

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

БҮГЭДЭ АРАДАЙ СОНИН

ҮНДЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

2011 оной майн 26 Четверг

№ 20 (21817) Зунай эхин харагшан могой харын 24 гарагай 5

Манай сонин Россин хэблэлэй алтан жасада оруулагданхай

ХАНИ БАРИСААНАЙ ТҮБ БАРИГДАНА

Ленинэй үйлсөөр нуралсалай хуушан комбинадай газарта Хани барисаанай байшан баригдажа байна. Июниин 20-до ажал дүүрээд, энэ гэр нээгдэхэ хараатай. Буряад Республикын Президент Вячеслав Наговицын тус объект өрөжэ хараба.

- Тусгаар шухала барилга мүн. Юундэб гэхэдэ, республикада түрүүшынхиэс өрөхөдэмни, үндэһэтэнэй түрүүшын зүблэлдэ Хани барисаанай байшан бариха гэхэн асуудал табигдаһан байгаа бшуу. Түрүүн Илалтын гудамжаар бариха түсэбтэй байгаабди. Удаань энэ гэр худалдажа абаад, түхээрхэ гэжэ шийдэбди, - гэжэ Вячеслав Владимирович хэлэбэ.

22 миллион түхэриг энэ гэрэй барилгада гаргашалагдаа. Эндэ үндэһэ яһатанай 23 түб оршохо. Актова танхим, олон кабинетүүд бии. Мүн үшөө түб бүхэн хүүгэдэе суглуулжа, түрэлхи хэлээ үзүүлхэ, өөрын соёлтой танилсуулха болон элдэбын хэшээлнүүдые үнгэргэхэ талаар классуудтай байха. Танхим соо түб бүхэн өөрын хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэ. Энэ байшан-

гаа эдэ өөһэдөө хүтэлбэрлхэ, мүн үшөө хотын республикын бюджет сооһоо ажахын гаргашанууд түлэгдэхэ. Түрүүшээр хэдэн түбэй түлөөлэгшэд нэгэ кабинет соо хоёр хоёроороо нууха. Мүн Президентын онсолһоор, энэ проект региональна программада ороно, тиймэнээ тэрэнэй номолһон мүнгөөр гэрээ үшөө томо болгоходо болохо.

- Россин Федерациин Региональна хүгжэлтын министерство

имэ гэрэй барилга тухай мэдээд, хабаадалсаха хараатай. Мүнөө ажалнай дүүрэхэ байна, тийн тэрэ гаргагдаһан мүнгөөр баруун талаар үшөө нэгэ бүлэг барихабди. Тиймэнээ түб бүхэн нэгэ-нэгэ кабинеттэй болохо. Буряад Республикын Росси гүрэнэй бүридэлдэ ороһоор 350 жэлэй ойн баярта энэ байшан ёһотой бэлэг болохо, - гэжэ Вячеслав Владимирович хэлэбэ.

Дарья СИБИРЯКОВА. Р.-Н. БАЗАРОВАЙ фото-зураг.

РОССИИН ФЕДЕРАЦИИН ПРЕЗИДЕНТЫН ЗАРЛИГЬНАА БУУЛГАБАРИ

Россин Федерациин гүрэнэй шагналнуудаар шагнаха тухай Ажалдаа амжалтануудые туйлаһанайн болон олон жэлдэ үнэн сэхээр хүдэлмэрилһэнэйнь түлөө шагнаха гээбэл:

ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ОРДЕНООР

ЕГОРОВ Иннокентий Матвеевиче – Буряад Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо.

Россин Федерациин Президент Д.МЕДВЕДЕВ.

Москва, Кремль
2011 оной апрелиин 28
№544.

Уважаемые читатели!
Извещаем вас о том, что завершился прием материалов на конкурс «Охан тугай һүлдэ» («Символ девяти знамен»).
Редакционная коллегия.

ЭМХИДХЭЛЭЙ ХОРООНОЙ ЗҮБЛӨӨН ҮНГЭРГЭГДӨӨ

Росси гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной хайн дураараа ороһоор 350 жэлэй ойдо зориулагдан хэмжээ ябуулгануудые бэлдэжэ үнгэргэхэ эмхидхэлэй хорооной эгжээтэ зүблөөн байгша оной майн 23-да үнгэргэгдөө.

Июлиин 1-3-най үдэрнүүдтэ эмхидхэгдэжэ үнгэргэгдэхэ хайндэрэй хэмжээ ябуулганууд тухай соёлой министр Тимур Цыбиков дэлгэрэнгүйгээр мэдээсээ. Хаана, хэды сагта, ямар хэмжээ ябуулга үнгэргэгдэхэб гэжэ тодорхойлон тэрэ нэрлэбэшье, тэрэнэй түлөө хэн харюусалгатай байхаб гэжэ хэлээгүй. Республикын Президент, эмхидхэлэй хорооной түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын энэ дутагдалынь заажа хэлээ.

Республикын физическэ культура болон спортын агентствын хүтэлбэрлэгшэ Вячеслав Бумбошкин хайндэрэй үедэ эмхидхэгдэхэ спортын нааданууд тухай хүсэдөөр мэдээсээ. Тэрэндэ ямаршые ажаглалта хэгдэбэгүй.

Министерствэнүүд болон эмхи зургаануудай хүтэлбэрлэгшэдтэ хэмжээ ябуулга үнгэргэхэ харюусалгата нюорые, тэрэнэй хаяг болон мэдээсэлэй, хангалын албануудта хондохо утаһануудые заалгатайгаар бүхэ мэдээнүүдэй үгтэнэйнэй һүүлдэ хэмжээ ябуулганууд тухай тодорхойгоор бэшэгдэһэн паспорт бүридхэхэнь дурадхаа. Хайндэртэ зорижо ерэнэн холо, ойрын айлашадта энэ паспорт хадаа һонирхоһон хэмжээ ябуулгада хүрэхэ ошохо замнай залууршан болохо, тухалха байна.

Эмхидхэлэй хорооной гээшүүдэй ойн баярай хэмжээ ябуулгануудай түсэб энэ зүблөөндэ баталха гэхэниин болобогүй. Соёлой министрствын (Т.Г. Цыбиков) бэлдэгдэһэн программада нэмэлтэнүүд оруулагдаха болоо. Энэ паспорт июниин 15 хүрэтэр лаб бүридхэгдэжэ бэлдэгдээд, тэрэнһээ сааша олониһэдэ мэдээсэгдэхэ ёһотой.

Хайндэрэй эхилтэр түб хотомнай үшөө хайхан болохо ёһотой. Хотын захиргаанай толгойлогшын орлогшо Виктор Гавриловай хэлһээр, үйлсэ гудамжануудые ногооруулха, болбосон түхэлтэй болгохо хүдэлмэри эхилэнхэй. Гадна хүн зоной сугларха паркнууд, талмайнууд гоёогдохо болоно. Хотын гудамжанууд, байшан гэрнүүд, гоё хайхан буланууд, тийхэдэ Удын хүүргэшые хүрэтэрөө үнгын галаар яларха юм.

Энэ хайндэртэ бэлдэгшэд эмхидхэлэй асуудалнуудые июниин 1 хүрэтэр шийдхэжэ, захадань гараха ёһотой.

Эльвира ДАМБАЕВА.

ОПЕРО БОЛОН БАЛЕДЭЙ ТЕАТР УРИНА

Һаянжам Жаралсалай болон брифинг дээр соёлой министр Т.Г.Цыбиков журналистнуудтай уулзажа, «эдэ үдэрнүүдтэ 6 жэлэй заһабарилгын һүүлдэ дахинаа үүдээ салиһэн Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй академическэ театр хоёр үдэшин Гала-концертээр нээгээ, тэндэ Буряад-Монголой искусство, литературыны I, II декадануудай хабаадагшад уригдаа» гэжэ сонсоһоо.

Майн 27 – Библиотеканууддэ бүхэроссин үдэр Ленинэй үйлсөөр, Арбадай, Революциин болон ород драматическа театрай талмайнууд дээрэ номой хайндэр уран зохёолшодой хабаадалгатайгаар эмхидхэгдэхэ. Харин майн 28-һаа үнгэргэгдэхэ Байгалай дуушадай I уласхоорондын конкурсно 36 дуушад, тэдэнэй тоодо 13-ниинь Монголһоо хабаадаха юм. Жюриин бүридэлдэ суута уран бэлитгэн – элитэ дуушан Галина Шойдабаевагай багша, Санкт-Петербургийн консерваториин профессор Новиченко, мүн профессор Кудрявцев (Москва), профессор Морзоева (Красноярск) уригданхай.

Июниин 20-до, 21-дэ «Энхэ-Булад баатар» гэхэн үндэһэн оперо дахин хэргээгдэн харуулагдаха юм.

Балигма ОРБОДОЕВА.

Р.-Н. БАЗАРОВАЙ фото-зураг.

БУРЯАДАЙ НОМОЙ САНГУУДАЙ ХҮНДЭТЭ ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭД!

Буряад Республикын Правительствоын болон өөрынгөө зүгһөө та бүгэдэниие Бүхэроссин номой сангуудай үдэрөөр амаршалнаб.

Тус хайндэр гансашье библиотекарьнуудые, ухаан болдониие бэшэ, харин ямаршые наһанай юрын уншагшадые нэгэдүүлнэ. Мүнөө дээрээ республикнай номой сангууд нийтэ зоной болон хүн бүхэнэй мэдээсэлдэ хүртэхэ тухай эрилтэнүүдые хангана, оюун ухаанай-сэдхэлэй болон соёлой талаар хүгжөөнэ.

Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой сан 130 жэлэйнгээ ойн баяр байгша ондо тэмдэглэхэ. Тэрэ олон жэлэй туршадэ президентын, правительствоын болон парламентын номой сангай үүргэ амжалтатай дүүргэнэ. Тийхэдэ гүрэнэй, муниципальна, албан зургаанай номой сангууд республикые хүгжөөжэ болон ажаһуугшадтай мэдэсэ дээшлүүлхэ хэрэгтэ горитой хубитаяа оруулдаг.

Мэргэжэлтэ хайндэрөөртнай үшөө дахин амаршалад, бултандатнай элүүр энхые, хүниие номдо дурлуулха дундаршагүй хүсэл, хайн хайхание хүсэнэб.

Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ В.НАГОВИЦЫН.

Буряад ороноо холуур суурхуудад Үндэһэтэнэй республиканска 1-дэхи лицей-интарнадта түрэл хургуулиа дүүргэжэ байһан, эдэбхитэй, бэрхэ, гөвөр хубсалһан 23 хуралшадтай хүндэлдэ һүүлшын хонхын хайндэр эмхи гуримтайгаар, баярай оршон байдалда майн 25-най нарата хайхан үлдөөгүүр эмхидхэгдэһэн байна.

Хүүгэдэй хургуулиингаа гимн гүйсэдхэхэнэй һүүлдэ тус лицейн урагшаа ханаатай, урма зоригтой

Һүүлшын хонхын хайндэр

БАЯРТАЙ, ТҮРЭЛ ХУРГУУЛИ, АМАР САЙН, АЖАБАЙДАЛ!

директор Баир Баторович Жалсанов амаршалгын үгэнүүдые хэлэхэдэ, «2010-2011 онуудай хуралсалай жэлээ түгэсэһөөртнай бултыетнай амаршалан, зундаа хайн амархые, эжы абадаа тухалхые, хүсэ шадалтай болоод хуралсалдаа бусахыетнай хүсэнэб. Үсөөншые наа, эбтэй эетэй, абьяас бэлигтэй выпускнигуудые, багшанарыень, түрэлхидыень халуунаар амаршалай. Гүрэнэйнгөө шалгалтануудые үндэр хэмжээндэ барихыень хүсээ! Саашадаа хайн хүн боложо, гэр бүлэтэй боложо, амжалтатай ажабайдалай харгыгаар ябыт даа» гэжэ баясан мэдүүлбэ, эрхим хурагшадые стипендинүүдээр шагнаба.

Республикнай Эрдэм нуралсалай министрствын хиналтын комитедэй эрдэм нуралсалай шарнар шалгалтын таһагай начальник Б.Б.Цыренжапов лицейн ажалда, директорэй хүтэлбэридэ үндэр сэгнэлтэ үгөө, хургуули дүүргэгшэдтэ эхэ амжалта хүсөө. Улаан-Үдын Железнодорожно районной захиргаанай залуушуулай комитедэй түлөөлэгшэ Т.В.Полякова, сэрэгэй комиссариадһаа Н.А.Доржиев гэг-

шэд амаршалжа, Эхэ орондоо дуратай патриодуудые хүмүүжүүлгэдэ габыятай хургуулиинхидые амаршалба, «Зарницада» амжалта туйлаһан отрядтай командир Ринчин Дашинимаевта, бэрхэ багша Ю.А.Степановта I шатын диплом барюулба.

Зүрхэ сэдхэлэйнгээ дулаахан үгэнүүдые хургуули дүүргэгшэдтэ түрүүшын багша Ж.Ц.Эрдынеева, классна хүтэлбэрлэгшэнь, РБ-гэй габыата багша Я.Ц.Ивахина, түрэлхидынь Ю.Д.Абаева, Э.Ш.Шагжиев, лицейн президент Лыгден Самаганов, 8-дахи искусствын хургуулиин директор Т.В.Гунгаева зориулаа. Выпускнигууд бэлэг болгон вальс хатарба, дуунуудаа гоёор дуулаба. 543 хурагшадтай, 96 багша хүмүүжүүлгэгшэдтэй суута лицейдэ жэнгириһэн һүүлшын хонхын дуун хургуули дүүргэгшэдтэй сэдхэлдэ хадуугдаха, ерээдүйн хайхан ажабайдалайн харгы гэрэлтүүлхэ байха.

Балигма ОРБОДОЕВА.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Буряад Республикын Президент- Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав НАГОВИЦЫНАЙ түсэблэлгын зүблөөнэй дүнгүүдээр

Түсэблэлгын зүблөөн дээрэ РБ-гэй Президент Ой модоной ажахын республиканска агентствын хүтэлбэрлэгшын ойн түймэр тухай мэдээсэл шагнаа.

РБ-гэй экономикын министр эд хэрэглэгшэдэй суглуулбарид ородог эдэс хоолой гол зүйлүүдэй сэнгүүд болон тэдэнэй ургалта тогтоохо талаар абтаһан хэмжээнүүд тухай, РБ-гэй хүдөө ажахын болон эдэс хоолой министр - хабарай тарилгын ябаса, РБ-гэй транспортын, энергетикын болон харгын ажахын хэрэгүүдэй талаар министр - республикые газар хангаха талаар түрүүшын ээлжээнэй хэмжээ ябуулгануудай бэлүүлгэ, РБ-гэй Президентын болон Правительствын Хиналтын хорооной түрүүлэгшэ техникескэ шалгалтануудые эмхидхэн үнгэргэлгэ тухай мэдээсэл.

Тиин Вячеслав Владимирович даалгабаринуудые үгөө гэбэл: Гэр бүлын болон хүүгэдэй хэрэгүүдэй талаар республиканска агентствэдэ - үншэн хүүгэдэй гэрнүүдхэ гараһан хүмүүжэмэлнүүдые ажабайдалда дүршүүлгын болон дэмжэлгын программнууд тухай асуудалаар үнгэргэгдэн РФ-гэй Правительствын Президиумэй зүблөөнэй материалнуудтай танилсаха; РБ-гэй хуралсалай болон эрдэм ухаанай министр - хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ болон дунда хургуулинуудта үхибүүдэй элүүрье хамгаалгын болон бэсын тамир бэхижүүлгын асуудалда зорюулагдаһан зүблөөнэй материалнуудай үндэһөөр зохистой дуралдалнуудые оруулха, Зүүн Сибирийн эрдэм-хуралсалай инновационно комплекс эмхидхэн байгуулха талаар дуралдалнуудые Россин Пуралсалай министрствэдэ эльгээхэ, республикын юрэнхы хуралсал хайжаруулгын түсэбэй бүхы хэмжээ ябуулгануудад хэлсэнүүдые баталха, РБ-гэй соёлой министрэй суг хамта хүүгэдэй зохёохы шадабери хүгжөөлгын музейн нөөсын түб тогтоолгын асуудал дээрэ хүдэлмэрилхэ; социальна хүгжэлгын талаар РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, РБ-гэй барилгын болон ЖКК хайжаруулгын министрэй, муниципальна байгууламжануудай болон хотын тойрогуудай толгойлогшонорто - 2012-2015 онуудта үншэн хүүгэдэй гэрнүүдые барихын тула тус ажал бэлүүлхэ эмхине шэлэн абаха талаар конкурсуудые үнгэргэхэ.

РБ-гэй Президентын болон Правительствын Хэблэлэй албан.

ОЛЗО ЭРХИЛЭЛГЭДЭ ОНОБШОТОЙ ТУНА

Залуушуулай олзо эрхилэгшэдэй он-лайн хургуули Улаан-Үдэдэ үншэнэй ажалаа ябуулна.

Тус хуралсалай проектын авторнууд - «Школа молодого лидера» гэхэн федеральна проектын хабаадагшад.

2009 оной Байгалай залуушуулай форумой хүүгэдэй олзо эрхилэгшэдэй он-лайн хургуули хүгжээ эхилээ. Олон мастер-классууд, семинарууд, тренингүүд үнгэргэгдэн байна.

2010 ондо Буряад Республикын Пуралсалай болон эрдэмэй министрствын залуушуулай талаар политикын хороонтой сугтаа тус интернет-проектын гол бодол бэлүүлэгдэн байна. Энэ жэлһэ проект олондо мэдээжэ болоо.

«Залуушуулай олзо эрхилэгшэдэй он-лайн хургуули» гэхэн проект нэн түрүүн хуралсалай проект болоо. Эндэ урагшаа ханаатай, эдэбхитэй залуушуул ухаан бодолоороо хубаалдажа, олзо эрхилэлгын гол бодолнууд тухай мэдээсэлнүүдээрэ хубаалдана, - гэжэ проектын эдэбхитэд тэмдэглэнэ.

Мүнөө дээрэ тус проект табан зуугаад хабаадагшадые суглуулаа. Тиин нара бүри шэнэ залуу хүбүүд, басагад сайт дээрэ орожо, хэрэгтэй мэдээсэл олохо ушнана.

«Залуушуулай онирхол татажа шаданабди гэжэ тэмдэглэхэр. Юундэб гэхэдэ, нонин кинодо гү, али үдэшын клубта ошохын тула залуушуулай онирхол татахада тиимэшье хүндэ бэшэ. Харин хуралсалай проектээр онирхуулхын тула ехэ эрмэлзэл хэрэгтэй юм. Эндэ заал наа хабаадагты гэжэ хэншье хэлэнгүй, гүрэнэй диплом үгэдэггүйбди. Харин тиигэшье наа, залуушуул проектээр онирхоно», - гэжэ Залуушуулай олзо эрхилэгшэдэй он-лайн хургуулин хүтэлбэрлэгшэ Иван Худяков хэлэнэ.

Он-лайн хургуулин хабаадагшад дундаһаа олонхын эрээдүйдэ олзо эрхилэгшэ болохоо ханаагүйшье наа, хуралсалай

түлөө эндэ хабаадана. Тиин тус сайтһаа олон онирхолтой мэдээсэлнүүдые абана.

«Ерэхэ намар манай проект нэгэ жэлэ тэмдэглэхэ. Манай гол зорилго - залуушуулай проектнүүдэй бэлүүлэлгэдэ туһалалсаха. Гушаад проектнүүд сентябрь нарада ябуулагдажа эхилхэ гэжэ түсэблэнхэйбди. Жэшэнь, байгша оной зун ВСГАКИ-гай оюутан Андрей Чирков аяншалгын бүтээлнүүдые худалдаха фирмэ нээхэ. Виктор Яо-фун-тан хаяхана өөрын хатарай студи нээгээ. Мүнөө тэрэ амжалтатыйгаар ажаллажа байна», - гэжэ Иван Худяков хөөрэнэ.

Паяхана он-лайн-хургуули Залуушуулай политикын талаар хооронтой сугтаа «PoSEEDелки» гэхэн хэмжээ ябуулга эмхидхэн байна. Эндэ залуу олзо эрхилэгшэд өөрын ажал тухайгаа оюутадта хөөрөжэ үгэнэ байна. Тиин тэдэнэр онирхоно юумээс олзо эрхилэгшэдхэ асууха аргатай байгаа.

«PoSEEDелки» гэхэн хэмжээ ябуулга үнгэргэжэ, олон онирхолтой мэдээсэлнүүдые суглуулаабди. Эндэ 20 проектнүүдтэй танилсалга үнгэрөө. Эдэнэй олонхын аяншалгатай холбоотой байгаа. Харин хэдэн проект хүдөөгэй ажахынуудые хүгжөөлгэдэ зорюулагданхай. Тиин минни ханаада, манай республика дотор олон газарта олзо эрхилэлгэ хүгжөөхөөр байна. Жэшэнь, Улаан-Үдэдэ элүүржүүлгэдэ хайн эдэс тиимэшье худалдангүй. Хүүгэдэй сэсэрлигүүд дуталдана. Хубинн хүүгэдэй сэсэрлиг нээгээ наа, ехэ урагшатай байха гэжэ ханааб», - гэжэ Иван тэмдэглэнэ.

Залуушуулай олзо эрхилэгшэдэй он-лайн хургуули бэлигтэй хүбүүд, басагадта хамһалсажа, хуралсалынь үргэлжэлүүлнэ. Тус проектын хүсөөр тэдэнэр бэсэртэйгээ танилсана, харилсаа байгуулна.

Эржена БАТОВА.

Алексей ИДАМЖАПОВ: «АРАДУУДАЙ ХАРИЛСААН БЭХИЖЭНЭ»

Үнгэрэгшэ жэлэй май нараһаа Монголой А.Ц.Идамжапов Роснтай харилсаанай Монголдоху түлөөлгэтэ эмхин татагай даргаар хүдэлжэ байна.

- Ород монгол хоёрой ардын дипломати дээшнэ үргэжэ хүдэлхэ зорилготойгоор энэ тушаалда ажаллана. Нютаг голынгоо хүнүүдые угтан абажа байхада, баяртай байна, - гэжэ А.Идамжапов хэлэнэ.

Энэ жэлнай ойн баярнуудад олон. 80 жэлэй саана хоёр гүрэнэй хоорондо дипломатическа холбоо тогтоогдоһон байна. Гадна гүшан жэлэй саана Монголой космонавт Гуррагча Джанибековтэй космосто нийдэнэ байна.

Юрий Гагаринай замбуулинда гараһаар 50 жэлэй ойн баяр болон бусад найдэрэй уулзалганууд Монголой Россин соёлой болон эрдэмэй түбтэ үнгэргэгдэжэл байдаг даа.

- Нютагтаа Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхоздоо түрүүлэгшэ байхада, аймагтаа хүдэлхэдөө, хүршэ Монгол гүрэнтэй нягта харилсаа тогтооһон бээт. Хуушанай танил зон байгаа бээ? Яряна хэлэ хайн мэдэхэ болоно бээ гүт?

- Монголдо байхадаа, гэртээ байһан шэнги. Эндэ болоһон уулзалгануудта монголооршье, ородооршье хэлэхэ, ярилдаха аргатай байнаб.

- Монголдо Россин эрхэтэн олон гэшэ гү?

- Тон тусхай тоо бүридхлөөр 1642 хүн манай консульстводо бэшүүлэгдэнхэй. Гадна Россин оюутад Монголдо олон хурадаг юм. Энэ Россин соёлой болон эрдэмэй түбтэ долоон хоногой табан ажалай үдэрын саг үргэлжэ хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг. Эндэ хая Казахстанай посольствотой уулзалга болоо. Тэндэ хэдэн үе хураһан Монголой оюутад, мүнөө дээрэ булта ажалша зон сугларана. Иймэрхүү түхэлэй уулзалганууд болохол байдаг юм.

Ешигма ЦЫБЕНОВА бэлдэбэ.

«АЛТАН МУНДАРГЫН ХОРМОЙДО»

Иимэ нэрэтэй баримтата-публицистескэ фильмын презентаци Ц.Сампиловай нэрэмжэтэ Уран хайханай музей соо үнгэргэгдэбэ.

Тус фильм бүтээхэ талаар проектын хүтэлбэрлэгшэ, Түхэнэй аймагай Аршаан хууриндахы «Бодхидхарма» гэхэн Хойморой дасанай шэрээтэ лама Даши Шагглахаев жэл үлүүтэй сагай туршадан нилээд оролдожо, Саяанай хадалиг газарта оршодог Түхэнэй болон Ахын аймагуудай буддын шаханай ёһо заншалнуудые нэргээхэ гэхэн удхатай бүтээл мүнделүүлбэ гэшэ. Тиин хубисхалай урда тээхи үедэ, мүн үнгэрэгшэ зуун жэлэй 20-ёод онуудта Алтан Мундаргын хормойдо Агван Доржиевай хүтэлбэри доро бодхоогдожо байһан Хойморой дасанай барилгын үедэ буулгагдаһан, энэһэнэ урид хаанашье харуулагдаггүй үзэгдэлнүүд фильм соо оруулагданхай. Гадна ХХ зуун жэлэй буряад ламанарай - Агван Доржиев, Агван-Нима (Энэхэгэй Гоман дасанай хамба лама), Данзан-Хайбзун Самаев гэгшэдэй - Түбэд эмшлэлгын атлас абарһан ушар зураглаатай. Багша, Россин буддын шажантанай олон үеын хүнүүдые хүмүүжүүлэгшэ, Санкт-Петербургийн «Гунзэчойнэ» дасан нэргээхэ хэрэг үүсхэгшэдэй нэгэн Данзан-Хайбзун Самаев эрээдүйн үеынхидтэ «Ахалар Ариг ун» гэхэн суртаал сахихынь захяа юм. Энэ суртаалай гол хургаал - буряад арадай нангин шүтээнэй газарнуудые хашахагүй, хамгаалха,

Баримтата фильмтэй танилсалга

хүгжөөхэ. Эдэ газарнуудай дунда Мунко-Сардык тоологдоно.

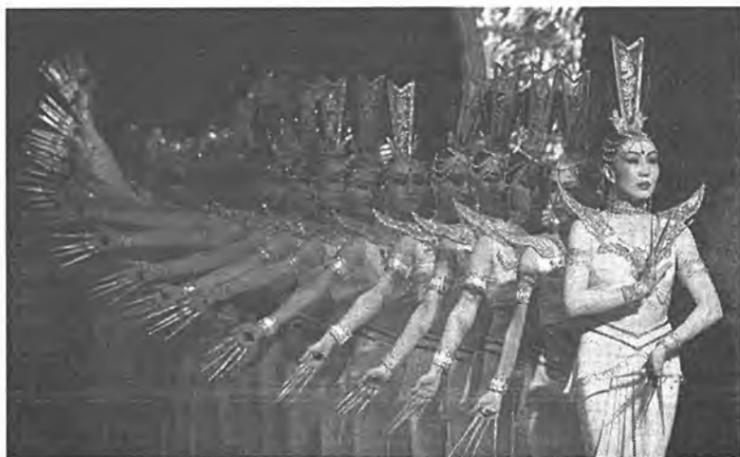
Сугларагшад Саяан хадын, суута Алтай-Хангайн үлгэр домогойхидол гоё хайхан байгааһин, нёдондо Монголой Президент Ц.Элбэгдоржийн Түхэн болон Аха ерэнэн тухай репортажуудай хэлгүүдые хараа. Презентацияда хабаадаһан РБ-гэй Президентын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшын орлогшо Ирина Смоляк, Бурядай Үндэһэтэнэй музейн директор Татьяна Бороноева, Россин искусствын габьяата ажал ябуулагша Чингиз Шонхоров болон олон тоото хүндэтэ айлшад энэ фильмдэ үндэр сэгнэлтэ үгөө. Байгал болон Хүбсүгүл хоёрые холбоһон Түхэн гүрэнэймнай аяншалгын замай эгээл мэдээжэнь боложо байнхай.

Тус фильм бүтээһэн зохёохы бүлгэмэй хүдэлмэри булганда хайшаагдаа. Сценарин автор журналист Дора Хамаганова, дүй дүршэл эхэтэй кино-, телопера-тор Юрий Свечинов, найруулагша Светлана Платонова болон бусад түүхын хуудалануудые мүнхэлэлсэһэн габьяатай.

Светлана НАМСАРАЕВА,
Любовь БУТУХАНОВАГАЙ
фото.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ журналист, тус фильмын сценарин автор Д.Хамаганова, Аршаан хууриндахы Хойморой дасанай шэрээтэ лама Даши Шагглахаев, РБ-гэй Президентын Захиргаанай хүтэлбэрлэгшын орлогшо И.Смоляк, Орлогой дасанай шэрээтэ Норбу-лама.

«БЛЕСК АЗИИ» - ЯЛАС ГЭМЭ ЗҮЖЭГ

Һаяхана Бурядай гүрэнэй дуу болон хатарай «Байгал» театр «Блеск Азии» гэхэн тусхай концерттэе табижа, заншалта ёһоороо харагшад гайхуулан баясуулаа. Энэһэнэ урид магтаалай үгнүүдые шагнахаһаа бэшэ өөрынгөө ниодөөр хаража үзөөгүй байһан аад, одоолшье үншэнгүй һанал бэлүүлжэ, тус театрта үншэхэ зүрхэнһөө дуратайшуулай тоодо бишье оролсобоб.

Үнэхөөрөөшье, байгалайхид мартагдашагүй гоё оршом зохёон тогтоожо шададаг байна даа. Ород драмын шэнэ ордоной за-

лаар дүүрэн сугларһан бидэ Хитад, Япон, Шри-Ланка, Солонгос, Энэхэг ороноудад, Бали олтироогоор «аяншалжа», арадуудайнь ёһо заншалнуудтай танилсажа, дуу хатарнуудынь гоёшоогобди. Номер бүхэнинь бээс данги багахан зүжэг шэнги аад, һубһанай шүрэнүүдтэл адли бээ бээс дагалсан, бүхыдөө нэгэ томо бүтээл боложо үгэнэ.

Зүгөөр «Байгалай» артистнараи бэлиг тухай хэлэһэнэшье үлүү. Тэдэ дүрэ бүхэни шадамар бэрхээр харуулжа шадаа: һохор самурай наранай гэрэл

хараха хубигүй байһандаа хара бууна, гүлмэрхэн корей басаган хэн тухайдашьеб уйдана, Бали олтирог дээрэ арадай найр наадан болоно хаш, зүгөөр хаанаб даа боло Шри-Ланкада тэргэд һарын толон доро харгама гоё тогод шубууд хатарна. Энэхэгһээ зорюугаар уригдаһан мэргэжэлтэ хатаршан Анудж Мишра харагшад хай хонирхол бүри эхээр татаа. Тэрэнэй хабаадагшатай хатары сугларагшад нэръемэ альга ташалгаар угтаа.

«Зуун гарта Будда» - үшөө нэгэ гайхамшагта бүтээл. Бүхыдөө концерт нэгэ амин доро гэхээр үнгэршэнэ. Тиихэдэ артистнараи харгама гоё хубсаһа хунарһаа эхилээд, ходо хубилжа байдаг тайзанай шэмэглэл болотор хамаг юумэн гайхал түрүүлнэ. Минни ханаада, «Блеск Азии» - нэрэдэ тон хүрэмэ эрхим бүтээл. Иимэ хэмжээнэй проект гүрэн доторнай хаанашье үгы, тиимэһээ бүгэдын онирхол татаха байха.

«Байгал» театрын туйлаһан дээрэ тогтодоггүй, урагшаа дабша-жал ябадаг гэшэ: «Угайм сулдэ» гэхэн үшөө нэгэ тусхай програм-матой гэжэ мэдэнбди, ноябрь нарада Монголдо зорюулагдаһан шэнэ проекттэй танилсахабди. Театрай директор Дандар Бадлуевта, зохёохы бүлгэмдэ үшөө үндэр амжалтануудые хүсэе.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

«ХОТОГОР» ХЭШЭГТЭЙ АЖАХЫ БОЛОГ ЛЭ!

хубийн олзын хэрэг эрхилжэ байгшад энэ нааданда сугларжа, бүри дүгөөр танилсаха, энэ саашанхи хани барисаандань нүлөөтэй байхань дамжаггүй.

Үбэлэй ута нюргыг, хагсуу халхитай хабарай сагыг дабажа, хайн ондо орожо байхан «Хотогор» гэнэн ажахын эзэд малшадай зуһаландаа зөөхөө урид энэ наада эмхидхэхэ гэжэ шийдээ.

Эдэмнай хэд бэ гэхэдэ, Гармажаб Иванович, Дашима Бадмацыреновна Ивановтон болоно. Май харын эхээр байгаа аалин намдуу оршондо түбхинэн хотогоройхидой хэрэг байдалтай танилсажа ерээ нэмди.

1992 ондо энэ «Хотогор» гэжэ фермерэй ажахы байгуулагдаа. Асагадай совхозой халахада, ажалшадта хубаагдан пайн хубида энэ гэр бүл хүртөө.

Асагадай совхоздо Гармажаб Иванович Иванов хү шэрэдэг жолооноор олон жэлдэ амжалттай хүдэлөө. Дашима Бадмацыреновна хургуулида, хүүлдэ совхозой ажалда хүдэлөө. Тийгэжэ сабшалан, бэлшээрин газарай хубида хүртээн юм. Үшөө хүбүүнэйнь хуби оролсоһон байха.

Хамта дээрээ 9 гектар сабшалантай, 12 гектар таряа тариха, 30-аад гектар бэлшээрин газартай болоһон байна.

Энэ ажахынхид түрүүшын жэлдэ таряа хаяад үзэһэн байха. Таряандань мал орожо, гэхшэжэ, ургаса ёһоор абажа шадаагүй. Тэрэннээ хойшо хоройло, олон жэлэй ногоо тариад болонхой. Хойто жэлдэ бии болоһоор 20 жэл болохоёо байхан ажахы малаа үүдхөөр, мүнөө болоһоод, 100-гаад үхэртэй, 200 гаран толгой хонидтой, гар үзүүрэй ажал хэхэдэнэ туһатай 4-5 моритой.

Казах үүлтэрэй улаа малаан толгойтой мяханий мал үсхэбэрлэхэ гэжэ тэдэ оролдно. Иймэ үүлтэрэй хашаргуудыг абажа, бодо малай хүрэг олошоруула хараатай. Пү ехээр үгэдэг симментал үүлтэрэй үхэр хотогоройхид үшөө харадаг. Гармажаб Иванов фермерэй ажахын адууна малынь 2 гэр бүлын гшүүд харалсадаг, тэдэндэ салын түлэдэг. Буриад үүлтэрэй хонидыг үсхэбэрлэдэг.

Хотогор гэжэ нэршэһэн энэ дайда иймэл нэрэтэй ажахын эзэдэй сэдхэл ханаандань хайханаар ханагдадаг газар юм. Ушарын гэхэдэ, гэр бүлын эзэнэй жайн Хотогорто хаалишан байгаа, Гармажаб хүбүүн эндэһээ Асагад хүрэтэр ябагалжа, дунда хургуули дүүргэһэн байха. Харин

Дашима басаган Хотогор Асагад хоёрой хоорондохой дайдаар хони адуулдаг байхан эжыгээ хайса дахажа өдөө болоһон түрэл дайдань гээшэ. Багаһаа эжэлшэжэ, өдөө болоһон түрэл буусаяа хэргээжэ, урагшатайгаар мал ажал эрхилхэхэ гадна үшөө аяншалгын хэрэг тэдэ эмхидхэнэ.

Республикын ниислэл Улаан-Үдэ хотогоо зүүлжэ Хориин харгыгаар 50-яад шахуу модной зайда оршодог Асагадай дасан хүзэгшэд, мүргэлшэд, буриад угсаатанай түүхээр хонирхогшод ябажал байдаг гэшэ. Майн 8-най үдэр Асагадай дасанда, удаань энэ дайдын хоймор талада түбхинэн Хотогорой ажахыда Англи гүрэнэй хоёр эрхэтэдтэй дайралдан байнабди. Аянда ябаһан хүнүүдыг тэдэ хүндэтгээр угтан абадаг байна.

Энэ ажахын эзэд үхэр, хони үсхэбэрлэхын хажуугаар аяншалгын комплекс түхээржэ байнхай. Мүнөө дээрээ модоор барихан 8 ханатай байшан гэртэй. Хажуудань 3 нэсэй гэр табинхай, үшөө 2 гэр табиха түсэбтэй. Зүлгэ ногоогоор бүрхөөгдэһэн эхэ талмайтай хорой соонь томо тайзан хоёр барилгад зохёон бариха байгаа нэн. Аяншалгын комплекс эзэлхэ 3 гектар газар арендээр абанхай. Буриад үндэһэ яһатанай мүнөө үсын байдал холо ойрын аяншалгадта харуула шэглэлээр хүдэлхын «ЖАССО-Тур» гэнэн эмхин генеральна директор С.Б.Цыбикдоржиева 3 жэлэй саана дурадхан байна. Энэ хэрэгын урагшатайгаар эрхилэгдэнэ. Энэ гэр бүлэ үхибүүдээрээ, аша эзэнэртээ хамнажа, аяншалгын хэрэг эмхидхэнэ.

Багашуулын айлшадые угтажа абалсана, буриад гоё хубсаһатай хөөрхөн үхибүүд шүлэг хэлэнэ, дуу дуулана. Ивановтоной гэр бүлын 3 үхибүүд гэр бүлөөрөө эхэ эсэгынгээ шэнэ хэрэг дэмжэжэ, туһалжа байдаг. Энэһэнэ гадна, Асагад нютагаархидын олоной хубаадалгатай хэмжээ ябуулгануудыг үнэргэхэдэнэ, бүхы арга шадалаара туһалдаг юм. Аймаг, Асагадай хүдөөгэй байгуула дотор эмхидхэгдэһэн спортивна мурьсөөнүүд, арад зоний нааданууд эмхидхэгдэдэг.

2010 оной нажар Монголой Президент Цахиагийн Элбэгдорж наһанайнгаа хани нүхэртэй Хотогор руу айлшалһан байна. «Хотогор» гэжэ аяншалгын комплексын эзэдтэ морин хуур гэрэ бэлэглэһэн байгаа. Тэрэ үнэтэ бэлэгын 8 ханатай байшан гэрэйн хоймор талада тахигданхай байна нэн.

Гармажаб болон Дашима Ивановтоной гараха харын 3-най үдэр эмхидхэхэ «Талын табан наадан» гэнэн хэмжээ ябуулгада сугларһан фермерүүд морёор урилдаха, барилдаха, хур харбаха, шагай наадаха юм. Табадахи зүйлын гэхэдэ, мурьсөөндэ илагшад Монголой Президентын бэлэг – морин хуур дээрэ наадаха эрхэдэ хүртэжэ байна. Энэ нааданда хубаагшадые шагнаха тусхай жаса байгуулагданхай. Загарайн аймагһаа гадур Хэжэнгэ, Хори, Ярууна, Ивалгаһаа ерэхэ хүнүүдыг угтан абаха гэжэ эндэ эхэ бэлэдхэл хэжэ байнхай.

Гүрэнһөө мүнөөжэлдэмүнгэнэй гэдхэмжэ абаабди. Субсидиян гуримаар 600 мянган түхэриг абаабди. Малай түл абахада баһал дотаци гээд үгэдэг. Ажал л хээ наа, гүрэн туһалха байна, - гэжэ Дашима Бадмацыреновна хэлэнэ. - Туһынь харжуулжа, оролдожо хүдэлхэ хэрэгтэй. Талын табан наадашыг эмхидхэхэдэ, саашаа мал ажалаа хүгжөөжэ аргануудыг хэлсэхэбди.

«Мал барихан хүн ама тоһодохо» гэжэ буриад зон хэлсэдэг. Онохой дээрэ бууза худалдадаг газар түхээрэнхэй, мяха хүеэ баһал ишэ асаржа, эдэ бэлдэдэг эмхинүүдтэ тушаадаг. Харин аяншалгын комплексдо ерэн айлшадые хүндэлхэдэнэ, тоһо, зөөхын хэрэглэгдэнэ. Мяхан табаг, бууза, шананан талхан болон бусад буриад арадай үндэһэн эдэ хоолоор хари гүрэнэйшье эрхэтэдыг, хото хүдөөгэйшье ажаһуугшадые хонирхуулна. Эндэ үдэрөө амархаа ошоһон хүнүүд үшөө спортын зүйлөөр мурьсэхэ, хур харбаад туршаа, маргаданан шагайшье наадаад үзэхэ аргатай. Байгаалин хайшаагдамаар сэнгэлиг буланда, сэбэр агаараар амилжа, буриад тала дайдаа, түрэл арадайнгаа хэр угһаа эрхилжэ байхан мал ажалаар, ёһо заншалнуудаар хонирхожо, нютаг нугын байдалтай танилсажа ябахада гоёл даа.

Үнэхөөрөө, ниислэл хотогоо тиймшье холо бэшэ Асагадай дасан хүрөөд, саашаа хотогоройхидой түхээрһэн аяншалгын буусда зорин ошожо, үдэр бүрийн юрьезнэй ажабайдалһаа дайдын уужамда сэнгэхэ, амархаар байна.

Ашагтай, арад олондошыг туһатай хэрэгүүдыг хэжэ, амжалттай хүдэлжэ байһан энэ бүлынхидтэ бүри ехэ амжалта хүсэе.

Эльвира ДАМБАЕВА,
манай корр.
Авторай фото-зурагууд.

Манай республика дотор бүлэй жэлүүдтэ заха холын буусануудыг хэргээжэ, сабшалан болоод бэлшээр зүбөөр хэрэглэхэ, адууна малаа олон болгохо зорилготойгоор хүдэлмэри ябуулагдана.

Хүдөө нютагуудай социальна байдал хайжаруулгада гүрэн түрын талаһаа анхарал хандуулагдадаг болонхой.

«Бага хуурин тосхонуудай байдал хэргээн хүгжөөхэ тухай» тусхай программа абаха, тэрэнэй ёһоор мүнгэ зөөри номолжо, тэрэниг бэлүүлхэ гэжэ республикын Правительствын талаһаа хүдэлмэри ябуулагдажа эхилээ.

Фермерэй болон таряашанай, хубийн хамнабарин ажахын хуудай байдалыг хүдөө нютагуудаар ябажа, социальна асуудалнуудай талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Б.Г.Бальжиров хаража, танилсажа байнхай.

Тусхай программа абаһаа урид хүдөөгэй хэрэг байдалтай бодотоор тэрэ танилсажа, энэ шэглэлээр ябуулагдаха хүдэлмэрин зорилгонууд хараада абажа бай-на гэшэ ааб даа. Буриадтай Президентын дэргэдэхи Аха захатанай совдэй гшүүдтэй энэ асуудал зүбшэн

хэлсэгдэһэн, тэдэнэй зариманинь Бэшүүрэй аймагай фермерэй таряашанай ажахынуудай хэрэг байдалынь хаража ерэнэн байха.

Тусхай программа абажа, хубийн ажахынуудыг хүгжөөхэ хүдэлөөн эхилэнхэй. Байгша оной апрелин 27-до Үндэһэтэнэй номой санда бага хуурин тосхонуудай социальна байдал хэргээн хүгжөөхэ асуудал зүбшэн хэлсэһэн суглаанда засаг зургаануудай ниитын түлөөлэгшэд, хубидаа мал барижа, таряа тариха, өөрын ажахы эрхилжэ, заха холын буусануудыг хэргээжэ хүдэлжэ байһан хүнүүд хабаадаа. Хара амияа хараад хүдэлхэдэ барюубшагүй, нэгэдэхэ, тийгэжэ олоной хүсөөр фермерүүдтэ ушардаг бэрхшээлтэй асуудалнуудыг шийдхэхэ дуй дүршлөөрөө хубаалдажа байха тухай тэдэ ханама хубаалдаа. Тийхын тула хубийн ажахынуудай эзэдэй холбоон эмхидхэн байгуулаха гэжэ эндэ шийдхэгдэһэн байна.

Загарайн аймагай Асагад нютагаһаа хойшоо 5 километрэй зайда «Хотогор» гэнэн хубийн хамнабарин ажахы түбхинэнхэй. Байгша оной июнийн 3-да хотогоройхид «Талын табан наадан» гэнэн хэмжээ ябуулга эмхидхэнэ. Хүдөө ажахыгаар

ХАЙНАГ ҮХЭР БИИ БОЛГОХО ЗУРГААН АРГА БОЛОМЖО

Мэргэжэлтын зүбшэл

Хайнаг гэшэ харлаг ба минн үхэр хоёрһоо гараһан түл. Эрдэмтэн Сергей Бадмаев «хайнаг» гэжэ үгэ «хаа яа нэгэ» гэнэн үгэһөө гараа гэдэг. Нээрээшье, ехэ хоморой мал. Хайнаг минн үхэрһөө ба харлагһаа онсо илгаатай.

Дүшөөд жэл соо амидардаг, хүнэй наһатай гэхэдэ болонго. Хоёр хахадтай, гурбатайһаа эхилжэ, наһан соогоо гуша гаран, дүшөөд тугалнуудыг түрэдэг.

Харууна багатай, эдихэ хоолоо өөрөө түхэрэн жэл соо бэлшээр дээрэнэ олодог. Тугалдаа олиггүй мээхэй, хайнаар ехэ болгодог. Тиймэ нэн тула жэл бүхэндэ тусгаар хайн шанартай, элбэг ехэ һу, мяха, арһа, үтэгжүүлгэ үгэдэг. Хайнаг сар хүдөөгэй ажалда ехэ хайн, хүдэр, ашагтай. Хайнаг үхэр ёһотой бэлшээрин мал болоно. Энэ мал олон болгожо шадаа наа, буриад нютагай зон бүхы дэлхэйн зоной дунда дутуу бэшэ зон болохо аргатай. Хайнаг үхэр үдхэлгын арга боломжодо, шэнжэлгын ажалда, тайлбарилгада Буриад ороной сенатор И.М.Егоров ба илангайа Русьбанкын даргаар хүдэлхэн Г.В.Цыденова ехэ туһа хүргөө.

1. Нэгэдэхэ арга.

Минн үхэртэ «собхордог» буха болохо харлаг буруу-буха шэлэлгэ.

Буха болохо харлаг буруу-бухы наһаараа долоонһоо арбан гурба наһатайг шэлэжэ абаха. Эгээл хайн махабад бэетэй, бухын шэнжэ элээр бии боложо эхилхэн, шанга бэетэй, үргэн сээжэтэй, үргэн сэхэ нюргатай, үргэн уусатай, шанга монсогорхон дан томо бэшэ гэдэхэтэй, хүдэр, зүбөөр хүгжэһэн хүлүүдтэй, хатуу туруунуудтай, томо һонор «ухаатай», «хүхюун», «сэлмэг» нюдэтэй, нэр-мэр

гэнэн шэхэтэй, ялагар, үрзэгэр бэшэ үнэ ноһотой, тэршээ, түргэн, дошхон зантай, мүргэлдөөшэ ба бэшэ эжэлнүүдээ булдаг, дахууддаг, аршалдаг байха ёһотой.

Иймэ харлаг буруу-бухыг шэлэжэ илгаад, минн үхэрнүүдтэй үргэлжэ ходо хамта байлгаха. Парлагуудһаань тон хайнаар илгана хэрэгтэй. Хоёр хахад жэлтэйдээ, гурбатайдаа үнэдыг боод болгожо эхилдэг. Үнэдын набтар уусатай байха ёһотой, харлаг бухын собхоржо хүрэхөөр. Энэ талаар буриад, монгол, хальмаг, казах улаа малаан үүлтэрэй үнээд таараха. Симментал үүлтэрэй үнээд үндэрдэхэ.

2. Хоёрдох арга.

Парлаг буха заһажа, бүлдэгын абаад, халайнь зүүшприцеэр хорожо абажа тусгай аргаар шалгаад, хадагалха гү, али үнэе гарай аргаар хээлитүүлхэдэ болоно.

3. Гурбадах арга.

Парлаг бухын харлаг үнээндэ гү, али минн үнээндэ «собхороод» халайгаа хаяхадань, үнээнэй хүбэ сооһоонь эсбэр халбагаар халайнь абаад, ороондо орохоо ханаһан үнэе гарай аргаар хээлитүүлхэ гү, али хадагалха, хүүлдэнэ хэрэглэхэ.

4. Дүрбэдэх арга.

Үнээнэй хүбэ соо таараха сахаригтай (бүдүүнийн 7-8 см.), ехэ нимгэн аад, бүхэ, хэмэл хуухаар хэһэн, жаахан туулмаг тааруулан табиха. Бухын «собхороод» халайгаа хаяхадань, халайтай туулмаг үнээнэй хүбэ сооһоо гаргажа, саашан гарай аргаар үнэе хээлитүүлхэ ажал хэхэ.

5. Табадах арга.

Парлаг бухануудыг амьрайнь байлгаха, ондоо ямаршье үхэр малтай нийлүүлэнгүй. Пайнаар байлгаха, эдэлүүлхэ, эдихэ хоолын таарамжатай ба онсо тусгаар бухын байха ёһотой. Дуран соонь бэлшүүлхэ. Орооной үедэ нэгэ үхэрэй багтаха, хабшаг хаалта соо буха ханаһан харлаг үнэе хоодо табяад байха. Хабшаг хаалтань бухын «собхорходо» хаалта хэхгүйгөөр тааруулагдан байха ёһотой.

«Хабшагай» хажууда ходо хүн байха, бухын дадахын түлөө. Парлаг буха хүнөө айхаа болихо ёһотой. Хабшаг соо байһан үнээндэ хүнһөө айнгүй «собхоржо» эхилхэдэнэ, харлаг бухыг хэмэл хүбэдэ хургаха.

6. Зургадах арга.

Зайн галай аргаар харлаг бухануудай халай, орооной үедэ, жэлэй наймадахы, юһэдэхы харануудай хугасаа соо абаха. Долгилһон зайн гал 2-5 вольт байха ёһотой. Бухыг зогсоожо байлгаад гү, али хажуу тээшэн хэбтүүлжэ дараад, зайн галай гэжэгэнүүр тоһодоод, хошхоног руунь 15-25 см. хээд, зайн гал носоохо.

Палайн 10-15 секундын турша соо гарадаг. Гараа угы наань, ондоо буха барижа туршаха. Палайгаа табиха буха туршалгын аргаар олохо хэрэгтэй.

Дээрэ хэлэгдэһэн аргануудаар абтанан халай олондо мэдээжэ онол аргаар шалгаха, хадагалха, хэрэглэхэ.

Булад ЛХАСАРАНОВ,
биологийн эрдэмэй кандидат.

Засагай дээдын зургаануудта

БУРЯАДАЙ ПРАВИТЕЛЬСТВО: ҮДЭР ҮДЭРЭЙ ҮЙЛЭ ХЭРЭГҮҮД

2011 оной майн 16 - 21

Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын майн 16-да РБ-гэй Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.М.Гершевичэй, РБ-дэ Ахмад федеральна инспектор С.П.Шилинтэй, РБ-гэй Конституционно сүүдэй түрүүлэгшэ К.А.Будаевтай хүдэлмэрийн уулзалгануудыг үнгэргэе; Гүрэнэй болон нотагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаануудай ажал ябуулгада мэдээсэлгын технологиудыг нэбтэрүүлгын талаар правительствена комиссиян зүблөө хүтэлбэрилэе; 2012 ондо тарифуудай эгээлэй захын хэмжээнүүдэ тогтоолгодо зорюулагдаһан хүдэлмэрийн зүблөө эмхидхээ.

Майн 17-до **Вячеслав Владимирович** республикын СМИ-нүүдтэ пресс-конференци, Буряадта олзын хэрэг эрхилэлгэ хүжөөлгын болон инвестицинуудыг шэглүүлгын асуудалнуудта хабаатай хүдэлмэрийн зүблөө, РБ-гэй Промышленнигуудай болон олзын хэрэг эрхилэгшэдэй холбооной түлөөлэгшэдтэй суглаа үнгэргэе.

Майн 18-да **Буряадай Президентын** хүтэлбэри доро иимэ асуудалнуудаар зүблөөнүүд эмхидхэгдэе: яһатануудай хоорондын харилсаанууд, ВАРК-ын сьезддэ бэлдэлгэ, «Улаан-Овоо» гэхэн уурхайһаа нүүрхэ шэрэлгэ, Алтан-Булаг хотодо зүбшэлгын уулзалга үнгэргэлгэ, «Коммуностройсервис» гүрэнэй эмхи зургаанай байдал, ЖКХ-гай халбарыда акционернэ бүлгэм тогтоолго, БАМ-ай хуушархан гэрнүүдхээ зөөлгөжэ байһан эрхэтэдэе болон үншэн хүүгэдэе гэр байраар хангалга.

Майн 19-дэ республикын толгойлогшо 2020 он болотор республикын дэбисхэр дээрэ хүдөө ажахын үйлдбэринүүдэе байрлуулга, республикын 2011 оной бюджетдэ оруулагдаха хубилалтанууд, ЖКХ-гай халбарыда сэнгүүдэе тогтоолго мэтын асуудалнуудаар хүдэлмэрийн уулзалгануудыг үнгэргэе, Хани барисаанай байшангай барилгаар ябаа.

Майн 20-до **В.Наговицын** Буряадай Президентын дэргэдэхи Эрдэм ухаанай болон инвестицинуудэй талаар соведэй зүблөө хүтэлбэрилэе, Загарайн аймагай Загарай нууриндахи хүүгэдэй сээрлигэй нээлгын баяр ёһололдо хабаадаа.

Майн 21-дэ **Вячеслав Владимирович** Россиян Бүхэ барилдаанай федерацийн хүтэлбэритэй уулзаа, эхэнэрнүүдэй дунда барилдаагаар Россиян чемпионадай нээлгын баяр ёһололдо хабаадаа.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо Иннокентий Егоров Буряадай Президентын хүтэлбэрилхэн бүхы зүблөөнүүдтэ, РБ-гэй Арадай Хуралай түсбэлгын зүблөөндэ хабаадаа; РБ-гэй Правительствын Президиумэй, Республика дотор аяншалгын-амаралгын түхэлэй тухай экономика зано тогтоолгын талаар хүдэлмэрийн штабай зүблөөнүүдэе хүтэлбэрилэе; муниципальна байгууламжанаудта олон үүргэтэ түбүүдэе тогтоолго, 2012 ондо АТЭС-эй гүрэнүүдэй министрүүдэй болон түб банкнуудай управляюцинуудай уулзалга мэтын асуудалнуудаар зүблөөнүүдэе үнгэргэе; «ВостСибрыцентр» ОАО-гой хүтэлбэритэй уулзаа.

Экономика хүжэлгын талаар Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепик Буряадай Президентын, РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшын хүтэлбэрилхэн зүблөөнүүдтэ хабаадаа; ойн түймэрнүүдхээ нэргылэлгэ болон тэдэниие саралга, республика дотор зөөрийн налог татабарийн суглуулагдаса, Буряад Республикын хилэ болон муниципальна байгууламжанаудай хилэнүүдэе тогтоолгын хүдэлмэрийнүүдэе номололго, Хойто зүгэй үндэһэн бага арадуудта уһанай амита нөөсөнүүдэе ашаглаха квотонуудыг хубаалга мэтын асуудалнуудаар зүблөөнүүдэе үнгэргэе; «Иркутскэнерго» болон «СУЭК» ОАО-нуудай хүтэлбэринүүдтэй амин шухала асуудалнуудаар хүдэлмэрийн уулзалгануудыг эмхидхээ.

Социальна хүжэлгын талаар Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Баир Бальжиров Буряадай Президентын, РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшын түсбэлгын зүблөөнүүдтэ, тийхэдэ РБ-гэй Арадай Хуралай Зүблэлэй зүблөөндэ хабаадаа; «Бага нуурин газарнуудыг хүжөөлгэ» гэхэн программаар хүдэлмэрийн бүлгэй зүблөө хүтэлбэрилэе; РБ-гэй хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министрэй орлогшо М.А.Костриковтой, Социально-медицинскэ экспертизын республиканска бюрогой хүтэлбэрилэгшэ К.М.Юговтай уулзаа; Сэлэнгын аймагта хүүгэдэй зунай амаралта номололго, 2011 ондо Республикын ветерануудай соведэй хангалга, «Физическэ культура болон спорт тухай» РБ-гэй Хуули бэелүүлгын ябаса тухай» асуудалаар

РБ-гэй Арадай Хуралай Зүблэлэй зүблөөндэ бэлдэлгэ, «РБ-дэ автомобиль болон зайн галаар ябадаг хотын пассажирска транспорт тухай» РБ-гэй хуулийн 9-дэхи статьяда хубилалтануудыг оруулха тухай» РБ-гэй хуулийн түлэб тухай» РБ-гэй Правительствын тогтоолдо хабаатай арсалдаата асуудалнуудыг шийдхэлгэ, «РБ-дэ экономика болон соёлой үдэрнүүдэе» бэлдэн үнгэргэлгэ мэтын асуудалнуудаар зүблөөнүүдэе хүтэлбэрилэе; Загарайн аймагай Асагад нууринда «Фермерэй һайндэр» бэлдэн үнгэргэлгын талаар эмхидхэлэй хорооной, Буряадай Россиян бүридэлдэ орохоор 350 жэлэй ойн баяр үнгэргэлгын талаар хүдэлмэрийн бүлгэй, Залуу мэргэжэлтэдэе болон залуу айл бүлэнүүдэе гэр байраар хангалгын талаар РБ-гэй Правительствын дэргэдэхи комиссиян зүблөөнүүдэе хүтэлбэрилэе.

Инфраструктура хүжөөлгын талаар Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Николай Зубарев РБ-гэй Президентын хүтэлбэрилхэн зүблөөнүүдтэ, ойдо дүтэ оршодог нуурын газарнуудыг болон дачануудыг түймэрхөө хамгаалгын асуудалаар селекторнэ зүблөөндэ, барилгын болон ЖКХ һайжаруулгын министрэй нэгэдэхи орлогшын тушаал эзэлхын тула конкурс үнгэргэлгын талаар правительствена комиссиян зүблөөндэ, «РФ-гэй субъектүүдэй ЖКХ-гай 2010-2011 онуудай дулаасуулгын хаһа дабажа гаралгын дүнгүүд болон 2011-2012 онуудай дулаасуулгын хаһада бэлдэлгын зорилганууд» гэхэн асуудалда зорюулагдаһан Бүхэроссийн селекторнэ зүблөөндэ, РБ-дэ аяншалгын-амаралгын түхэлэй экономика зано тогтоохо талаар хүдэлмэрийн бүлгэй зүблөөндэ хабаадаа; «Хүйтэн болон халуун уһа хэрэглэһэнэй хэмжээ тоолон бүридхэдэг квартиранууд соохи приборнуудыг тодхолгын гаргашануудыг тэхэрюулэн бусааха тухай» РБ-гэй хуулийн түлэб гүйсэд бэлдэлгын асуудалаар РБ-гэй Президентын протоколдо хабаатай хүдэлмэрийн зүблөө, Россиян федеральна тамуужанай албанай Сибириин управленийн Буряадай тамуужанай начальнигай орлогшо С.В.Гарашенкотай хүдэлмэрийн уулзалга, РБ-дэ газар хангалгын түсбэ бэелүүлгэ хэрэгтэ зорюулагдаһан зүблөө үнгэргэе.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Анатолий Лехатиновай толгойлдог Россиян Федерацийн Президентын дэргэдэхи Буряад Республикын Бурин этигэмжэтэ түлөөлэгэтэ эмхи зургаанда Москвада Буряад Республикын үдэрнүүдэе бэлдэн үнгэргэлгэ, 2011-2015 онуудта «БАМ-ай Буряадай талмайдахы хуушан болон хандарха туйлдаа хүрэхэн гэр байра задалалга», Буряад Республикада хадагалаанда байһан дайшалхы зэбсэг хэрэгсэлнүүдэе промышленна аргаар ашаглан хэрэглэлгэ, республикада элшэ хүсэней инфраструктура хүжөөлгэ, Усть-Кут – Нижнеангарск (ВЛ-500 Кв), Татаурово – Горячинск – Баргажан (ВЛ-220 Кв), Улаан-Үдэдэ подстанци түлэблэн барилга, Култук-Моондо гэхэн автомобильн харгын участок барилга мэтын асуудалнууд дээрэ ажал ябуулагдаа. Тийхэдэ Буряад Республикада байгша оной июлийн 14-17-до үнгэргэгдэхэ ёһотой III уласхоорондын Байгалай мэдээсэлгын форумой хүдэлмэридэ федеральна засагай зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдэй хабаадалгаар зүбшэлгын хүдэлмэри бэелүүлээ.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо - Буряад Республикын Президентын болон Правительствын Захирагшай Хүтэлбэрилэгшэ Петр Носков аппаратна зүблөө үнгэргэе, Баргажанай аймагай хунгуулийн комиссида туһалха талаар эмхидхэлэй ажал ябуулаа, Буряадай Россиян бүридэлдэ орохоор 350 жэлэй ойн баярта зорюулагдаһан хэмжээ ябуулгануудта бэлдэхэ талаар эмхидхэлэй ажал эрхилээ, эрхэтэнэй гүрэнэй алба хаагдай мэргэжэлэй аттестаци үнгэргэлгын талаар правительствена комиссиян зүблөө үнгэргэе.

Захиргаанай байгуулгын халбаринуудта энээнхээ үрид бэелүүлгэ байһан ажал хэрэгүүдхээ гадна Баргажанай аймагта ажа-нуугшадһаа социологийн опрос, «Буряад Республикын Хойто зүгэй үндэһэн бага арадуудыг хүжөөлгын асуудалнууд» гэхэн республиканска семинар үнгэргэе; РБ-гэй Президентын дэргэдэхи Эхэнэрнүүдэй зүбшэлгын соведэй зүблөөндэ, Славян арадуудай хэлэ бэшгэй үдэртэ зорюулагдаһан хэмжээ ябуулгануудыг, Буряад Республикада хорото бодос хэрэглэлгэдэ эсэргүүсэлгын комиссиян ээлжэтэ зүблөөндэ, РФ-гэй арадай ажахын эмхинүүдтэ хүтэлбэрилэгшэдэе бэлдэлгын программаар нураха хүнүүдэе шэлэн абалгын конкурсдо бэлдэлгын ажал ябуулаа...

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын Хэблэлэй албан.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮСЭБЛЭ ҺЭН ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУД

2011 оной майн 23 - 27

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН
23.05 11.00 Бага танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД
Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон ад хэрэгтэлгын дэлгүүрэй талаар хороон
(түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

1. «Буряад Республикада эблэрүүлэгшын судьянар тухай» Буряад Республикын Хуулийн 12-дохи болон 14-дэхи статьянуудта хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

2. «Эрхэтэдэй үмсынгөө хэрэглэмжэдэ модо бэлдэлгын дүрим болон хэмжээнүүд тухай» Буряад Республикын Хуулийн 2-дохи статьяда хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

3. «Россиян Федерацида уялгата медицинскэ страховани тухай» федеральна хуули бэелүүлгэ тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

4. «Буряад Республикада үхибүү үргэжэ абанан гэр булые мүнгэн зөөрийн талаар хангалга болон социальна дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

5. «Физическэ культура болон спорт тухай» Буряад Республикын Хуулийн 5-дахи статьяда хубилалта оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай...

25.05 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон
(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. «Нуралсал тухай» Буряад Республикын Хуули бэелүүлгын ябаса тухай» Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хорооной 2010 оной апрелин 8-ай 24/1 дугаарай тогтоол бэелүүлгын ябаса тухай

2. Буряад Республикада элүүре хамгаалгын халбарие һайжаруулгын программа тухай
26.05 10.00 Бага танхим

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЭ
ЭРХИЛЭГШЭ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЭННОВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

23.05 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нотагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон
(түрүүлэгшэнь А.С.Скосьерская)

«Буряад Республикын Хунгуулийн комиссийн шэнэ бүридэл бүридхэхэ тухай» Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай
23.05 10.00 каб.322

«Россиян Федерацида муниципальна алба бэелүүлгэ тухай» федеральна хуулида хубилалтануудыг оруулха тухай» 526489-5 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай (сэрэгэй албанда ябаад ерэхэн эрхэтэдтэ муниципальна хүдэлмэридэ орохоор эрхэ олгохо тухай)
25.05 11.00 каб.322

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон ад хэрэгтэлгын дэлгүүрэй талаар хороон
(түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

«Буряад Республикада газар эдлэхэ эрхэ болоулха дүрим тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалта болон нэмэлтэнүүдэе оруулха тухай» Буряад Республикын Хуулие хүсээ буураһанда тоолохо тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
23.05 14.00 каб.119

«2010 ондо Буряад Республикын хүдөө ажахы гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ зорилготойгоор республикын бюджетдэ үгтэхэн мүнгэн зөөри ашаглалгын ашаг үрэ тухай» Буряад Республикын Правительствын мэдээсэл тухай

24.05 10.00 каб.119

«Архийн продукциян шанар болон бээдэ хорогүй байлгын хойноһоо гүрэнэй хиналта шангадхаха тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалта болон нэмэлтэнүүдэе оруулха тухай» Буряад Республикын Хуулие хүсээ буураһанда тоолохо тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
26.05 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын харилсаануудай, яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, олонийтын болон шажан мургалэй нэгэдэлүүдэй талаар хороон
(түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

«Физическэ культура болон спорт тухай» Буряад Республикын Хуули бэелүүлгын ябаса тухай
24.05 14.00 каб.212

«Россиян Федерацийн музейнүүдэй жаса болон Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ оршодог музейнүүд тухай» Буряад Республикын Хуули бэелүүлгын ябаса тухай» асуудалаар «дүхэриг шэрээгэй» зууршалгануудай түлэб тухай
25.05 10.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон
(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. «Ветеранууд тухай» федеральна хуулида хубилалта оруулха тухай» 528777-5 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай

2. «Россиян Федерацида ажаһуугшадые ажалаар хангаха тухай» Россиян Федерацийн Хуулийн 23-дахи статьяда хубилалта оруулха тухай» 501833-5 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай

3. «Салин түлбэрийн эгээл бага хэмжээн тухай» Россиян Федерацийн Хуулийн 3-дахи статьяда болон «Дээдэ нуралсал болон ВУЗ-ай удаадахы нуралсал тухай» федеральна хуулийн 16-дахи статьяда хубилалтануудыг оруулха тухай» 489606-5 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай
23.05 14.00. 14.30, 16.00 каб.218

Буряад Республикын Тоололгын палататай суг хамта нүүмэл хүдэлмэрийн зүблөөн:

«Буряад Республикада ажаһуугшадые социальна талаар хангалга тухай» Буряад Республикын Хуули бэелүүлгын ябаса тухай

23.05 Ажаһуугшадые социальна талаар хамгаалгын Улаан-Үдэ хотодохи түб

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономика политикын, байгалийн нөөсөнүүдэе ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хороон
(түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильцев)

«Эрхэтэдэй үмсынгөө хэрэглэмжэдэ модо бэлдэлгын дүрим болон хэмжээнүүд тухай» Буряад Республикын хуулийн 2-дохи статьяда хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
24, 26.05 10.00 каб.203

«Буряад Республикын гүрэнэй зөөри зонхилгын юрэнхы дүримүүд тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
25.05 11.00 каб.211

«2008-2010 онуудта болон 2017 он болотор хугасаада Буряад Республикын социальна-экономика хүжэлгын программа тухай» Буряад Республикын Хуулие 2008-2010 онуудта бэелүүлгын тухай тоосоо баталха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
25.05 14.00 каб.203

IV. ЭРХЭТЭДЭЙ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

А.С.Коренев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо
23.05 14.00-17.00 каб.118/326

Ц.Э.Доржиев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хорооной түрүүлэгшэ
24.05 14.00-17.00 каб.118/235

В.Г.Ирильцев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономика политикын, байгалийн нөөсөнүүдэе ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хорооной түрүүлэгшэ
25.05 14.00-17.00 каб.118/211

СЭЛЭНГЭ ХИЛЭГҮЙГӨӨР

С.Кондогорова

«Бага мурэнүүдтэ - ехэ анхарал» гэжэ нэрэтэй экологическа семинар Кабанскын аймагта үнгэргэгдэбэ.

Сэлэнгэ мурэнэй уһа Байгал-Хударин хурагшад химиин багша Татьяна Алексеевнагай ударидалга дор шэнжэлнэ. Өөрынгөө хургуулин шэнжэлгэнүүдые үхибүүд селенговедени гэжэ нэрлээ. Эдиршүүлэй ажал хүдэлмэри Гүрэнэй Дүүмын Федеральна Суглаанай депутат Василий Кузнецов дэмжэнэ. Байгал-Худари руу семинарта Брянскын, Оймурай, Красноярскын, Корсаковын, Селенгинскын хурагшад суглаараа. Хүүгэд багшанарайнгаа хүтэлбэри дор Сэлэнгын эрьээр ябаад, уһыень шэнжэлээ. Тиин хурагшадтай хэһэн ажал шэнжэлгын эрдэмэй ажалнуудай тоодо оролсохо аргагүй байна. Багшанар хүмүүжүүлгын ехэ ажал хэнэ гэшэ.

Хүүгэдые түрэл нютагтаа дуратай болгоохо, түрэл байгаа-лидаа нангинаар хандахыень багшанар хургана. Үхибүүд мурэнүүдэй шэнжэлгэ хэнэ, экологическа десантнуудые ябуул-на. Байгал тухай тэдэнэр ханалаа табина. Байгал далай руу гурбан зуун гол горхон уһаяа шудхана. Тэдэнэй дунда - Сэлэнгэ.

Анхан Байгал-Худари Кабанскын аймагтай Баруун бэзын хүдөө нютагуудай түб гээд нэрлэгдэдэг байгаа. Мүнөөдэр энэ ехэ үндэр нэрэнэ лэ үлэнхэй. Хүдөө нютагтай түб соо тоһотой. Тиймэл хадан эдир экологууд хүдөө нютагтай шэг шарай гоё найхан болгоохо гэжэ

Алта бэдэрэгшэд тухай жүжэг

оролдоно. Жэшээлбэл, июнь соо хурагшад Буряадай гүрэнэй хүдөө ажахын академиин оюугалтай хамта голлой хажууда модонуудые тариха. Шанталка гэжэ голлой хажуугаар галуунууд болон бусад гэргэй амитад бэлшэжэ ябадаг. Хариин гүрэнүүдэй айлшад һонирхохо ёһотой. Энэ жэл хабартаа дулааншые, хүйтэншые болоно. Байгалһаа боложо, аймагтай энэ талада хүйтэн уларил тогтонхой.

Семинарта Буряадай гүрэнэй университетэй химическэ факультедэй декан, химиин эрдэмэй кандидат Галина Николаевна Баторова хабаадалсаа. Тэрэ хүүгэдтэ уһанай бүридэл тухай хөөрөжэ үгэбэ. Дэлхэй дээрэхи 99 процент уһан даһатай, бэшэнь - даһагүй болоно. Мүнөөдэр Африкада ариг сэбэр даһагүй уһан ехээр дуталдана. Тэндэ иимэ уһа олохо гэшэнь ехэл мүнгэнэй гаргашатай. Мүнөөсагта даһагүй уһа Хойто полюсой мультэ хайлуулжа бии болгоохоор. Харин иимэ үйлэ хэрэг дэлхэй дээрэ хубилалтануудые ушаруула юм. Уһанай шанар шэнжэ эрдэмтэд тон гүнзэгыгөөр шэнжэлнэ. Уһан өөрынгөө бүридэлөөр элдэб янзын байха ёһотой.

Галина Николаевна Хэжэнгын, Ахын, Түнхэнэй, Ивалгын, Загарайн аймагуудта эрдэмэй шэнжэлгэнүүдые ябуулдаг юм.

Мүн тийхэдэ «Сэлэнгэ хилэгүйгөөр» гэжэ уласхоорондын түлэбые «Дельта бүмбэрсэг» гэжэ олонийтын эмхитэй хамта БГУ-гай химическэ факультет ябуулна. Байгал-Худари гэжэ нютагта семинар хоёрдохиё болоо. Тү-

рүүшынхией иишээ Монголой экологууд ерээд ошоо. Баһалшые Буряадай эдир экологууд Монгол гүрэн ошоод ерээ. Мурэнэй эхин руу ошоод, хүүгэд Сэлэнгын уһанай Монголд бозарлагдажа байһыень хараад ерээ. Тэдэнэр энэ байдалаар ехэтэ сошоо бэлэй. Монголд мурэнэй уһан промышленна үлэгдэлүүдһээ боложо, муу шанартай болоно. Байгал-Хударин хурагша Светлана Кондогорова Монголой алта бэдэрэгшэдэй тоо 100 мянганда хүрэнхэй гээд хэлэнэ. Тэдэнэр алтатай руда уһан соо угаадаг. Энэ темээр хурагшад багахан жүжэг зохёогоод, сугларгашадта харуулаа. Пурагшад алта бэдэрэгшэдые харуулба. Сугларгашадтай халуун альга ташалганда тэдэ хүртэбэ.

Татьяна Малановагай хэлэнээр, Монголой Сэлэнгэ 620 километр-тэ нэмжынэ. Республика дотор мурэнэй уһан ехэ: олон голнууд шудхана ха юм. Эдэ багахан голнуудай эрьээр бог шорой сугларанхай. Тэрэниие хурагшад арилгахаар түсэб табинад. Вилюйка, Поперечная, Харауз, Чернушка гэжэ голнуудта зон анхаралаа табиха ёһотой.

ЭКОЛОГИИН

ҺОНИРХОЛТОЙ ХЭШЭЭЛ

Анастасия Чиркова гэжэ басаган «Дельта бүмбэрсэг» гэжэ эмхин гимн дуулаа. Зоной альга ташалганда хүртөө. Байгал-Хударин хурагшад буряад хэлэн дээрэ Байгал, Сэлэнгэ тухай ехэ зохидоор шүлэгүүдые уншаа, жүжэг бүтээжэ харуулаа. Тэдэнэр

Г.Н.Баторова

тус сценкээ Буряад Республикын Росийн бүридэлдэ ороһоор 350 жэлэй ойдо зорюулаа. Наташа Григорьева гэжэ басаган сугларгашадта экологиин хэшээл үнгэргөө.

ЭКОЛОГУУД ХААНА ХҮДЭЛХЭ АРГАТАЙБ?

Арбаад үлүүтэй жэлэй саада тээ Буряадай гүрэнэй университетдэй дэргэдэ химическэ факультет нээгдээ. Ушарын гэхэдэ, жэл түрүүн БГПИ классическа уни-

Хабаадагшад бэлэгүүдээр урмашуулагдаа

верситетдэй нэрэдэ хүртэжэ, шэнэ факультетүүдые нээхэ ёһотой байгаа. Иигэжэ сагай хубилалтанууд шэнэ факультетдэй нээлгэндэ туһалаа.

Мүнөөдэр иишээ бэрхэ залуушуул ерээжэ, мэргэжэл шудалнад. Факультет дүүргэгшэд хээээдээшые ажалтай байха

аргатай. Тиин һаядаа БГУ предприятинуудтай хэлсээ баталжа, зорилгото программын хүсөөр мэргэжэлтэдые бэлдэжэ үгэдэг аргатай болохо. Росийн Президент Дмитрий Медведевэй хэлээшээр, гүрэн дотор техническэ мэргэжэлтэд, эрдэмтэд олон болохо ёһотой. Тиймэһээ химиин эрдэм баһал шудалагдажа байха. Тийгэбэл оюутад эндэ хурахадаа, гүрэндэ туһатай мэргэжэл шудалха.

Республика дотор даһатай нуурнууд, газар доорохи голнууд, мурэнүүд олон. Тэдэниие бултэнь үзэхэ, бултэнь экологическа паспортизацита оруулаха хэрэгтэй. Тиймэһээ Галина Николаевна Баторова шабинартаяа суг хамта аймагуудаар хүдэлнэ. Мүн тийхэдэ Ахын аймагтай Орлик нютагтай хургуулигай хамта ажал ябуулна. Зун бүхэн арбаад жэлэй болзор соо эрдэмтэн оюутадаа дахуулаад, хурагшадые ажалаараа һонирхуулаад, Ахын гоё найхан голнуудые шэнжэлнэ. Мүнөөдэр тэндэхи голнуудай пас-портизаци хэгдэнээр. Ахын

аймагта зон газар дороһоо уһа абажа хэрэглэдэг бэшэ, мүн лэ голнуудайнгаа уһа ажабайдалдаа хэрэглэнэ. Тиймэһээ эрдэмтэнэй хэжэ байһан ажалын олон зоной ами наһанда ехэл хэрэгтэй.

Янжаме ЖАПОВА.
Авторай фото-зурагууд.

МЭДЭЭЖЭ МИХАИЛ КОЖУХОВ – МОНГОЛДО

Михаил Кожухов 1979 ондо хари хэлэнэй дээдэ хургуулин испан хэлэнэй танагые дүүргэнэ байна. Саашадаа олон жэлэй туршдаа «Комсомольская правда», «Ивестия» гэхэн газет-нүүдэй сурбалжалагшаар хари гүрэнүүдээр хүдэлөө. 2002-2006 онуудта «Россия» теле-каналаар гарадаг «В поисках приключений» гэхэн дамжуулгын автор боложо, энэ һонирхолтой дамжуулгын ашаар гүрэн дотор эгээл мэдээжэ сурбалжалагша, дамжуулгын хүтэлбэрилэгшэ болоо. «Монгол ерээд байхадаа, холын, танигдаагүй газар ерээд байһан мэтэ шэнги бэшэ, юундэб гэхэдэ, минни бүхы бага балшар наһан Монголтой холбоотой», - гэжэ Михаил КОЖУХОВ хэлээ.

- Хоридохи зуун жэлэй гушаад оной һүүл багаар минни хүгшэн аба Монголд ветеринарна врачар хүдэлһэн юм. Тиймэһээ би багаһаа «Сайн байна!» гэжэ үгэ һайн мэдэхэ байгаа. Мүнөө мартагдаа шахуу, тийбэшые гэр бүлэдөө хүгшэн абаяа дур-

сахадаа, заатагүй Монгол гүрэн ханагдадаг юм. Би хүгшэн абаараа омогорходог би.

Тийбэшые Монголоор ябаханда, болбосон түхэлэй гэр байранууд урданай Советскэ Союзай байдал хануулна, тиймэһээ өөрын гүрэн соогоо ябажа байһан мэтэ.

- Та Буряад орон ерэн гээшэ гүт? Буряадууд тухай дамжуулга хэхэ проект Танай ханаанда байна гү?

- Би Буряад орон олон дахин ерэнэмби. Пүүлшынхээ урзанда жэл Ахын аймаг ошоо бэлэйб. Буряад орон ажалаараа ердэггүйб, гол түлэб амархаяа. Танай республикаһаа тусхай урилгын ерээ һаа, буряадууд тухай, шэмээшгүүд тухай дамжуулга бэлдэхээ ошоно бээб. Олон тоото арадуудай дунда өөрын онсо шэнжээ алдаагүй арадуудта би ехэ дуратайб, хүндэлдэг би. Тэдэнэй тоодо буряад яһатан болоно. Буряад орондо нэн түрүүн Ивалгын дасан ошохо байнаб. Буддын шажанаар ехэ һонирходог би, буддын шажан-

да хабаатай, энэ шажанай гол удхыень тайлбарилһан олон дамжуулганууд намда бии. Хараад үзэбэл, Буддын шажанда бусад олон тоото шажануудһаа гол анхаралаа хандуулан дамжуулганууд намда булюу ехэ бшуу. Буддын шажанганай зүгһөө «Хүндэлэй грамтада» хүртэхөөр болоо бэшэ гүб. (Энеэн).

- Олон хари гүрэнүүдээр ябахадатнай, Тание зарим зон гансата танидаг бээ?

- Дүтлөөд, «Би тание хаана хараһан байна гэшэбиб, ехэ танил байнат?» гэжэ хэлэдэг. Гэнтэ дүтлөөд, зурагаа буулгая гэжэ дурадхадаг, би иимэ ябадалда ехэ дургайб. Наһараа хараагүй хүнтээ юун гээд зурагаа буулгаба гэшэбиб.

Аян замай танилсалганууд

- Теэд Буряад ороной журналистнуудтай зурагаа буулгаха бээт, гурбан үдэрэй туршда хамта Монголоор ябаба бэшэ гүбди?

- ?!

- Удаанаар холоур аяншалхадаа, гэртээ түхэрэн жэлэй туршда хэды соо байдаг болонот? Үхибүүдтнай Танай мурөөр аяншалха дуратай гү?

- Мүнөө жэл яһала гэртээ байнаб гэхэдэ болохо. Юундэб гэхэдэ, зарим жэлнүүдтэ, бүхэли жэлэй хахад харыень хамта дээрээ тоолобол, гэртээ байжа үрдидэг байгаа. Мүнөө Испаниһаа Москва хүрөөд, Монгол ерээб.

Гэр бүлэдөө хүбүүн басаган хоёртойб. Тэдэмни өөһэдын хараа бодолтой, хүбүүмни ажаллана, басагамни дизайнер болохо хүсэлтэй. Тиймэһээ минни мурөөр ябаха хүсэлтэй хүн манай гэр бүлэдэ үгы.

- Баярлаа. Манай Буряад орон Тание ерэхэ гэжэ найданабди.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

Буряадай радиогой 80 жэлэй ойдо

ҮЕ САГАЙНГАА ДОЛГИН ДЭЭРЭ

1931 ондо ниислэл хотын 700 ажаһуугшадай гэр байрануудта радио-дамжуулгын утаһан татагдажа, тэдэ агаарай долгиндо гарадаг мэдээсэлэй хонинуудые шагнаха аргатай болоһон гээшэ. Сагай дабшасаар заха холын нютагуудта радио дуугардаг боложо, хэблэлһээ гадна агаарай долгиндо дэлхэй дээрэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүд тухай үүлэй хонинуудые хүнүүд тэрэ үдэртэнь шагнаха аргатай болоһон юм. Энээнһээ гадна дэлгэрэнгыгээр мэдээсэгдэдэг болоһон гүрэн болон республика доторхи хонинуудые хужарлан шагнаха аргатай болоо.

Тэрэ гэгээнһээ хойшо 80 жэл соо үе сагайнгаа долгин дээрэ хонирхолтой, удха түгэлдэр дамжуулганууд, тобшоһон болоод дэлгэрэнгы мэдээсэлнүүд үдэрһөө үдэртэ дамжуулагдажал байһаар.

Буряад, ород, эвенк хэлэн дээрэ дүй дүршэлтэй журналистнууд дамжуулгануудые бэлдэжэ, агаарай долгиндо гаргана. Гэхэтэй хамта мэдээсэлэй дамжуулгануудта гол анхарал мүнөө үедэ хандуулагдана гэжэ тэмдэглэмээр. Буряадай радиогой дамжуулгануудые үглөөнэй 6 сагһаа 8 саг болотор, тийхэдэ үдэшлэн 19 сагһаа 20 саг болотор шагнаха аргатай. Үдэртөө 11 саг 10 минутаһаа 11 саг 24 минута хүрэтэр, тийхэдэ 13 саг 10 минутаһаа 14 саг болотор Буряадай радиогой дамжуулганууд агаарай долгиндо эдэлнэ.

Буряад ороноймнай бүхы шахуу аймагуудай, Улаан-Үдэ, Закаменск, Хяагта, Гусиноозерск, Северобайкальск, Бабушкин хотонуудай ажаһуугшад радио шагнажа, үдэр бүрийн хонинуудые дуулажа, үе сагтаа жэгдээр алхамаа татана. Эдэ дамжуулганууд тухай тодорхойлон хэлэбэл, иимэ.

Буряадай радиогой мэдээсэлэй дамжуулганууд ород болон буряад хэлэн дээрэ ажалта үдэрнүүдтэ 5 дахин гарадаг.

Үдэрэй туршада 6.00, 7-10, 11-10, 13.10 болон үдэһын 19 саг 10 минутта дамжуулагдажа эхилнэ. Үргэлжэлэһын хадаа 7-8 минута гэжэ мэдээсэе. Республика дотор болоод тэрээнһээ гадуур эмхидхэгдэһэн үйлэ хэрэгүүдтэ хабаадаһан сурбалжалагшад утаһаар хонходожо, ямар нэгэн ушарай болоһон газарһаа саг дары мэдээсэл хэдэг. Буряад ороной түб хотын үйлэ хэрэгүүдые алдангүй, мэдээсэлэй таһагуудта хүдэлдэг сурбалжалагшад ябажа, тэрэ доронь мэдээсэлэй дамжуулгада шэнэ хонинуудые бэлдэжэ тушаадаг юм.

Долоон хоногой мэдээсэлэй дамжуулгануудай хонинуудай эгээл шухальһын түүбэришэлэн, буряад хэлэн дээрэ «Сагай амисхал» гэгээн дамжуулга бэлдэгдэдэг. Тэрэниие шэнжэлхы удхатайгаар Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Дашидондок Амоголонов бэлдэжэ, агаарай долгиндо дамжуулдаг. Энэ дамжуулгада долоон хоног соо болоһон үйлэ хэрэг тухай хөөрөлдөөнүүд эмхидхэгдэдэг, ямар нэгэн шухала асуудалаар хүнүүд ханамжа хубаалдадаг, тайлбари хэгдэдэг юм. Ород хэлэн дээрэ «Семь дней» гэжэ нэрлэгдэһэн дамжуулгы Буряадай радиодо дамжуулгын студийн ахмад редактор Людмила Моисеева хүтэлдэг. Гарагай 6 бүхэндэ гэхэ гү, али субботын үглөөгүүр 9 саг 10 минутаһаа «Сагай амисхал»

эхилдэг, удаань иимэл удхатай «Семь дней» гэгээн дамжуулга агаарай долгиндо эдэлдэг.

Гарагай гурбанһаа гэхэ гү, али вторник, среда, четвергын үглөөгүүр 6 саг 30 минутаһаа «Мэндэ амар, минии Буряад орон» гэгээн дамжуулга радио шагнашадай хонорто дурдагдадаг.

Эхэ орондоо дуратай, үнэн сэхэ, патриот ёһоной мэдэрэлтэй элдэб наһанай хүнүүд: ажалай болон дайнай ветеранууд болоод залуушуултай хөөрөөнүүдые эмхидхэдэг «Тоонто нютаг» гэгээн дамжуулгы Бавасан Гомбоев хонирхоомор бэлдэжэ, олонийтэ шагнашадай хонорто дурдагдадаг. Энээнһээ гадна «Орьёл» («Вершина») гэгээн спортын туйлалтануудта зориулагдаһан дамжуулга тэрэ хүтэлдэг. Буряад ороной тамиршадай туйлаһан амжалтанууд тухай мэдээсэгдэхэ гадна Олимпиин, дэлхэйн, Европын, Россиин чемпион болоһон хүнүүд, тийхэдэ спортоор хонирхожо эхилһэн залуу үетэн тухай хөөрөөнүүдые энэ дамжуулгада республикын ажаһуугшад шагнаха аргатай.

«Түрэл дайда» («Земля родная») гэгээн дамжуулгын автор Лариса Доржеева. Буряадай радиогой буряад хэлэн дээрэ дамжуулгануудые бэлдэдэг редакциян сурбалжалагшад, дамжуулга бэлдэгшэдэй редакцие тэрэ толгойлдог. Хүдөө ажахын мүнөөнэй байдал, хүдөөгэй зоной

ажал хэрэгүүд, туйлалтанууд, ажабайдалһан ушардаг түбэг бэрхэсэлнүүд тухай 10-15 минутын туршада буряад, ород хэлэн дээрэ эдэ дамжуулгануудые бэлдэнэ. Эдэнь үргэн олон шагнашадта мэдээжэ болонхой. Ниислэл хотын аймагуудай түбүүдэй, багахан хуурин тосхонуудай ажаһуугшадһаа гадна заха холын буусануудта, гүүртэнүүдтэ түбхинэһэн ажалша малша буряад угсаатманай энэ болоод бусад дамжуулгануудые анхаралтайгаар шагнажа байдаг гэжэ хэлээ наа, алдуу болохогүй. Зайн галаар хүдэлдэг транзистор, радиоприемник гэхэ мэтээр Буряадай радио шагнадаггүй хүнүүд тэдэнэй дунда үсөөн байха.

Тийхэдэ гарагай 4-дэ үглөөнэй 7 саг 40 минутаһаа эхилдэг «Гуламта» гэгээн буряад арадай ажабайдал, ёһо заншалнууд тухай хөөрэдэг дамжуулга тэрэ баһал бэлдэдэг.

«Эдиришүүл» гэгээн дороһоо ургажа ябаһан залуу үетэндэ зориулагдаһан дамжуулга арадаа хоёр дахин гарадаг. Пургуулийн багшанар, шабинарай, сээрлигүүдэй хүмүүжүүлэгшэдэй болон хүүгэдэй, тийхэдэ эрдэм хуралсалай хүгжэлтын шатануудта энэ дамжуулга зориулагдаһан. Тэрэниие Дарья Цыдыпова бэлдэдэг.

Тийхэдэ шажан мүргэлэй, сэдхэл бодолой талаар хүмүүжүүлгын, буряад угсаатанай ёһо заншалнуудые сахилгын асуудалнуудта зориулагдаһан «Номын хүрдэ» гэгээн дамжуулга баһал арадаа хоёр дахин агаарай долгиндо эдэлдэг.

Соёл болон искусствын хонинуудһаа бүридэдэг, театрай шэнэ найруулганууд, номой выставкэнүүд болон бусад хэмжээ ябуулганууд тухай мэдээсэдэг, олон тоото радио шагнашадай захилуудые дүүргэжэ, хүгжэмтэ амаршалгануудые агаарай долгиндо эдэлүүлдэг «Баян талын аялга» гэжэ бултанда мэдээжэ,

суутай болоһон дамжуулгы Ешигма Цыбенова бэлдэжэ, Россиин габьяата артист, «Эсэгэ ороной үмэнэ габьяатай байһанай түлөө» гэгээн хоёрдохы шатын орденый медалаар шагнагдаһан, суутай диктор Батор Цыбеновтэй хамта агаарай долгөөр үргэн олон шагнашадтаа энэ дамжуулга хүргэнэ.

«Биракан» гэгээн радиостудийе эвенк болон ород хэлэн дээрэ хүдэлдэг. Ольга Дашева энэ дамжуулга бэлдэдэг. Буряадай ямар нютагуудта эвенкүүд хэр ажаһуудаг бэ, энэ угсаатанай залуу үетэниие үндэһэтэнэй мэдэрэлтэйгээр хүмүүжүүлхэ, соёл болбосоролойн асуудалнуудые анхарха хэрэгтэ тус дамжуулга зориулагдаһан.

Буряадай радио-телекомпанийн радио-дамжуулгын студийн журналистнууд туд тудтаа өөрын тусхай дамжуулга бэлдэхэ гадна мэдээсэлэй дамжуулгануудые бэлдэсэжэ, сүлөө тухагүй хүдэлдэг. Дээрэ нэрлэгдэһэн нүхэдһөө гадна мэдээсэлэй таһагта Дарима Ойдопова амжалттай хүдэлнэ. Эдэ бүхы дамжуулгануудые сурбалжалагшад бэлдэгдэдэ абья буулгадаг режиссёрнууд Цыпилма Дондокова, Алексей Бираульев, Ирина Берлюк, продюсер Баярма Абидуева туһалдаг.

Мүнөө жэлдэ эмхидхэн байгуулагдаһаар 80 жэлэйнгээ ойн баярые тэмдэглэхэ Буряадай радиогой ажалша коллективтэ зохёохы ажал хүдэлмэридэнь үшөө эхэ амжалтануудые хүсөөд, тэдэнэй бэлдэдэг дамжуулгануудые анхаран шагнажа байл гэжэ Та олон уншагдаһаа уряалаа. Зайн галаар хүдэлдэг, Россиин канал барйдаг радиоприемник болон бусад хэрэгсэлнүүдээр FM-эй 69,74 мГц долгин дээрэ эдэ дамжуулгануудые шагнаха аргатай.

Эльвира ДАМБАЕВА,
манай корр.
Сэрэгма ДОНДОКОВАГАЙ
фото-зураг.

ДЕЛЬФИЙСКЭ НААДАНУУДАЙ ДИПЛОМАНТНУУД

Майн 13 -һаа18 болотор Тверь хотодо «Дельфийские игры» гэгээн фестиваль үнгэрөө. Заншалта болоһон фестивалин мүнөө жэлэй уряа хадаа «Искусство. Молодость. Талант» байгаа.

Тус хэмжээ ябуулгада Россиин 83 регионуудһаа 2 мянга гаран хүн ерээжэ, эндэ хабаадаа. Буряад Республикаһаа тийшээ 12 талаан бэлигтэй оюутад, хургуулин хурагшад ошоһон байна. «Цирковое искусство», «Эстрадное пение», «Парикмахерское искусство», «Академическое пение», «Народное пение» гэгээн

номинацинуудаар эрхимүүд элирүүлэгдэ.

Тус нааданай хэмжээндэ үнгэржэ байһан хэмжээ ябуулгануудые Интернет соо хараха аргатай байгаа. Хабаадагшад «Дельфийская деревня» гэгээн газарта теплохууд соогуур байдаг байгаа.

Дельфийскэ нааданууд тухай манай сониндо тус фестивалин

дипломант П. Чайковскийн нэрэмжэтэ искусствын колледжын оюутан Соёл Батуев хөөржэ үгэбэ: «Бэлигтэй хүнүүд эндэ олон байгаа. Хэмжээ ябуулга ехэ үндэр сэгнэлтэ дээрэ үнгэрөө гэжэ наһанаб. Тэндэ гоёхон теплоход соогуур байдаг байгааабди. Энэ фестиваль тухай үнэнэй мэдэдэг байгаааб. Тийн эндэ хабаадажа, бээ харуулха гэжэ оролдооб».

Залуу бэлигтэй дуушан Соёл Батуев мүнөө искусствын колледжын 4-дэхи курсын оюутан болоно. Тэрэ Буряад Республикын арадай артист Баир Базаровой класста хурана. Яруунын аймагай Тулдун нютагһаа гарбалтай хүбүүн бага наһанһаа дуулаха дуратай юм. Тэрэ ехэнхидэ классическа дуунуудые дууладаг.

«Минии номинацида 29 хабаадагшад байгаа. Тэдээн сооһоо оройдоол 8 хүн конкурсын хоёрдохы шатада орожо шадаа. Ехэ шанга тэмсэл болоо. Бүхы хабаадагшад шанга хоолойтой, гоёор дууладаг шадбаритай. Харин жүрийн гэшүүд эгээл эрхимүүдые элирүүлжэ, тэдэнэр хоёрдохы шатада ороо. Би «Ксеркс» гэгээн опероһоо ари, хүүлээрнь Г.Свиридовэй «Мне не жаль, что друг женился» гэгээн романс гүйсэдхөөб. Жүрийн гэшүүд нам-

да үндэр сэгнэлтэнүүдые табижа, хоёрдохы шатада ороһон байна», - гэжэ Соёл хөөрэнэ.

Фестивалин хоёрдохы шатада манай нютагай хүбүүн С.Рахманиновай дуу дуулаа. Бэлигтэй классигай дуун Соёлдо үнэнэй хайшаагдадаг байгаа. Тийн тэрэниие сэдхэл хужарламаар дуулажа, тэрэ фестивалин эгээл эрхим зургаан дуушадтай тоодо орожо шадаа.

«Не пой, красавица» гэгээн С.Рахманиновай романс шагнашадта ехэ хайшаагдаа. Харин «Ивалгамни» гэгээн дуу буряад хэлэн дээрэ дуулахада, бүришые альга ташалганда хүртэһэн байна», - гэжэ Соёл хэлэнэ.

«Дельфийские игры» гэгээн фестивалда Соёл Батуев «Академическое пение» гэгээн номинацида «За творческую перспективу» гэгээн дипломдо хүртөө. «За искренность» гэгээн диплом Туяна Банзаракцаевада барюулагдаа. Тэрэ «Народное пение» гэгээн номинацида хабаадаһан байна. Харин «Цирковое искусство» гэгээн номинацида Буряад цирковой хургуулин хурагшад алтан шагналда хүртөө.

Эржена БАТОВА.

УКРАИНАДА
«АЛТАН ХАЙША»
ХЭБЛЭГДЭЭ

Украинын Киев хотодо «Алтан хайша» гэгээн буряад үлгэрнүүдэй номтой танилсалын үдэш үнгэрөө. Хэмжээ ябуулгын эмхидхэгшэд – тус гүрэнэй буряад соёлой нийтын нэгдэл.

Буряад үлгэрнүүдэй ном хэблэжэ гаргаха гэгээн бодол үнэнэй бии болоһон байна. Буряад соёлой нийтын гэшүүд бүхы хэрэгтэй мэдээсэлнүүдые суглуулжа, мүнгэ оложо, гоёхон зурагуудтай ном хэблэн гаргаа. Буряад нийтын бүлгэмэйхид түрэл нютагһаа холо ажаһуугаашы наа, буряад яһатанайнгаа ёһо заншал, гүүхэ мартанай гэжэ тэмдэглэхээр.

Үхибүүдтэ ойлгосотой, элдэб үнгын зурагуудые тус номдо бэлигтэй манай нютагаархин, Украинын арадай уран зураашан Радна Сахалтуев зураа.

Танилсалгын үдэшэдэ олон үхибүүд сугларһан байна. Тийн тэдэндэ зориулагдажа, хонирхолтой зүжэгүүд харуулагдаа. Эдэ ямар зүжэгүүд бэ гэхэдэ, «Хулгана тэмээн хоёр», «Няня-хүбүүн».

Эржена БАТОВА.

МОДЕРНИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

О необходимости строительства ресурсного центра Бурятского индустриального техникума и нового здания учебного комплекса Байкальского техникума туризма и экологосберегающих технологий в поселке Усть-Баргузин, оснащенных самым современным учебным оборудованием и оборудованием для производственной практики, сказал министр образования и науки Алдар Дамдинов на совещании с СПП РБ, где обсуждались проблемы подготовки профессиональных кадров для экономики Бурятии. Вел совещание Президент Бурятии Вячеслав Наговицын.

Модернизация профессионального образования с проведением структурной перестройки на основе региональных потребностей труда ведется в республике четвертый год. В 2008-2011 годы реорганизовано 37 учебных заведений начального и среднего образования, в итоге из 36 учреждений НПО остались только четыре. Остальные вошли в состав учреждений СПО, которые ныне представляют собой двухуровневые образовательные комплексы. Сегодня в Бурятии 15 средних профессиональных учебных заведений и 4 профессиональных училища, 4 федеральных госвуза и 10 филиалов вузов РФ.

В 2010 году в статус автономных перешли политехнический техникум в Селенгинске, колледж спорта и сервиса в Улан-Удэ, профессиональные училища №39 в Багдарине и №25 в Улан-Удэ. К концу 2011 года будет уже 8 автономных учреждений профессионального образования.

Модернизация ведется по двум направлениям. Первое направление - на уровне республики. Созданы многоуровневые образовательные кластеры по приоритетным направлениям развития экономики: по металлообработке - на базе индустриального техникума, строительству - техникумов строительных и промышленных технологий и строительства и городского хозяйства, агропромышленному комплексу - агротехнического техникума и межотраслевого техникума малого предпринимательства, бизнеса и инноваций, туризму - Байкальского техникума туризма и экологосберегающих технологий, горнодобывающей промышленности - инженерно-педагогического колледжа, профессиональной

и социальной реабилитации - информационно-экономического техникума, и по обеспечению предприятий малого и среднего бизнеса квалифицированными кадрами торговли, общественного питания и сферы обслуживания - колледжа технологий и предпринимательства.

Второе направление - на уровне районов. Создаются ресурсные центры, которые организуют сетевое взаимодействие со всеми школами района по профильному, предпрофессиональному и профессиональному обучению школьников, а также краткосрочную подготовку, переподготовку и повышение квалификации рабочих кадров и безработных. Они созданы во всех районах, кроме Баунтовского.

Эти направления отражены в Программе развития начального и среднего профессионального образования на период 2008-2012 годов и Республиканской комплексной программе «Модернизация профессионального образования Республики Бурятия на 2011-2014 годы».

Бурятия вошла в десятку регионов России по реализации мероприятий Федеральной целевой программы развития образования «Разработка стратегии и формирование методологии модернизации профессионального образования в целях реализации стратегий социально-экономического развития субъектов Российской Федерации на 2011-2014 годы».

О необходимости начать формирование Лесопромышленного и транспортно-логистического кластера на базе лесопромышленного колледжа заявил его директор. Доводы - добротная учебно-материальная база, про-

Директор Республиканского межотраслевого техникума малого предпринимательства, бизнеса и инноваций в Новоильинске В.Ю.Киреев (на снимке справа) - один из лучших директоров в республике.

фессиональный кадровый состав, налаженные связи с бизнес-структурами и востребованные для экономики РБ специальности. Колледж готовит специалистов среднего звена и рабочих высокой квалификации. Студенты осваивают дополнительные рабочие профессии на базе ресурсных центров. На курсах ведется подготовка, переподготовка и повышение квалификации взрослого населения, в том числе рабочих, находящихся под угрозой увольнения.

Новая система отношений между работодателями и учебными заведениями

Лейтмотив выступлений - система профессионального образования должна быстро реагировать на изменения на рынке труда. Алдар Дамдинов отмечает формирование новой системы отношений между учреждениями профессионального образования и работодателями. С ростом требований работодателей к выпускникам им предложено активно влиять на формирование регионального компонента государственных образовательных профессиональ-

ных программ, обучать мастеров производственного обучения работе на современном оборудовании предприятий, перейти на целевую контрактную подготовку кадров с последующим трудоустройством, инвестировать в материально-техническую базу учебных заведений.

Так, директор авиазавода Леонид Белых предлагает внедрить в ВСГТУ программы ускоренной подготовки талантливых специалистов среднего звена и рабочих, директор «Стамстроа» Геннадий Доржиев - обучать отделочников работе с новыми материалами. Сегодня на предприятии вынуждены проводить мастер-классы.

Особое внимание - целевой контрактной подготовке. Президент подчеркивает, что студенты должны знать, где они будут работать после завершения учебы. В 2010 году учреждениями начального и среднего профессионального образования заключено в шесть раз больше договоров на целевую контрактную подготовку, чем в 2009 году. Они предусматривают гарантированное трудоустройство выпускников, трехлетнюю отработку на предприятиях, ко-

торые частично оплачивают обучение и добавку к стипендии. На последнем курсе студенты заключают трехсторонний договор с учебным заведением и работодателем, где оговариваются зарплата, выплаты, льготы.

Зампред Правительства Александр Чепик предлагает ввести новые индикаторы для вузов - количество выпускников, работающих по специальности, и их зарплата.

Президент Бурятии предлагает капремонт учреждений начального и среднего образования (степень износа основных фондов - 54%) проводить за республиканский счет, а их оснащение взять на себя работодателям.

Формируется независимая оценка качества образования

ТПП РБ, СПП РБ и Минобразования РБ утвердили Положение о Центре сертификации профессиональных квалификаций рабочих и специалистов строительного профиля. Такие центры создадут по каждому кластеру и выпускник с региональным сертификатом, подписанным Президентом ТПП РБ, будет иметь преимущества при трудоустройстве на территории республики.

Сегодня главная задача - определение республиканской потребности в профессиональных кадрах, а для этого предстоит разработать методику прогнозирования на долгосрочную перспективу.

К 2015 году должен быть ликвидирован дисбаланс в подготовке гуманитариев и технических специалистов. К 2020 году 80 % выпускников учреждений профессионального образования, осуществляющих подготовку рабочих кадров, будут трудоустроены, половина из них будет обучаться по договорам с организациями.

Людмила ОЧИРОВА.
 Фото Дулмы БАТОВОЙ.

ЭКОНОМИСТ СО СРЕДНИМ ОБРАЗОВАНИЕМ НЕВОСТРЕБОВАН

По данным министра экономики РБ Татьяны Думновой, потребность в профессиональных кадрах начального и среднего образования составляет 6,5 тысяч человек.

По прежнему востребованы специалисты сельского и рыбного хозяйства - требуется более 1 тысячи человек. В основном это специалисты в области механизации и электрификации сельского хозяйства, а также мастера растениеводства, мастера сельскохозяйственного производства, тракторист-машинист, электромонтер по ремонту и обслуживанию электрооборудования в сельскохозяйственном производстве и др.

По сравнению с прошлым годом увеличилась с 300 до 800 человек потребность в специалистах сферы металлургии, маши-

ностроения и металлообработки. Наиболее востребованы сварщики, слесари, токари. Сегодня вакансии сферы промышленности занимают 31% в общем числе вакансий.

Требуются более 1500 человек со строительной специальностью. Самый большой спрос на каменщиков - 80%, монтажников - 62%, а также на строителей-отделочников, бетонщиков, кровельщиков. Далее идут вакансии плотников, стропальщиков, токарей, инструментальщиков, машинистов башенного крана.

Внимание - мониторинг Министерства образования и науки Российской Федерации показал не востребоважность в Бурятии экономистов и менеджеров со средним профессиональным образованием, их требуется всего порядка 40 человек. Наиболь-

ший удельный вес обратившихся в службу занятости населения РБ выпускников составили специалисты сферы экономики и управления - 42 %.

Зато появился спрос на новых специалистов, таких как логист в сельском хозяйстве, менеджер или управленец проектами с высшим профессиональным образованием.

В рамках модернизации экономики республики, а также для эффективнее использования трудовых ресурсов в условиях перехода на инновационный путь развития, в Бурятии организована работа по профессиональному обучению, переобучению, стажировке работников организаций производственной сферы, осуществляющих реструктуризацию и модернизацию производства. Данное направление фи-

нансировается в рамках Программы дополнительных мероприятий, направленных на снижение напряженности на рынке труда Республики Бурятия, на 2011 год.

При этом из бюджета оплачивается стоимость обучения, проезд к месту учебы в другую местность и обратно, проживание, суточные.

В центр занятости населения г. Улан-Удэ поступили заявки от пяти предприятий на организацию опережающего профессионального обучения на 231 чел., в том числе: ОАО «Молоко Бурятии», ТЭК-14 Генерация Бурятии, Улан-Удэнская энергетическая компания, ОАО «Улан-Удэнское приборостроительное объединение», ОАО «Желдорремаш».

Людмила ОЧИРОВА.

ПРИГОТОВИЛИ ПОДАРКИ КО ДНЮ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ

ОАО «Бурятэнергосбыт» совместно с «Улан-Удэ-Энерго» и соотъем оператором «Мегафон» примут участие в праздновании Дня Защиты детей на главной площади города.

«Бурятэнергосбыт» подарит детям города выступление танцевального ансамбля «Квартал-Дэнс», а также совместно с компанией «Улан-Удэ-Энерго» вручат подарки и сувениры детям-сиротам, которые закончили обучение в лицее с красным дипломом.

Для детей, которые придут на площадь, «Мегафон» и «Бурятэнергосбыт» проведут конкурсы, где будут разыгрываться сувениры. Также всем желающим сотовый оператор предложит услуги по подключению.

Решение оказать поддержку празднику принято в связи с 350-летием добровольного вхождения Бурятии в состав Российской Федерации и организацией правительством республики акции «350 Добрых дел», сообщает пресс-служба «Бурятэнергосбыта».

Татьяна НАУМОВА.

Среди участников республиканской сельскохозяйственной Весенней ярмарки был СПК «Ульдурга» (Еравнинский район). Ульдургинцы торговали, конечно же, мясом - своей марочной продукцией. Мясо, привезенное из Еравны, очень ценят жители города.

В хозяйстве содержится 1300 голов крупного рогатого скота, 2000 овец бурятской породы, 560 лошадей. Руководитель СПК «Ульдурга» Д.Ц.Галсанов, известный, уважаемый на селе человек. Коллектив во главе с ним стремится к повышению производительности труда, эффективному использованию господдерж-

В ГОРОДЕ, НА ЯРМАРКЕ

ки. В рамках приоритетного национального проекта «Развитие АПК» ульдургинцы получили в свое время пять новых тракторов, обрабатывают посевы зерновых на площади 620 гектаров и кормовых культур - на 1400 гектарах.

Даржана ЦЕЛОВАЛЬНИКОВА, наш корр.

На снимке Р.Н.БАЗАРОВА: торговлю ведут ульдургинцы.

Литературна үдэшэ

ЕРЭ НАНАЙНЬ ЕХЭ БАЯР ЁНОЛОЛ

Уран зохёолшо, багша, дайнда хабаадагша
Б.Ш.ШОЙДОКОВОЙ 90 наһанай ойн баярһаа тэмдэглэлнүүд

Б.Ш.Шойдоков

«Уран зохёолшо, багша, фронтовик» гэжэ нэрлэгдэһэн өхө удхатай, һонин литературна үдэшэ Буряадай ахамад үеын уран зохёолшо Б.Ш.ШОЙДОКОВОЙ 90 наһанай ойн хүндэлэлдэ Үндэһэн номой сангай актыва зал соо өхө зохидоор эмхидхэгдэжэ, нютагаархидын, түрэлхидын олоороо сугларһан, Захааминайн аймагһаа, тоонто Санага нютагһаань зорижо өрөһөн байха юм.

Энэ дэмбэрэлтэй уулзалгын эхиндэ 1-дэхи национальна республиканска лицей-интернадай эдир уран бэлигтэн, гоё буряад хубсаһатай нурагшад ээлжээлэн гаража, Бадма Шойдоковичой зохёохы, дайшалхы намтарые дурдаба, жэрхи, Гэрэлтэ хүбүүн тухай расказуудыень, шүлэгүүдыень уншаба, найхан дуунуудаа гоёор гүйсэдхэбэ. Бэлигтэй багша Светлана Цыремжитовна Бабалаевагай ударидалга доро бэлиг шадабария харуулан хүүгэд халуун алыга ташалгаар угтагдаа, «аба, эжыгээ үргэжэ, ашата буяндань хүртэе» гэһэн урыалтай дуугаараа амаршалаа.

- Бүхы залуу үетэндэ жэшээ харуулан, бултанай омогорхол болоһон Тамнай буряад хэлэнэй хэшээлнүүдые, түрэл арадаймнай ёһо заншал батадхажэ, найн «үрэнхэнүүдые» тариха байнат. Үшөө мүнөө хүртээрөө шанга хүсэл эрмэлзэлтэй зандаа республикыгаа ниитын ажалда эдэбхитэй хабаадажа байнат... Республикыгаа Соёлой министрствын зүгһөө баярай бэшгэ, мүн 10 мянган түхэригэй шан барюуланбди. Эдиршүүл, багашуулнай хрестоматидэ, нурагсалдай номуудта ороһон зохёолнуудыетнай уншана. Тиимэһээ танда хүндэ ямбаа үзүүлнэбди, омогорхолоо мэдүүлнэбди, - гэһэн үгэнүүдээр Соёлой министрствын гол мэргэжэлтэ Б.Т.Айсуева амаршалба.

«Закаменский район» гэһэн аймагай муниципальна эмхиин гулваагай 1-дэхи орлогшо С.В.Гонжитов халуун амаршалга нютагайнгаа мэдээжэ ажалай болон дайнай ветеранда, бэлигтэй үбгэн уран зохёолшодо хүргэжэ, 50 гаран зохёолнуудые бэшлэн, багшын, завучай ажал бэрхээр ябуулан Россиян гэгээрэлэй отличник, Буряадай габыята багша Б.Ш.Шойдоковто үндэр наһа хүсэжэ, баярай бэшгүүдые бэлэгүүдтэйгээр дамжуулан байха юм.

Багшанарай зүгһөө В.О.Доржиев, Б.Ш.Шойдоковой анхан байгуулан «Уран-Дүшэ» гэжэ нэрлэгдэдэг литературна нэгдэлэй зүгһөө В.Н.Данжалов, Х.Д.Дампилова, «Ажалай Туг» газетын редактор С.Ц.Ринчинов гэгшэд гоё найхан хадаг, ханын томо часы, гоё зураг (бэлиг түгэс талаантай Ц.Ц.Найдановой эльгээһэн) бэлэгтэйгээр үрээл шүлэгүүдээ, амаршалгаа юбилярта зориулба. «Уран-Дүшын» 25 гэшүүднээ арбанин, онсолон нэрлэбэл, В.Н.Данжалов,

С.Ц.Ринчинов, Н.Ц.Очиров, Н.Д.Гармаева («Вести Закамны» газетын редактор), С.Д.Хойлокова, Р.П.Дымбрылова, Д.Ц.Тогмитова («Уран-Дүшын» хүтэлбэрлэгшэ), Х.Д.Дампилова, В.Д.Цыбиков, Дарима Дулмаева гэгшэд энэ литературна үдэшэдэ өрөһөн, номуудаа бэлэглэһэн байна.

Хүгжэмэй-искусствын колледжын оюутад «Амаршалгын дуу» татаба.

- Үндэр наһатанаа хүндэлжэ, нютагаархидайн олоороо өрөһэниинь найшаамаар байна.

Багша, фронтовик, уран зохёолшо, фольклор суглуулагша,

«ХАРГЫ ЗАМЫЕМНАЙ ГЭРЭЛТҮҮЛЭЭ НЭНТА»

Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай зүгһөө тээмэндэ шэнэ директорээр театрта томилогдоһон, уридшалан Захааминай аймагай соёлой управлениин (таһагай) дарга, Агын тойрогой Ушарбай нютаг тоонтотой Доржи Жигмиддоржиевич Балданов түрүүн амаршалгын үгэ абажа, «90 наһанайтай өхө баяр ёһололдо хабаадажа, хубитаяа оруулжа байһандаа досоомнай баяртай, омогорхолтой байна», - гэжэ хэлэбэ. «Олон үеын үхибүүдые хургажа, жэшээ

С.В.Гонжитов бэлэгээ барюулан

Лицей-интернадай эдир артистнуул

журналист - эдэ ойлгосонууд булта бэе бэеһээ таһаршагүй холбоотой бшуу: ажабайдалай, фронтын харгынууд тухай бэшлэн баян намтартай Зэдэ, Захааминай агууехэ түлөөлэгшэ, найхан сэдхэлтэй, ухаатай сэсэн ахатамнай саашаашы зохёохы харгыгаа аша үрэтэйгөөр үргэлжүүлхэл байхат гэжэ найданабди. Арад зонийнгоо альган дээрэ амгалан тэнюун, элүүр энхэ ябыт даа... Нэрэтнай түүхэдэ, муртнай Санагадатнай үлэхэл. 90 наһанайтайн өбхөгөр баяраар амаршалнаб, буян дээрээ буян нэмээжэ, бурхантай, хэшгэтэй ажаһуухатнай болтогой, - гэһэн найхан үрээлнүүдэйнгээ дээжэ хүргэһэн республикынай Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ, дид-хамба М.Р.Чойбонов Буддынгаа Сангхын Хүндэлэлэй грамота, хүхэ номин хадаг Бадма Шойдоковичтаа, үшөө олон хадаг басагадтань, нютагаархидтань бариһан байха юм. Зохёохы ажалыень шэмэглэһэн «Урогуудай нүүлдэ», «Дуулимхан Зэдын нэбшээндэ», «Дархан соло» («Алдар Солын» бүхы гурбан шатын орденуудтай нютагайнгаа суута сэрэгшэ Бато Дамчөөвэй дайшалхы габыята тухай), «Дайнай дүүрэмсээр», «Хилын харуулшад», «Дайсанай ара талада», «Үхэл ба амидарал», «Тоонто нютаг» (трилоги), бусад зохёолнуудтай нэрыетнай мүнхэрүүлжэ байна гэжэ Матвей Рабданович тэмдэглээ.

боложо, дайн гэшээ үгы байһай гэһэн ойлгосо хүргэжэ, гүнзэги удхатай номуудаа бэшэжэ байһантай өхө найн гэшээ. Захааминһаа гарбалтай Олег Цыденович Цыпилов, бусаднай эржэ шаддаагүй: «Стреноженный век» гэһэн зүжэгөө сүлөөгүй табижа байнабди. Олон жэлдэ мандаа өрөжэ, элүүр энхэ, зөөлэн үгэнүүдые дуулажа, урихан шарайтайгаар премьерэнүүдтэмнай өрөгты, айлашар орогты. «Хүндэтэ харагша» гэһэн бэшгэ дамжуулахбди, миинтээр орожо байхат. Үри хүүгэдтэ ходоодо найн жэшээ боложо ябыт даа» гэһэн үгэнүүдээр амаршалба, найн найхание хүсэбэ.

- Бүхы Буряад орондоо нэрээ мүнхэлбэт... Сарюун зандаа четверг бүхэндэ «Буряад үнэн» газетээ абахаяа ошодог, 3-дахи дабхарта өрөдэг юм. Санага, Далахайда, Утаатада, Мэлэдэ шабинартнай олон даа. Бидэ Дулмажаб басагантайтай нэгэ класста нураһамди. 1968 ондо бидэ түрүүшын выпускнигууд болоходомнай, та, Бадма Шойдокович, саб сагаан костюмтай байгаа бэлэйт, оройдоошье мартадаггүйб. Үхибүүдэйнгээ гурбан зөөлэндэ үлгүдүүлэн, амиды жэшээ, амиды хүшөө болоһон Тамнай үшөө олон жэлдэ найн найхан ажаһуугыт даа, - гэжэ шабин, мэдээжэ поэт, һаяхан Россиян Федерациин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ

Б.Ш.Доржиев, Б.Ш.Шойдоков, М.Р.Чойбонов

болоһон, тус театрай литературна таһагые даагша, «Гэртээ байдаг болохонни» гэһэн пьесын болон олон дуунуудай автор, хүхюун, дорюун зантай Н.Ч.Шабаев мэдүүлээд, литературны харгы нээһэн хүндэтэ багшадаа хани халуун амаршалга хүргэбэ.

Агууехэ Илалтын найндэртэй дашарамдуулан, нютагаархидтаяа юбиляртай золгоһон, баян намтар тухайн урдахи дугаарта (майн 19-нэй «Дүхэриг») өхө дулааханаар мэдээжэ поэт Б.Н.Жанчипов бэшлэн байха юм. «Багша. Сэрэгшэ. Уран зохёолшо» гэһэн эндэ дэлгэгдэһэн выставкэ дээрэ багадаа уншаһан, 1956 ондо хэблэгдэһэн «Урогуудай нүүлдэ», найхан зурагуудтай бусад номуудыень хаража баясабаб, залуу наһаа нэргээбэб. «Үнэгэнэй хилээмэн», «Уржумай хүбүүн» гээд оршуулганууд эндэ олон даа. Буряад хэлэн дээрэ хүүгэдэй литературын үгы сагта бэлигтэй багша өхө юмэ хээ, оршуулаа, өөрөөшье зохёогоо. Бидэнэй - Георгий Дашабыловай (Хэжэнгэ), Лопсон Талхаевай (Түнхэн), Мэлс Самбуевай (Захаамин), минии (би Яруунын) бэшэхэ шуналымнай дэмжэһэн, түрэлхи хэлэндээ дуратай байха эрмэлзэлымнай нэргээһэн юм. Хараанинь муушье наа, толгой һонор, сэсэн өхэ таагайдаа элүүр энхэ байхые хүсэнэб, - гэжэ Булат Намдакович литературна үдэшэ дээрэ онсолон тэмдэглээ.

Санагын поселениин гулваа Б-Ж.Д.Логонов, багша И.Д.Бандеева гэгшэд нютагтань үндэр хэмжээндэ үдэшыень үнэргэгэһэнөө дурдажа, «Багшанарай багша» гэжэ хүндэтэй дээрэ Санагадаа хүлээн абаһанаа хөөрөжэ, адуу мал бэлэгээ найхан дуун «жолоотойгоор» бариба, 8 тахилгалтай сагаан хадагаа дамжуулба.

«Горная Закамна». XXI век» гэһэн нютагай нэгдэлэй түрүүлэгшэ В.Д.Порхоов үгэ хэлэхэдэ, «би баһал шабинь гэшээб. Буряад хэлээ найнаар үзэгты, «Буряад үнэнөө», Ц.Номтоевойнгоо, бусад зохёолшодойнгоо номуудые уншагты гэдэг нэнта. Завуч олон жэлдэ ябаат, багшын өхө багша гэшээт гэхэ байнаб. Дайн тухай өхээр бэшээт, бүхы номуудтай нэгэ булта шахуу бии» гэжэ омогорхон мэдүүлээ, бэлэг сэлэг үгөө, баярай бэшгэ дамжуулаа. Бэлигтэй дуушан, Захааминай Доржо Шагдуоров өхө гоёор дуулаба.

Үндэһэн номой сангай ахамад библиотекарь Р.Г.Батомункуева, «Закаменский район» МО-гой Ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ А.Ж.Тудунов, анхан Яруунада соёлой таһаг ударидаһан, «Уран Дүшэ» нэгдэлэй гэшүүн В.Н.Данжалов

(лимбэ дээрэ гоёор наадаа), анхан Харацайн совхозой парткомой дарга, ахамад бухгалтер, сельсоветэй түрүүлэгшэ ябаһан Б.Ш.Шагдуржапов, «Байгал» журналай редактор В.Д.Жапов, би гээд, мүн бусад нютагаархидынь, шабинанынь баярай үгэнүүдые хэлээ, ута наһатай, удаан жаргалтай ажаһуухыень хүсөө. «Хии моринийн ходоодо дээрэ мандажа, уран үгынгөө хүрдэ соёргожо, зула шэнги гэрэлтэжэ ябахань болтогой» гэжэ Аюрзана Жимбиевич Тудунов үрээбэ.

Наһанайнгаа нүхэр Ринчин-Ханда Доржиевнатаяа 3 хүбүү, 3 басагадые гарын ганзагада, хулын дүрөөдэ хүргэһэн үндэр наһатай ажалай, дайнай ветеран I шатын, «Алдар Солын III шатын орденуудтай, дайшалхы габыагай медальнуудтай. Багшынгаа ажалай түлөө «Хүндэлэлэй Тэмдэг», «Хани Барисанай» орденуудаар шагнагданхай. «Эсэгынгээ аша габыагаар бидэ үхибүүдынь омогорхонбди. Бимба өхө ахаймнай - инженер-барилгашан. Хандажабнай - соёлой институт дүүргэһэн библиотекарь мэргэжэлтэй. Дулмажабнай БГПИ-гэй физмат дүүргэнхэй, «Бурятэнерго»-дэ ажалтай. Лубссамнай БСХИ-гэй экономика факультет дүүргэһэн юм.

Бинь, Светлана, биохимическэ факультет дүүргээд, железно-дорожно колледждо багшаар хүдэлнэб. Гэгээл одхон Түмэмнай Шэтын мединститут дүүргээд, Улаан-Үдынгөө 6-дахи поликлиникэдэ хирургаар ажаллана. Олон аша зээнэр, хоёр гушанар бии. Эсэгымнай 90 жэлэй өхө баяр ёһололые дэмжэһэн бүхы зондоо, нютагаархидтаа, түрэлхидтөө, шабинартань үнэн зүрхэнэй баяр хүргэнэбди», - гэжэ Светлана Бадмаевна басаганинь газетээрнай дамжуулаа нэн.

Бидэшье бэрхэ үхибүүдтэнь эсэгээ найханаар абажа ябаһандань баяр баясхангаа мэдүүлээ нэмди.

Өрээдүйн уран зохёолшодой, поэдүүдэй, багшанарай, соёлшодой дардам харгые гэрэлтүүлһэн, шабинарайнгаа бэлиг талаан дэмжэһэн, үри хүүгэдээ бэрхээр үндылгэһэн эсэгэ, Буряад Республикын габыята багша, эрэлхэг зоригтой сэрэгшэ, баян сэдхэлтэй, ульгам буряад хэлэтэй уран зохёолшо, уран гуурһатай журналист Бадма Шойдокович Шойдоковтоо үндэр наһа, үлзы хэшэг, үшөө олон зохёол бэшэхыень хүсөө даа!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 90 наһанайн ойн баярай литературна үдэшэ дээрэ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

ӨӨР ТУХАЙГАА
 Би хадаа Баларьева (Цыденжапова) Туяна Батыевна болоноб. Хэжэнгын аймагай Могоохон нютагта түрэнби. 1986 ондо дунда хургуули, 1994 ондо Эрхүүгэй гүрэнэй университетэй хэлэ бэшэгэй факультет дүүргээб. Аспирантурада хуража, багшалжа эхилхээрни арба гаран жэл болоод байна.

2004 ондо «Фольклоризм современной бурятской прозы» гэнэн диссертаци хамгаалжа, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат болооб.

Мүнөө Эрхүүгэй гүрэнэй университетэй хэлэ бэшэгэй ба журналистикын факультетэй буряад хэлэ бэшэгэй кафедрэн доцентээр хүдэлнэб. Оюутадта буряад литература, ород арадай аман зохёол заанаб.

Туяна БАЛАРЬЕВА.

ХЭЖЭНГЭ НЮТАГНИ

Тэнгэрийн үндэртэ хун шубууд дэгдэнэ,
 Тэрэнгийн торгоор ягаарна гүбээнүүд,
 Тунгалаг арюухан агаарай амисхал
 Тоонто нютаг Хэжэнгэмни ханагдаа.

Хэжэнгэ, Хэжэнгэ үлгы минии,
 Түмэн жэлдэ бадарыш даа,
 Ажалай суутай нютагаархимни,
 Амар мэндэ хуугыт даа!

Шалсаана хада зүүдэндэм үзэгдөөд,
 Шэнэнэн модод, улаалзай найгалзаа,

Шүүдэрээр хушагдаад сэсэгүүд эмнис гээ,
 Шууяатай аршаан булагхаа амсааб.

Хэжэнгэ, Хэжэнгэ, зулай минии,
 Түмэн жэлдэ халбарыш даа,
 Дууша солотой нютагаархимни,
 Дүүрэн баяртай жаргыт даа!

Худан голой урасхал намдуухан,
 Хүхы шубуунай донгдоон шангадаа,
 Хайрата эжы, баабаймни хоюулаа
 Хөөрөөгөө дэлгэнэ яаралгүйхэн.

Хэжэнгэ, Хэжэнгэ, заяан минии,
 Түмэн жэлдэ ургыш даа,
 Эрдэмэй зула бадарааж,
 Эрид урагшаа дабышш даа!

Хэжэнгын аймагай Могоохон нютагта ажалуудаг эгээл хайхан, эгээл хүндэтэй эжы баабай Сандакова Жалма Цырендоржиевна Цыденжапов Бато Цыремпилович хоёртоо зориулнаб.

ЖАРГАЛ ХААНАНА ЭХИТЭЙ ЮМ?

Жаргал хаанаана эхитэй юм?
 Булагай сарюун уханнаа,
 Буряадхан дуунай аялганаа,
 Булшын амтатай үнэрһөө,
 Бууралхан эжын сэдхэлһээ

Жаргалай харгы - тоонтоһоо,
 Жаргалай эхин - эжы, абаһаа.

Жаргал хаанаана эхитэй юм?
 Нютагай хара шоройһоо,
 Нангин дуранай хүсэһөө,
 Нооһоор нэхэн бээлэйһээ,
 Нялха нарын энээдэнһээ
 Жаргалай харгы - тоонтоһоо,
 Жаргалай эхин - эжы, абаһаа.

Жаргал хаанаана эхитэй юм?
 Эртн хабарай горхонһоо,
 Эмнигэй хурдан гүйдэлһөө,
 Үнжэгэн сагаан хүнһөө,
 Үбгэд, хүгшэдэй үрэлһөө
 Жаргалай харгы - тоонтоһоо,
 Жаргалай эхин - эжы, абаһаа.

ТҮРЭН ҮДЭРӨӨРШНИ

Байгаали баярлаа шамтай
 Бүрхэнэн тэнгэри гэнтэ хамта -
 Долоон үнгэтэ холонго сэлмээд,
 Дайдын хайхан сээсүүд зурытаад,
 Түрэнэн үдэрөөршни халбараа.

Түрэнэн үдэрөөршни амаршалаад,
 Түмэн мүшэдые бэлэглэнэб!
 Баяртай, дуутай, зугатай
 Бурханай үршөөлтэй хуугыш даа!

Огторгойн хүхэ - нюдэнэй хэшг,

Уншагдайманай туршалгануудһаа

Түүдэгэй ошон - зүрхэнэй шэмэг,
 Он жэлнүүд түргэн гүйдэлтэй,
 Таабари нюусатай хүнэй наһан.

Түрэнэн үдэрөөршни амаршалаад,
 Талын ирагуу дуугаа баринаб,
 Жаргалтай, олзотой, хүсэтэй,
 Жэргэмэлэй дуунтай хуугыш даа!

Ая гангаар хангалтаһан таладам,
 Ардаг борын алхаса дорюун.
 Арбан сагаан буян эдлэж,
 Ажамидарха хүнэй заяан.

Түрэнэн үдэрөөршни амаршалаад,
 Түүхэтэ үрээлээ баринаб,
 Сагаан сэдхэлтэй, сагаан ханаатай,
 Сагаан ута замаар абыш даа!

ЭДИР НАНАНАЙМ ДУРАН
 Арюун хабарай дулаан сагта,
 Алтан наранай туяа доро,
 Амраг гансааа наһан, наһан
 Аршаан мэтээр дурамни бурьялаа.

Шинии дуран - мүнхэ жаргал,
 Минии дуран - мүнхэ хүсэн,
 Манай дуран - алтан заяан.

Ужам талын сээсэг мэтэ,
 Уян налгай сэдхэл хэргээ,
 Урин ханияа харан, харан
 Улаан зүрхэмни сохинол даа.

Шинии дуран - мүнхэ жаргал,
 Минии дуран - мүнхэ хүсэн,
 Манай дуран - алтан заяан.

Элдин хайхан тоонто нютаг,
 Эдир наһан - үндэр заяан
 Энхэ гансааа наһан мүнөө
 Эрдэни мэтээр дурамни ялалзаа.

Шинии дуран - мүнхэ жаргал,
 Минии дуран - мүнхэ хүсэн,
 Манай дуран - алтан заяан.

(2006 он)
 Энэ шүлэг хадаа Буряадай мэдээжэ композитор Владимир Цыдыповэй хүгжэм доро дуун боложо эздэлэнхэй.

БУРЯАД АРАДНИ

Хүхэ мүнхэ Тэнгэрийн хүсэтэй,
 Хатан-Эхэ Газарай оньһотой,
 Хада, уула, горходой абьяастай,
 Хүн болохо хуби заяатайб!

Туужа, домогойнгоо удхые тайлбарилан,
 Тоонто нютагаа зүрхэндөө хадагалан,
 Түрэ найртаа наадан жаргажа,
 Түүдэгээ тойрон хатархан уладни!

Сая мүшэдэй толон соогуур,
 Сахариглан үнгэрэн үе сагууд.
 Сэржэмэй эхитэй харгытан,
 Сагаан сэдхэлтэй буряад арадни!

ОЛИМПИАДА ВЫЗВАЛА ОГРОМНЫЙ ИНТЕРЕС

В апреле месяце по инициативе методического объединения учителей начальных классов в Оронгойской средней школе прошел районный конкурс-олимпиада «Байкальченок» среди учащихся начальных классов. Цель олимпиады: привлечение учащихся к активной творческой деятельности исследовательского характера.

На это торжественное мероприятие были приглашены почетные гости - коллеги Улюнской средней школы Баргузинского района: Эрдыеева Валентина Сандаковна, бывший директор Улюнской средней школы, заслуженный учитель РБ, Ринчино Владимир Цыренович, бывший директор Хилганайской средней школы, Отличник просвещения РФ, Галсанов Даши Баторович, бывший завуч Улюнской средней школы, заслуженный учитель РБ, Отличник просвещения РФ, Ринчино Мария Цыремпиловна, учитель русского языка и литературы, Отличник просвещения РФ, Галсанова Светлана Дугдановна, учитель русского языка и литературы, Отличник просвещения РФ, Раднаева Евдокия Будажаповна, заслуженный учитель РБ, Отличник просвещения РФ, глава АМО СП «Оронгойское» Ж.В.Цыренжапов, начальник РУО О.В.Иванова, Почетный работник просвещения РФ, методист РУО Е.М.Будажапова, ветераны педагогического труда ОСШ, общественность села Оронгой, Леонид Ефимович и Галина Дамбаевна Тумуреэвы - семейные друзья из Баунтовского района.

Всего в олимпиаде приняли участие 30 учащихся из 10 средних школ района: Оронгойской, Иволгинской, Сотниковской, Ганзуриной, Тапхарской, Каленовской, Нижне-Иволгинской, Верхне-Иволгинской, Гильбиринской, Сужинской.

Конкурс проходил по 4 номинациям:

Первая номинация - визитная карточка. Все команды в единых формах, с эмблемами, девизами, интересными названиями представили свою команду. Яркое, четкое представление команд было у Иволгинской, Оронгойской, Тапхарской, Нижне-Иволгинской, Ганзуриной, Сужинской

Олимпиада была посвящена памяти бывшего директора ОСШ, заслуженного работника образования РБ, Отличника просвещения РФ Лоцинова Владимира Хонхоевича.

школ. Использование конструктора ЛЕГО вызвало большой интерес у учащихся. ЛЕГО - один из самых известных и популярных конструкторов в мире. Используя ЛЕГО, дети изучают окружающий мир, развивают свою фантазию, навыки конструирования, внимание, логику, воображение. Интересные проекты представили по теме: «Природа - наш дом» - Сотниковская, Иволгинская, Гильбиринская, Оронгойская, Тапхарская, Каленовская школы.

Ребята показали хорошие знания в программе в Перволого. Здесь ребята почувствовали себя хоть начинающими, но все же программистами. Первые шаги в программировании «Перволого» прошли по тематике: «Животный мир Байкала», «Растительный мир Байкала», «Вид Байкала с космоса», «Подводный мир Байкала». Сейчас программа Лого получила всемирное распространение. Она даёт возможность детям прикоснуться к волшебному миру программирования. В настоящее время программа включает в себя множество разнообразных команд, позволяющих рисовать, решать вычислительные задачи, создавать мультфиль-

мы и т.д. Здесь отличились дружные команды Сужинской средней общеобразовательной школы с темой «Растительный мир Байкала», Оронгойская и Иволгинская школы по теме «Животный мир Байкала».

4 номинация - защита видеороликов «Мой первый учитель». Первая учительница для учащихся начальных классов - это вторая мать, такая же мудрая, внимательная, заботливая. Она найдёт для всех общее дело, увлечёт общим интересом. О первой учительнице интересные видеосюжеты подготовили учащиеся Сотниковской, Ганзуриной, Нижне-Иволгинской, Тапхарской школ. По итогам всех конкурсов 1 место

заняла дружная команда Тапхарской СОШ, 2 место - Иволгинская СОШ, 3 место - Оронгойская СОШ.

Во время проведения олимпиады, в школьном музее истории школы и села проходил «Час воспоминаний» за «круглым столом» с ветеранами педагогического труда и общественностью села. «Нашему дорогому директору В.Х.Лоцинову 19 апреля исполнилось бы 70 лет... Уже год нет его среди нас», - так начали гиды музея Туяна и Найдалма Бадмаевы, учащиеся 10 класса, свою экскурсию по музею.

Но он многое успел сделать и оставил о себе хорошую память. Вся его педагогическая деятельность прошла в стенах двух больших школ нашей республики: Улюнской и Оронгойской. Сейчас учительскую династию Лоциновых продолжает дочь Валентины Владимировны Будаева - дирек-

тор ОСШ, заслуженный учитель РБ. В непринужденной обстановке, за чашкой чая в музее прошел «Час воспоминаний». Гости из Баргузина, с кем рука об руку работал Владимир Хонхоевич с 1964-1979 гг., вспоминали, каким он был талантливым, умелым организатором, вдохновителем добрых дел.

Под его руководством в Улюнской средней школе был построен спортивный зал, созданы производственные бригады и лагеря труда и отдыха для детей. Одной из первых в те годы в республике Улюнская средняя школа перешла в кабинетную систему обучения. Об Оронгойском периоде педагогической деятельности с

тор ОСШ, заслуженный учитель РБ. В непринужденной обстановке, за чашкой чая в музее прошел «Час воспоминаний». Гости из Баргузина, с кем рука об руку работал Владимир Хонхоевич с 1964-1979 гг., вспоминали, каким он был талантливым, умелым организатором, вдохновителем добрых дел. Под его руководством в Улюнской средней школе был построен спортивный зал, созданы производственные бригады и лагеря труда и отдыха для детей. Одной из первых в те годы в республике Улюнская средняя школа перешла в кабинетную систему обучения. Об Оронгойском периоде педагогической деятельности с

1979- 1999 г.г. воспоминаниями делились почетные гости: бывший зам. министра, заслуженный учитель РБ, отличник просвещения Е.Б.Раднаева, заслуженные специалисты совхоза «Оронгойский» П.Н.Нимаев, Р.С. Бадмаева и ветераны школы, заслуженные учителя: Д.Д. Бальжиева, М.Д. Нимаева, Л.Д.Цыденова, Л.Ж. Галсанова, Э.Б.Цыденова, Х.Г. Юмова.

Все выступающие отмечали в нем методически грамотного специалиста, руководителя от бога и просто Человека с большой буквы. За время директорства В.Х.Лоцинова Оронгойская средняя школа была одной из передовых школ района и республики. Под его руководством был создан стабильный, работоспособный коллектив, который успешно решал проблемы повышения эффективности в учебно-воспитательном процессе и раз-

вития национальной школы. Была принята Программа развития школы «Поликультурное формирование личности», велось углубленное и профильное обучение, где ежегодно выпускались трактористы- машинисты и кондитеры 1 и 2 категорий. За эти годы были созданы 3 музея: боевой и трудовой славы оронгойцев, музей истории школы и села и литературы, и искусства. Школа сотрудничала с коллективом Баян-Цогской школы Монголии. В те годы школе побывали представители Министерства образования РФ, делегации Якутии, Хакасии, Тувы и руководители школ Читинской и Иркутской областей.

По выступлениям гостей и родителей праздник для школьников удался. Все дети были довольны конкурсом - олимпиадой. Приглашенные гости, коллеги, учителя района поблагодарили коллектив учителей Оронгойской средней школы, супругу Любовь Цыреновну Лоцинову, отличника просвещения РФ, дочь - директора ОСШ Будаеву Валентину Владимировну и детей: Зоригто, Иру и Бато - спонсоров этого праздника за высокую организацию данного мероприятия и пожелали, чтоб этот конкурс стал ежегодным и традиционным. Был выпущен спецвыпуск с рабочими моментами конкурса - олимпиады школьной газеты «Взгляд со стороны». Дети Владимира Хонхоевича Лоцинова преподнесли своей родной школе подарок комплект-конструктор «ЛЕГО» на сумму 10 тысяч рублей.

За интересную идею проекта конкурса - олимпиады школа благодарит Цыбикову Светлану Жигжитовну, методиста Иволгинского РУО, федерального эксперта и учителя начальных классов Оронгойской СОШ Доржиеву Наталью Сергеевну. Следующий районный конкурс-олимпиада пройдет в Тапхарской СОШ. Баннер передан команде - победительнице.

Радна-Ханда ЮМОВА,
 руководитель музея истории школы и села Оронгойской средней общеобразовательной школы им. Н.Г.БАЛДАНО.

Народный художник РБ Валентин Федорович АРХИПОВ – уроженец Рязанской земли. Однако по воле непредсказуемой судьбы уже более четырех десятков лет он предан Бурятии, ставшей для него поистине родным краем. Ровесник грозного сорок первого года, он с младенчества испытал бытовые тяготы военного лихолетья и его тыловые отголоски в насытые послевоенные годы. Будучи младшим ребенком в многодетной семье, Валя, как и большинство сверстников, рано приобщился к семейному труду, вместе с ребятами участвовал в обычных детских играх. Но главное, что отпало от общего круга друзей – пристрастие к карандашам и краскам. Отец – преподаватель Рязанского железнодорожного училища и мать – домохозяйка, как могла, поддерживали рано возникшее у сына желание к занятиям рисованием.

По окончании семилетней школы Валентин поступает в Рязанское художественное училище. Затем – служба в артиллерийских войсках Московского гарнизона, где ему не раз довелось участвовать в военных парадах на Красной площади. Обладая красивым тенором, Валентин Архипов к тому же поет в самодеятельном хоре воинской части. И, наконец, важное событие послеармейской жизни – поступление на живописный факультет Дальневосточного института искусств во Владивостоке, куда его, опоздавшего к началу вступительных экзаменов, принимают в порядке исключения, заметив в юноше несомненный талант и настойчивое стремление к учебе.

В 1968 году молодой выпускник получает направление на работу в далекую от родной Рязани республику за Байкалом. Здесь, активно проявив себя на творческой стезе, Валентин Архипов вступает в Союз художников СССР, обретает новых друзей, становится семьянином.

Более всего в начальный период творчества Валентина Архипова интересует личность человека, разнообразие характеров, темпераментов, социальных типов. Поэтому в галерее, созданных им портретных образов, появляются «Портрет отца», «Портрет ветерана войны, узника трех концлагерей Е.Е.Комиссаренко», «Портрет Л.Е.Архиповой», «Родители жены», «Портрет актрисы В.Шангиной», «Портрет старой казашки», «Портрет чабана», «Семья казаха», «Портрет матери-героини», «Автопортрет», «Девушка из Уояна» и другие психологически выразительные работы этого жанра.

Живя в Бурятии, В.Архипов проявляет неподдельный интерес к ее истории. В свете открывшихся автору малоизвестных в советскую эпоху знаний, хронология ярких эпизодов истории Забайкалья возникает на его сюжетных полотнах: «Казачи в Верхнеудинском остроге», «Русская миссия в Посольском монастыре за Байкалом», «Протопоп Аввакум в Верхнеудинском остроге», «Цесаревич Николай в Верхнеудинске» и других.

В отдельный цикл художник выделяет работы, объединенные названием «Верхнеудинск купеческий»: «В центре Евразии», «Великий чайный торговый путь», «Ярмарка в Верхнеудинске»...

Валентин АРХИПОВ:

ДИАЛЕКТИКА ПОИСКА И УСПЕХА

С особым вниманием Валентин Архипов изучает и вникает в тонкости жизни участников декабрьского восстания 1825 года, отбывавших ссылку в разных местах Бурятии, прослеживая ее по нескольким тематическим линиям – бытовым, светским, общественным... Лирика и социальная драма, высокий гражданский пафос и жертвенный гуманизм – все это зритель находит в серии живописных картин, разносторонне отражающих период пребывания в Забайкалье Николая Бестужева, Петра Борисова, Вильгельма и Михаила Кюхельбекеров, Константина Торсона и других «первенцев свободы», оставивших немеркнущее наследие в Баргузине, Селенгинске, Кяхте, Гусиноозерске, Тарбагатае...

Благодаря столь пристальному взгляду вглубь прошлого, художник вносит ценный вклад в историческую летопись республики, воссоздавая образную ретроспекцию в предметных и жанровых композициях, посвященных той достопамятной эпохе: «Памяти Н.А.Бестужева», «На балконе дома в Баргузине», «Встреча братьев Кюхельбекеров в Баргузине», «Селенгинское пристанище», «Салон в доме Старцева в Новоселенгинске», «Кяхта купеческая», «Декабристы в Кяхте. Николай Бестужев и Доржи Банзаров», «Кяхтинский салон», «Сцена у Одигитрии» и других.

Тема истории Бурятии, лейтмотивом проходящая сквозь все этапы творчества живописца, особенно актуальна в юбилейный год 350-летия вхождения бурятского народа в состав Российского государства.

Особый пласт в жизни и творчестве Валентина Архипова связан с периодом прокладки бурятского участка Байкало-Амурской магистрали. Художник не раз бывал на этой всероссийской ударной комсомольской стройке. С этюдником на плече прошел он вместе со строителями немало трудных километров, образно воплотив на холсте и бумаге хронику появления новой железнодорожной артерии страны. Его мысли и чувства, рожденные в краю суровой

природы и мужественных, целеустремленных людей, нашли отражение в «бамовской» серии живописных и графических работ: «Поселок Северобайкальский», «Юность БАМа», «Портрет Вячеслава Воропаева», «Портрет Тани Цыгановой», «Портрет Павла Яськова», «Портрет Тани Молокановой», «Портрет Евгения Панченко», «Автопортрет на БАМе», «Мост на сваях», «В лифте», «Краны», «Плотина на Зее», «Поселок Зейский», «Свадьба на Курлах», «Индустриальный пейзаж», «Ко-

ные мотивы Бурятии: «Весна в горах», «Скалы-замки Суво», «Озеро Снежное», «Селенга», «В долине Уды», «Осень на Березовке», «Поселок Горячинск», «Ранняя весна в горах», «Зимний вечер»... Но что бы ни писал художник – степные или таежные виды, он непременно возвращается к теме Байкала, которая рефреном звучит на малых и крупных холстах живописца: «Чивыркуйский залив», «У Святого Носа», «Байкал», «В Турке», «Скала Монах», «Зима в бухте Елохин», «На Карге»,

выставок. За годы творческого становления и развития с его работами познакомились зрители Улан-Удэ, Якутска, Читы, Хабаровска, Владивостока, Москвы, Ленинграда, Алма-Аты, Баку, Еревана, Ташкента, Тбилиси и других городов нашей страны и зарубежья – Монголии, Южной Кореи, Сирии, Китая. Живописные и графические произведения художника находятся в фондах государственных музеев и частных коллекций в России, Бельгии, Великобритании, Испании, Но-

пер», «Аврора» и других.

Творческий труд и подвижническая деятельность В.Архипова по достоинству оценены государством – художник награжден медалями «За строительство БАМа» и «За культурное обслуживание БАМа».

Апогеем авторского успеха явилась Всероссийская художественная выставка «Мы строим БАМ» (Улан-Удэ, 1979), где живописец представил свои лучшие работы по заявленной тематике, а объективным критерием оценки, созданного им в таежном краю, стали отзывы зрителей Улан-Удэ и гостей бурятской столицы.

И сегодня Валентин Архипов много ездит по республике, наблюдает многообразную жизнь в условиях города и на селе, бывает в православных и буддийских монастырях, общается с рыбаками, охотниками, туристами из Бурятии и других регионов страны. Память об этом остается в багаже художника в виде многочисленных набросков и графических зарисовок, которые служат важным подспорьем для его будущих живописных композиций.

Одним из любимых жанров В. Архипова является лирический пейзаж. Чувство непознанной тайны природы и созревшая с годами привязанность к здешним местам выражаются у автора в том, что в каждой его работе узнаются ландшафты и другие характер-

«В Листвянке», «Зима в Листвянке», «Звон Байкала», «Домик егеря», «Рыбачья деревня», «Дом Алферова», «Шаман-скала», «В Гремячинске», «Курорт Горячинск»...

В настоящее время Валентин Федорович работает над циклом городских пейзажей современной столицы Бурятии.

Улан-Удэ – крупнейший индустриальный и гуманитарный центр Восточной Сибири стал предметом творческого воплощения на многих полотнах В.Архипова: «Осень в городе», «Отель «Бурятия», «Торговый центр «Сагаан морин», «Судостроительный завод», «Налоговая инспекция», «Виадук», «Арбат», «Проспект автомобилистов», «Микрорайон Шишковка»... Объектами особого внимания автора являются монументальные памятники культуры и храмовые сооружения, которые соединяют мостом времени бывший Верхнеудинск с нынешней историей Улан-Удэ: «Царские ворота», «Гостинный двор», «Одигитрия», «Дацаны»... Для образной передачи атмосферы сегодняшней городской среды, существующей по законам новой реальности с ее открыто провозглашенным технократизмом, Валентин Архипов избирает конструктивный, пластический и фактурный язык изображения, выдержанный в неореалистической манере.

Валентин Федорович – постоянный участник республиканских, всероссийских и международных

вой Зеландии, США, Франции, Японии.

Этапы творческого пути мастера и репродукции его произведений освещаются на протяжении всей его профессиональной деятельности в монографиях «Художники Бурятии» (Ленинград), «Традиции и современность изобразительного искусства Бурятии» (Улан-Удэ), журнале «Художник» (Москва), «Вершины» (Улан-Удэ), газетах «Художник России» (Москва), «Вечерняя Москва», «Бурятия» (Улан-Удэ), «Буряад унэн» (Улан-Удэ), многочисленных альбомных и каталожных изданиях.

За плодотворную художественную и общественную деятельность, большой вклад в развитие национального и отечественного искусства Валентин Федорович удостоен Почетных грамот, Почетных знаков, Дипломов, почетных званий и других государственных и общественных наград.

Состоявшись как творческая личность, Валентин Архипов своим искусством и философским взглядом на мир связал узлами толерантности культурные корни центральной России с художественными традициями Забайкалья. И теперь в работах признанного живописца республики безоговорочно главенствует неповторимое прошлое и настоящее его второй родины – Бурятии.

Олег ПАЗНИКОВ,
заслуженный деятель искусств РБ,
ответственный секретарь
Союза художников Бурятии.

ХАЙРАТА БАГШЫН ЖЭШЭЭ ҮНЭТЭЙ

Ойн баяр

Яруунын аймагай Тэлэмбэ нютагта ажаһуудаг Чимит-Доржо Эрдыевич, Бугид Очировна Батуевтанай олон үхибүүдтэй гэр бүлэдэ 1941 оной үбэлэй янгинама хүйтэн һарада басаганай түрэхэдэ, аятайхан Анна гэжэ нэрэ түрэлхидынь үгэһэн ха. Эсэгын дайнай үедэ үндыһэн багашуулай балшар наһань хэзээшье баян бардам байгаа бэшэ. Тиибэшье Батуевтанай долоон үхибүүд эсэгын найдамтай үргэмжөөр, энэрхы сэдхэлтэй эжын анхарал доро сэдхэл хайхан зантай, бэрхэхэн үхибүүд боложо ургаа.

Үетэн нүхэдэйнгөө дунда «Аннушка» гэжэ ulyгэртэ ороной шэдитэ геройн дүрэ һануулһан мэтэ нэрлүүлжэ, омог дорюун, хүхюунзугаатай Анна үүринэрэйнгээ

дулаахан хандасатай оршон байдалда үндыһэн. Сугтаа хамта нэгэ класста һураһан, Нарһатын дунда һургуули дүүргэһэн Петр Фомич Калашников «Были прожитых лет» гэһэн ном соогоо «нарата туяа бадаруулһан Аннушка» гээд дурсаһан байха. Гэр бүлын фотоальбом иража харахада, нютаг нугын түүхэ гэршэлһэн олон зурагууд байна.

Тэдэнэй тоодо Новосибирск хотодо үнгэргэгдэһэн Сибириин болон Алас Дурна зүгэй партийна ажахын эдэбхитэйшүүлэй суглаан дээрэ Никита Сергеевич Хрущёвой хажууда залуухан буряад басаган һууна. Тэрэ хадаа Яруунын аймагай комсомолой секретарь Анна Батуева болоно.

Хүдөө ажахын хүтэлбэрлэгшэдэй зүблөөн Новосибирскдэ

Тиихэдэ үнгэргэгшэ зуун жэлэй 60-аад онуудаар комсомолой үүсхэлээр олон хэмжээ ябуулганууд залитай, ошотойгоор үнгэргэгдэдэг байгаа.

«Комсомольский» гэһэн совхоздоо залуу басаганай хүдэлжэ эрхим байхадань, Үльдэргэ нютагай залуу багша мэргэжэлтэн Ким Цыденов гансата дурлажа, хуби заяагаа ниилүүлһэн. Үльдэргын дунда һургуулида залуу гэр бүлэ багшалжа байхадаа, Виндарья, Амгалан, Дэлгэр гэжэ үри хүүгэдтэй болоо. Нэгэтэл ехэ гай боложо,

гэрэй эзэн Ким Цыденов наһа бараһан, Анна Чимитдоржиевна хайрата нүхэрөө алдажа, хэзээшье гашуудалда абтаа. Бууралхан хадам эжынгээ сэсэн бодолтой хандасын аша туһаар Анна Чимитдоржиевна тэрэ хүндэ жэлнүүдые дабажа, багшанарай дээдэ һургуули дүүргээ. Үльдэргынгээ һургуулида түүхын багшаар хүдэлөө. Энэл үедэ залуу багшын эдэбхи үүсхэл анхаржа, эмхидхэгшын зан абариень сэгнэжэ, нютагай зон Үльдэргын һомоной түрүүлэгшээр һунгаа. Тиигэжэ нютагайнгаа зоной хуби заяанда баһал хубитаяа оруул-

жа, ажабайдалыень хайжаруулха талаар эрхим ажалаа ябуулһан намтартай. Наһанайнгаа амаралтада гараад байхадаа, Тужын һургуулида хүдэлөө.

Анна Чимитдоржиевнада заалһан шабинарын багшяа дурсахадаа, нэн түрүүн лэ хонгёо хоолойень, дулаахан шарайень ходо наһадаг байна. Концерт нааданууд ямар эдэбхитэйгээр үнгэргэгдэдэг байгаа гээшэб!

У дороги чибис, у дороги чибис, Он кричит, волнуется чудак гээд лэ дуулалдаагаа олонхид һанана бэээ.

А.Ч.Цыденова - Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ

ЭДИР НАҺАН, ЭХИН ҺУРГУУЛИ

Майн 25-дэбүхыһургуулинуудта энэ жэлэй һуралсалай һүүлшын хонхо жэнгирхэнь. Энэл үдэр Үльдэргын дунда һургуули 20 жэлэй саана дүүргэһэн хүбүүд, басагад түрэл һургуулидаа сугларха байна. Хайрата багшанараа золгохо, зүрхэ сэдхэлдэнь эгээл дүтөөр һанагдаха багшанараа, тэдэнэй тоодо Анна Чимитдоржиевна ЦЫДЕНОВАЕ хани халуунаар амаршалха байна.

- Бидэ һургуулиа 35 жэлэй саана дүүргээ һэмди. 12 басагад, 12 хүбүүд манай класста байгаа. Табадахи класшаа классаймнай хүтэлбэрлэгшэ Анна Чимитдоржиевна байгаа, - гээд Үльдэргын дунда һургуули дүүргэһэн Татьяна Андреевна Рычкова дурсана. - Дуулаха, хатарха, олон һонирхолтой уулзалга, хэмжээ ябуулганууды багшамнай маанадаа дахуулаад эмхидхэдэг хэн. Намарай сагта «День Урожая» гэжэ ехэ һайндэр болодог заншалтай.

Элдэбын эдэе бэлдээд, бага классай үхибүүдые эдэлүүлдэг һэмди. Бакирова Люба, Чимитова Цырен-Дулма болон нэгэ табан басагад хоорто дуу дууладаг һэмди. Мүнөө Цырен-Дулма түрэл һургуулидаа багшална. Классаймнай олонхид нютагтаа, Миша Москвитин Пензедэ, хаа хаагуур байһаншье наа, багшын һайн хургаалаар бултадаа эбтэй эетэй мүнөөшье харилсадаг бди. Базар-Ханда Жамсуевна, Дулмажаб Цыреновна, Гарма Санжиевна, Мария Очировна гээд олон дүй дүршэлтэй багшанарай ашаар бидэн мүнөө ажалтай, гэр бүлэтэй һайн ажамидарнабди.

Татьяна Андреевна Рычковагай аба эжы олон жэлэй туршада

Үльдэргэдэ ажаһууһан байна. Гэр бүлэдөө ulyгам гоёор бултадаа буряадаар хэлэдэг, хэды олон жэлнүүд үнгэрбөшье, буряад хэлээ мартаагүй. «Хайшан гээд буряад хэлээ мэдэхгүй байха юм!» гэжэ Т.Рычкова ехэ гайхана. Татьяна Андреевнагай үхибүүд бүхы наһаараа Улаан-Үдэдэ байдагыше наа, баһал эжытээ буряадаар харилсаха дуратай.

Чимитова Цырен-Дулма Дашанимаевна, Үльдэргын дунда һургуулиин багша: - Анна Чимитдоржиевнагай хүтэлбэри доро бидэ бүхы юумээ хэжэ үрди-дэг, эдэбхитэйшүүл байгаа бди. Хоортодуулаха, хүнгэнатлетикээр һургуули соогоо түрүүшүүл, зарим сагта углуу булангаар зогсохоше баатай байгаа бээбди. Тезд һургуулиин байхадаа, ном гээшье аргагүй уншаха дуратай байгаа бди. Багшынгаа уншахада, шабинар баһал жэшээ абажа, уншажал байгша һэмди. Тэрэ баялиг «нөөсэмнай» мүнөө бүхы наһандамнай тон лэ хэрэгтэй байгаа.

Мүнөө өөрөө багша болоод байхадаа, тэрэ үеын һургуулиингаа багшанарай хүсэл шадалые, эрмэлзэл зоригые айхабтар үндэрөөр сэгнэхэ байна. Пургуулиин хоёр халаанда гуша гаран үхибүүдые хургаха, гэртээ өөһэдэнь үхибүүдые үбгэд, хүгшэдэй харууһан доро орхижо байгаад, ажалаа ехэ харюусалгатайгаар хэдэг байгаа. Тэрэнһээ гадуур хабартаа, намартаа колхозой ажалда һурагшадаа абаад гараха баатай. Тиибэшье шабинартаяа хамта ажабайдалай дабаануудые омог зоригтойгоор дабажа, бидэнэ һайн хүмүүжэлээ болоно.

Людмила Дашадоржиевна Жалсанова, Буряадай багшанарай колледжын декан: - Багшяа бага наһанһаа таниха байна. Үльдэргынгөө шэнэ гудамжаар манай гэртэхин Ким Шогдопович, Анна Чимитдоржиевна, Цырма эжынь гурбан үхибүүдтээ түбхинэжэ, алтан хүршэнэр болон юм. Бидэ, үхибүүд, Харгаһатынгаа уһан соо жараахай барижа, ягаан сэгсээр хушаатай талаараа наадажа, холо бэшэ байдагыше наа, бэе бээдэ айлшалан байгша һэмди.

Анна Чимитдоржиевна манай классай хүтэлбэрлэгшээр 9-дехи класста һуража байхадамнай байһан юм. Хододоо саб яб гэмэ, ехэ оролдосотой багша хэн. Үхибүүнэй һанал бодол дэбжэхэ, урагшаа дабшаха зоригыень түрүүлхэ багшын үүргэ.

Багшатаа сугтаа яһала ехэхэн ажал хэгшэ бэлэйбди. Түлэе залһа бэлдэхэ, шэбхэ малтаха... Юрын хүдөөгэй үхибүүдэй сэдхэл хужарлуулан, элдэб һонирхолтой хөөрөлдөөнүүдые, үдэшэнүүдые эмхидхэдэг заншалтай хэн. Шэнэ жэлэй һайндэртэ классаймнай үхибүүд «Ангар дүүхэй» гэһэн домогоор һайндэрэй найруулга табигша хэн. Ехэ оролдожо бэлдэхэл хэдэг бэлэйбди.

Элдэб хэмжээ ябуулгануудта хабаадахадамнай, багшамнай хүн бүхэнэймнай амжалтын баяр хубаалдажа, үнэн зүрхэнһөө баярладаг бэлэй. Мүнөө багшяа гэр бүлынгөө дүхэригтэ амгалан тайбан ажаһуужа байхадань, бидэ, заалһан һурагшадынь, баярлажа, саашадаашье иимэ зоригтой, элүүр энхэ, сэдхэл арюун һуухыень хүсэнэбди.

Ешигма ЦЫБЕНОВА хэблээдэ бэлдэбэ.

А.Цыденова шабитаяа - Аюр лама «Хамбын хүрээ» дасанай шэрээтын орлогшо

Эдир наһан - эхин һургуули

Үльдэргэ нютагайнгаа дайнай болон ажалай ветерануудтай

ВЯЧЕСЛАВ НАГОВИЦЫНДА - ФИЛА-гай АЛТАН ОРДЕН

Буряадай нийслэл Улаан-Үдэдэ үнгэрэн амаралтын үдэрнүүдтэ эхэнэрнүүдэй дунда барилдаагаар Россиин чемпионат үргэн далисэтэйгээр эмхидхэгдэбэ. Нээлгын баяр ёһололой үедэ Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицында барилдаанай уласхоорондын федерацийн эгээл үндэр шан «ФИЛА-гай алтан орден» зүүлгэгдэбэ.

Россиин барилдаанай федерацийн гэшүүдые нэн түрүүн Вячеслав Наговицын угтан абаа. «Асари томо шэнэ физкультурно-спортивна комплекс соо чемпионат үнгэргэхэ ханаатай байгаабди. Хэды оролдобошье

тэрээнине ашаглалгада тушаажа шадаагүйбди. Харин Россиин барилдаанай федерацийн түсэб соо тус мурьсөөн эдэ үдэрнүүдтэ бэшэгдэнхэй байгаа», - гээд Вячеслав Наговицын абаһаар лэ мэдүүлбэ.

Вячеслав Наговицынай хэлэнээр, Буряадтаманай эхэнэрнүүдэй барилдаан яһала һайнаар 19 аймагуудта хүгжэжэ байна. «Һонин гэхэдэ, манай эндэхи эхэнэрнүүд бүхэнүүд, даб гээд хүнүүдтэ абтажа үгэхэгүй. Тиимэһээ барилдааша басагадые олохонь хүндэ бэшэ», - гээд Буряадай Президент хэлэбэ.

Буряад Республикада спорт хүгжөөхэ талаар нилээн ехэ

ажал хэгдэнэ. Тэрэ тоодо бүхэ барилдаан шэнэ замда гаража байнхай. «Манай ажалда тусхай федеральна министерство туһа хүргэхөө мэдүүлээ. Наяын үдэрнүүдтэ нягта харилсаа холбоотойгоор хүдэлхын тула харилсаа хэлсээ баталаабди», - гээд Вячеслав Наговицын мэдүүлээ.

Россиин барилдаанай федерацийн Президентын 1-дэхи орлогшо Омар Муртузалиев хоёрдохиёо Улаан-Үдэдэ ерэн тухайгаа хөөрбэ. «2008 ондо танай эндэ баһа Россиин чемпионат болоо бэлэй. Харахадамни, тэрэ мурьсөөн Буряадта эхэнэрнүүдэй барилдаанай хүгжэлтэдэ үри

дүнтэйгөөр нүлөөлһэн байна», - гээд Омар Муртузалиев хэлэбэ.

Россиин барилдаанай федерацийн томо ноёдой хэлэнээр, баригдажа байһан физкультура болон спортын комплекс ехэ гайхуулаа. Юуб гэхэдэ, тэрээн соо барилдаанай аяар найман хибэстэй хорилгын зал барилдаае үшөө хүгжөөхэ бэээ гээд тэдэ найдан хэлэнэд.

- Буряадта иимэ хандасатайгаар хүдэлхэдэ, заал наа һайн дүн гаража ерэхэ. Танай республикын олон басагад Россиин суглуулагдамал командын бүридэлдэ оронхой. Тиимэһээ танай нютаг гүрэн дотороо эгээл хүсэ шадалтай регионуудай нэгэн. Эрэшүүлэй барилдаан манай Росси дотор Кавказай нютаг нугануудта хүгжэнэ. Харин тэндэхи шажанай гуримаар эхэнэрнүүд барилдаха арга боломжогүй, - гээд Омар Муртузалиев хөөрэнэ.

Россиин барилдаанай федерацийн статс-секретарь Георгий Брюсов хэжэ байһан ажалаараа хубаалдаба. «Манай федерация барилдаанай хүгжэжэ талаар 2020 он болотор хүгжэлтын прог-

рамма зохёогоод, бэлүүлжэ эхилбэ. Россиин доторой регионуудта нягта харилсаа холбоотойгоор хүдэлхөө хараалаабди. Эндэ Буряад орон онсо хуури эзэлнэ. Түргэхэнөөр хамта хэлсээ баталбалнай һайн байгаа», - гээд Георгий Брюсов мэдүүлбэ.

Суута совет барилдаашан ябаһан Иван Ярыгинай һананай нүхэр Наталья Ярыгина уласхоорондын федерацийн гэшүүн юм. Тэрэ гэнтэ һаһа бараһан нүхэрэйнгөө ажал үргэлжэлүүлжэ байнхай. «Иимэ һайнаар барилдаае үргэлсэн дүнгэлсэжэ байхытнай хараад, одоошье баярлажа баранагүйб. Ондoo регионуудта иигэжэ барилдаашадые нэгэшье дэмжэнэгүй», - гээд Наталья Ярыгина баяраараа хубаалдаба.

Мурьсөөнэй нээлгын баяр ёһололой үедэ Наталья Ярыгина Буряадай Президентдэ «ФИЛА-гай алтан орден» зүүлгүүлбэ.

Хоёр үдэрэй туршада Буряадай басагад, гурбан алтан, нэгэ мүнгэн, хоёр хүрэл медальнуудта хүртэбэ.

БАРИЛДААНАЙ БАЯР – АГАДА

Урдахи «Дүхэригөө» Агада болоһон Сибириин федеральна тойрогой шанга тулалдаанууд тухай хөөрөө эхилээ һэмди. Мүнөө хибэс дээрэ үнгэрэн үйлэ хэрэгүүд тухай хөөрэхэмнай.

Буряадай оройдо нэгэ тамиршан түрүү хуури эзэлжэ шадаа. Энэ хэн бэ гээбэл, уласхоорондын классай спортын мастер Баяр Базаров болоно. Агын аймагһаа уг гарбалтай Баяр олон жэл соо Улаан-Үдэдэ байжа, амжалтануудые туйлаһан байна. Энэшье удаа түрэл гаралайнгаа хараад байхадань, Баяр түрүүлжэ гараба. Красноярскын хизаарай, Хакасиин бүхэшүүлые шүүгээд, Буряадай командын барилдааша Батор Аюшеевые илан, финалда орожо шадаа. Кемерово хотын бүхэ Илья Ивашко манай Баярые шүүжэ шадабагүй. Хоёрдохи периодэй һүүл багаар Баяр айлшаниие хибэс дээрэһээ түлхижэ гаргаад, илалта туйлаба. Залаар багтахыса сугларһан хүн зон зогсон, нэръеме алыга ташалгаар чемпиониие угтаба. Баяр Базаров иигэжэ 66 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ түрүүлбэ гээшэ.

Мүнгэн медальнуудые мүн Агаһаа уг гарбалтай, Буряад Республикые суурхуулжа ябаһан Цыбик Максаров ба Балдан Цыжипов хоёр абаба. Балдан Цыжипов оройдоол 9-дэхи классаа барилдаагаар бэээ хоризо эхилээ.

Хэды тиигэбэшье табан жэл соо аргагүйгөөр ургаа. Үнгэрэн үбэл суута Дмитрий Миндишвилиин шанда хүртэхын тула Бүхэроссиин мурьсөөндэ абсолютна чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртөө. Харин мүнөө тэрэ мүнгэн медальяр

урмашуулагдаа. Дэлхэйн ба Европын чемпионадуудта хабааһан уласхоорондын классай спортын мастер Юрий Белоновскһоо Балдан заахашье дутуугүй байба. Ганса дүй дүршэл дээрээ үндэһэлэн Красноярскын барилдааша илалта туйлаа.

Буряад бүхэ барилдаанай суута гэшүүн Цыбик Максаров сүлөөтэ барилдаанда мүн лэ амжалтатыйгаар хабаадажа ябана. Тэрэ финальна уулзалгада Красноярскын Кирилл Готовцевто шүүгдэжэ, хоёрдохи хуури эзэлээ.

Гурбадаху хууринуудые үшөө гурбан буряад барилдаашад эзэлээ. 55 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Буряадай гүрэнэй университетэй оюутан Цыдендоржо Цыденов гурбадаху хуурида гарахадаа, Агаһаа уг гарбалтай Идам Базаровые шүүбэ. Олон жэл соо Буряадта

һорилго хэһэн, мүнөө түрэл Агадаа тренер ябаһан Бато Дараев мүн лэ хүрэл медальда хүртэбэ.

60 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Агаһаа уг гарбалтай аха дүү Булат ба Батор Батоевууд гурбадаху хуури эзэлхын тула шанга тулалдаануудые харуулаа. Агада 11-дэхи классай нурагша ябаһан Булат Хакасиин барилдааша Сергей Сергеевые нюржан дээрэнь хэбтүүлбэ. Харин Буладай аха, Буряадай гүрэнэй хүдөө ажахын академиин оюутан Батор Батоев, дүүгээ һажажа шадангүй, табдаху хуури эзэлээ.

74 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ чемпион болоһон Баяр Базаровай дүү хүбүүн Барас хүрэл медальда хүртөө. Үшөө тиихэдэ Буряадайманай Батор Доржиев мүн лэ гурбадаху хуурида гаража шадаа. Барилдаагаар гүрэнэй тре-

нер Жамсо Лхамажаровай хэлэнээр, тус мурьсөөндэ шангай хууринуудые эзэлһэн барилдаашад Якутск хотодо болохо Россиин чемпионатта хабаадаха эрхэдэ хүртөө.

Агинское хотодо үнгэргэгдэн мурьсөөн эндэхи арад зониие

ехэтэ һонирхуулба. Мурьсөөн хадаа һүүлэй эрилтээр бодхоогдон спортын түбтэ үнгэргэгдөө гээд хэлэхэ хэрэгтэй.

Светлана АЖАНОВА.
Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

БАРИЛДААША БАСАГАДАЙ ЯЛАС ГЭМЭ АМЖАЛТА

Үлгэрлэн амаралтын үдэрнүүдтэ Буряадай ниислэл хотодо эхэнэрнүүдэй дунда барилдаагаар Россиин чемпионат үнгэргэгдэбэ. Гэртээ буряад басагад ялас гэмэ амжалта туйлаба. Гур-

бан аялан, нэг мүнгэн, гурбан хүрэл медальнуудые республикымнай суглуулагдамал команда шүүбэ. Харамтай гэхэдэ, тус илалтануудые үсөөн хүн хараа. Ушар шада, иимэ томо мұрысөөн ту-

хай реклама багаар хэгдээ. «Хабарай үдэр жалые тэжээдэг» гэнэндал, олон хүн зон огород дээрээ хүдэлхөө ябашан байна.

ИРИНА ОЛОГОНОВА ТҮРҮҮШЫНХИЕЭ ТҮРҮҮЛБЭ

55 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Буряадай харагшад Ирина Ологоновагай түлөө өхэтэ ханаата болоо. Тэрэ хэды залуушье наа, нэгэдэхи нуури эзэлжэ шадаба.

Баргажаннаа уг гарбалтай Ирина Ологонова 2010 ондо залуушуулай дунда Европын болон дэлхэйн чемпионадуудта шангай нуури эзэлхэн намтартай. Тэрэ наһаараа оройдоол энэ жэл өхөшүүлэй дунда барилдажа эхилжэ байгаа. Хэды тиигэбэшье, Ирина дүрбэн жэл соо аха захатантай Россиин чемпионатта мұрысэнэ.

Абаһаар лэ хэлээ наа, Ирина Ологонова эсэшээн харагдаа. Хибэс дээрэ тэрэ арай-шамай гэжэ очконуудые абажа, урагшаа дабшаа. Брянскын, Благовещенскын барилдаашадые эгээл иигэжэ шүүгээ. Финалда орохын тула Ологонова элдэб мұрысөөнүүдтэ ходо уулзадаг Кемерово хотын түлөөлэгшэ Ирина Кисельтэй баһа тулалдаба. Шанга гэгшын барилдаанай һүүл багаар хи-

бэсэй эзэн шадамар мэхэ гохо гаргажа, илалтын балл абаба.

Финалда Ирина Ологонова Чувашай түлөөлэгшэ Эльза Тухбатуллинтай алтан медаль булъялдахаа тэмсэбэ. Тус шэгнүүртэ тон өхэ амжалтануудые туйлаһан Россиин суглуулагдамал командын гэшүүн, таба дахин Европын чемпион Наталья Гольц хибэс дээрэ гараашьегүй наа, Улаан-Үдэ ерэбэ. «Ирина Ологонова хадаа өхэ бүхэ хүсэтэй, урагшаа дабшадаг барилдаашан. Тэрэ барижа абабал, миин шамай табихагүй. Харин Эльза Тухбатуллина ондоо, бага 48 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ барилдадаг байгаа. Тэрэ хадамда гаража, бага хүүгэнтэй болоод, хибэс дээрэ дахинаа гараа», - гээд Наталья Гольц мэдүүлбэ.

Үнэхөөрөөшье, финальна уулзалга харагшадай хонирхол аргагүйгөөр татаба. Хоёр дахин хүлыенэ барижа, Ирина Ологонова анха түрүүшынхиеэ Россиин чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

ЛЮБОВЬ ВОЛОСОВА НАЙДАЛ ХАРЮУЛБА

Бүхэ сугларагшад манай Любовь Волосова ямар дүнтэйгөөр эндэ барилдахаб, хэр бэлэдхэлтэй хибэс дээрэ гарахань бэ гээд олон тоото асуудалнуудые табя.

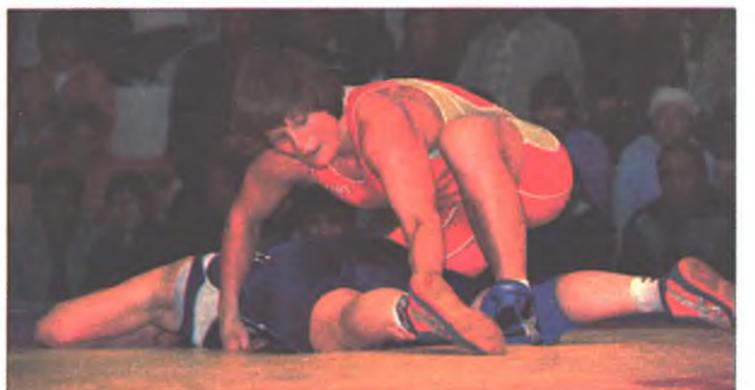
63 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Любовь Волосовада жээрэб таталгаһаа абаад, финальна уулзалга хүрэтэр аза талаан энеэбхилбэ. Нэн түрүүн Буряадаймнай эгээл нэрэ солотой басаган Эрхүүгэй

түлөөлэгшые оройдоол 18 секундын хоорондын зуура нюргань дээрэнь хэбтүүлжэрхёо. Мүн лэ хоёрдохи уулзалгадаа шанга барилдаашан байһанаа үшөө дахин гэршэлбэ.

Финальна уулзалгада Люба Москвагай залуу барилдааша Анастасия Братчиковатай хибэс дээрэ гараа. Эдэ хоёр нёдондо жэлэй Россиин чемпионатта финалда барилдажа, Братчикова шүүһэн байна. Энэ удаа Люба

нэгэ бага шанга байжа, чемпион болоо.

Түрэл харагшадайнгаа урда барилдахада тон харюусалгатай. Булта намһаа ганса илалта хүлээнэ. Мүнөөдэр харагшадай «Люба! Люба!» гээд хашхаралдахада, зосоомни үшөө хүсэ шадал оробо гэжэ мэдэрээб, - гээд Любовь Волосова абаһаар лэ хэлэбэ.

МАРИНА ВИЛЬМОВА ДАХИНАА ШҮҮБЭ

51 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Марина Вильмова шүүжэ, Буряадай суглуулагдамал команда гурбадахи алтан медальда хүртэбэ.

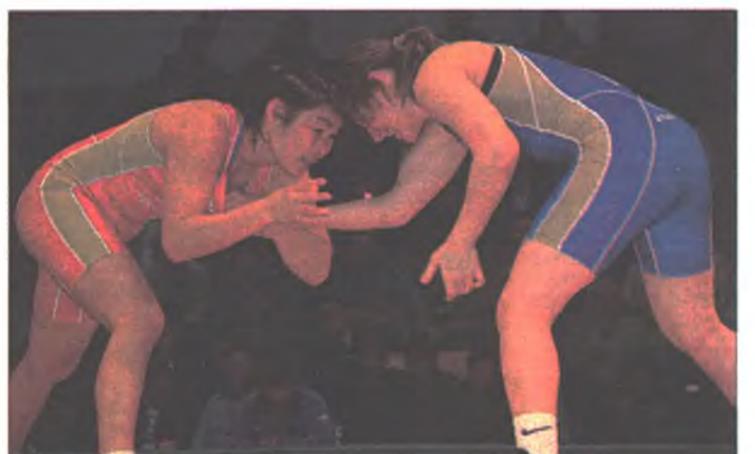
Хурамхаанай аймагай Майск тосхонһоо уг гарбалтай Марина 2008 ондо Улаан-Үдэдэ болоһон Россиин чемпионатта түрүүшынгээ амжалта өхөшүүлэй дунда туйлаа бэлэй. Хоёр жэл удаа дараалан тэрэ иимэ мұрысөөндэ шангай нууринуудые эзэлжэ ябаа.

Нютагайнгаа харагшадай урда Марина Вильмова дахинаа чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Финалда орохын тула манай барилдааша Европын чемпион Замира Рахмановатай уулзаа. Нонин гэхэдэ, энэ Дагестанай басаган Хойто Кавказай регионудай ори ганса түлөөлэгшэ болоно бшуу. 2004 ондо Замира манай Марина Вильмовае

шүүжэ шадаһан байна. Харин мүнөө буряад барилдааша амжалта туйлаа.

Үшөө нэгэ Европын чемпион Екатерина Краснова финальна уулзалгада хабаадаа. Марина мүн лэ энэ басаганда 2010 оной Россиин чемпионатта шүүгдэһэн байна. Энэ удаа Буряадай басаган шадамар бэрхээр бээ харуулжа, чемпион болобо гэшэ.

Энэ шэгнүүртэ гурбадахи нуури мүн лэ Буряадай тамиршан Стальвира Оршуш эзэлбэ. Улаан-Үдын Смолиной гудамжада үндыһэн энэ басаган оройдоо 17 наһатай юм. Томошуулай дунда анха түрүүшынхиеэ хибэс дээрэ гараһан Стальвира олониие үргөөд шэдэжэ байхадань, гайхалтай байгаа.

УЛААН-ҮДЭ АЙЛШАДТА НАЙШААГДАА

Буряадай суглуулагдамал командын бүридэлэй гэшүүн Наталья Таракановская хүрэл медальда хүртөө. Ойхон нютагтай басаган Оршуштал адли залуухан. Иимэ өхэ амжалта туйлахадань бүхэ харагшад, эхэнэрнүүдэй барилдаа шэнжэлэгшэд өхэтэ гайхаба.

Бүхэ дээрээ тус мұрысөөндэ Россиин 21 регионудай 99 барилдааша басагад хабаадаа. Тиихэдэ Брянскын Алина Морева, Москвагай Валерия Жолобова, Екатерина Букина гэгшэд үлэһэн алтан медальнуудта хүртөө.

Буряад Республикын эхэнэрнүүдэй дунда Россиин чемпионат үргэн дэлисэтэйгээр дээдэ хэмжээндэ болобо, - гээд, Россиин барилдаанай федерацийн президентын 1-дэхи орлошо Георгий Брюсов хэлэбэ.

Георгий Брюсовой мэдүүлхээр, 2012 ондо гү, али 2013 ондо Улаан-Үдэдэ эхэнэрнүүдэй дунда бүхэдэлхэйн кубогта хүртэхын тула мұрысөө эмхидхэхэ ханаан бии.

Светлана АЖАНОВА. Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

ДАРИМА САНЖЕЕВАДА НЭГЭ АЛХАМ ХҮРТЭБЭГҮЙ

Буряадай харагшад 67 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ ямаршьёб даа түхэлэй медаль хүлээн байгаа. Эндэ Дарима Санжеева хоёрдохи нуури эзэлжэ, олон тоото аха дүүнэрээ баясуулба.

Захааминнаа уг гарбалтай Дарима 2011 ондо өхэ амжалтануудые туйланхай. Январь нарын һүүл багаар Красноярск хотодо болодог томо гэгшын уласхоорондын «Гран-при Иван Ярыгин» гэнэн мұрысөөндэ түрүү нуури эзэлэбэ.

Гэртээ барилдахадаа, бэрхэ тамиршан ургажа ябаһанаа Дарима Санжеева гэршэлбэ. Красноярскын, Саха-Яхадай басагадые шүүжэ, финалда Кемерово хотын Наталья Куксинада нэгэдэхи нуури үгэжэрхёо.

Хоёрдохи нуури хадаа өхэ амжалта болоно. Юуб гэхэдэ, би наа наһаараа томошуулай дунда барилдажа эхилээб. Урдамни үшөө өхэ ажал байна, - гээд Дарима мэдүүлбэ.

Понедельник, 30

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.50 «ЖКХ»
12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20, 05.25 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 Т/С «СЛЕД»
20.00 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
21.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ГРУППА СЧАСТЬЯ»
23.30 Д/Ф «ПЛАН «КАВКАЗ-2»: МЕТАСТАЗЫ»
00.30 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
00.50 Т/С «СЛЕДСТВИЕ ПО ТЕЛУ»
01.45 Х/Ф «БОЛЬШИЕ НАДЕЖДЫ»
03.50 Х/Ф «СУПЕРАГЕНТ САЙМОН»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО»
10.05 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ БУРЯТИЯ»
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50 «Я — КИБОРГ. ЧЕЛОВЕК БУДУЩЕГО. КАКИМИ МЫ БУДЕМ»
13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.05 Т/С «ЕФРОСИНЬЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»

ПРОДОЛЖЕНИЕ»
17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
19.55 «ПРЯМОЙ ЭФИР»
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «БРИГАДА»
01.10 «ВЕСТИ +»
01.30 «АНДРЕЙ И ЗОЯ»
02.20 «ПРОФИЛАКТИКА»

КУЛЬТУРА

11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15 «КТО ТАМ...»
11.40, 01.50 «ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ»
11.50 Х/Ф «БЕГСТВО МИСТЕРА МАККИНЛИ»
14.25 «ЛИНИЯ ЖИЗНИ»
15.20 Х/Ф «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
16.40 М/С «ВОЛШЕБНИК ИЗУМУРДУНОГО ГОРОДА»
17.00 МУЛЬТФИЛЬМЫ
17.20 Т/С «ДЕВОЧКА ИЗ ОКЕАНА»
17.45 Д/С «СТРАСТИ ПО НАСЕКОМЫМ»
18.10 КАМЕРНЫЙ ОРКЕСТР МИЛАНСКОГО ТЕАТРА «ЛАСКАЛА» В МОСКВЕ
19.35 Д/Ф «ЗАГАДКА ПОМПЕЕВ»
20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
21.00 «САТИ. НЕСКУЧНАЯ КЛАССИКА...»
21.40 «ОСТРОВА»
22.20 «ВОСЕМЬ ВЕЧЕРОВ»
23.15 «ТЕМ ВРЕМЕНЕМ»
00.00 «КТО МЫ?»
00.55 «КИНЕСКОП»
01.35 Д/Ф «КИОТО. ФОРМА И ПУСТОТА»
01.55 Х/Ф «ЧАЙ И СИМПАТИЯ»

АРИГУС

07.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
08.00 «СКАМЕЙКА». ПОГОДА

08.25 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
08.55 «ВСЯ БУРЯТИЯ»
09.30 М/С «ТАСМАНСКИЙ ДЬЯВОЛ»
10.25, 18.00 Т/С «УНИВЕР»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
12.40 М/С «ШЭГГИ И СКУБИ ДУ КЛЮЧ НАЙДУТ»
13.00 «ВСЯ БУРЯТИЯ»
13.20, 14.20 КО ДНЮ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ: «ВЗРОСЛЫЕ ДЕТИ»
13.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙРОНА»
14.00, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
14.30 «ДОМ-2. LIVE»
15.55 Х/Ф «ИЛЛЮЗИОНИСТ»
19.20 «СПОРТИВНЫЙ ЭКСПРЕСС»
19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ»
20.30 Т/С «ЗАЙЦЕВ+1»
21.00 Х/Ф «МАЛЬЧИК В ДЕВОЧКЕ»
23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА»
23.35 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.35 Д/Ф «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
07.30 «ВКУСНО»
08.00 «ХУСЕЛ»
08.30 Т/С «КАПРИ»
10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
12.20 МУЛЬТФИЛЬМ
12.40 «ТУМАТА»
13.00 Х/Ф «ТЕСТЫ ДЛЯ НАСТОЯЩИХ МУЖЧИН»
15.00 «ПРО-ОБЗОР»
15.30 «10 САМЫХ»
16.00 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
16.30 «ХИТ-ПАРАД ИНТЕРЬЕРОВ»
17.00 Х/Ф «ИЩИТЕ ЖЕНЩИНУ», 1 С.
18.30 «САМАРСКИЕ СУДЬБЫ»
19.00, 23.30 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ»
19.30, 21.30, 23.00, 02.00 «НОВОСТИ ДНЯ»

20.00, 02.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
20.25 Т/С «ПОВОРОТ КЛЮЧА»
21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
22.00 Т/С «КОМИССАР»
00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»

СТС «БАЙКАЛ»

07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ МУЛЬТЯШЕК»
07.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
08.00 Т/С «СВЕТОФОР»
08.30 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
09.00, 13.30 «ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ»
09.30, 23.50 «6 КАДРОВ»
10.30 Х/Ф «ХАТИКО»
12.15 «ЕРАЛАШ»
14.00 М/С «МУМИЯ»
14.30 М/С «ПИНКИ И БРЕЙН»
15.00 М/С «СКУБИ И СКРЕППИ»
15.30, 18.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
17.30 «ГАЛИЛЕО»
19.30, 00.00 «ДЕТАЛИ»
20.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
21.00 Т/С «МЕТОД ЛАВРОВОЙ»
22.00 Х/Ф «ИЗО ВСЕХ СИЛ»
00.30 «КИНО В ДЕТАЛЯХ»
01.30 Т/С «КАСЛ»

НТВ

05.55 «НТВ УТРОМ»
09.30 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
10.30, 11.20, 16.30, 19.30 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.15 «СЕГОДНЯ»
11.55, 03.45 «ДО СУДА»
13.00, 02.45 «СУД ПРИСЯЖНЫХ»
14.25, 04.45 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА»
15.40 «ДАВАЙТЕ МИРИТЬСЯ!»
17.30 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
20.30 Т/С «МОСКВА. ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОКРУГ»

00.35 «ЧЕСТНЫЙ ПОНЕДЕЛЬНИК»
01.25 «ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ»
02.10 «ФУТБОЛЬНАЯ НОЧЬ»

5 КАНАЛ

07.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 Д/С «ПОДВОДНАЯ ОДИССЕЯ КОМАНДЫ КУСТО»
08.10 Д/Ф «МАФИЯ НА СЛУЖБЕ КГБ»
09.30 «СУД ВРЕМЕНИ»
10.25, 21.00 Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
11.30, 05.30 Д/Ф «БОБРЫ — ВЕЛИКИЕ СТРОИТЕЛИ»
11.45, 13.30 Т/С «СЫЩИКИ»
14.20 Х/Ф «ПУТЬ В «САТУРН»»
16.00, 19.00, 21.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00 Т/С «КАПКАН»
22.00 Т/С «ДВОЕ ИЗ ЛАРЦА»
23.30 Т/С «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
01.00 «ШАГИ К УСПЕХУ»
02.00 Т/С «БРАТЯ ПО ОРУЖИЮ»
03.55 Х/Ф «ВОЕННЫЙ ФУРГОН»

ДТВ

09.00 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
11.30, 21.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.30, 20.00 «СОСЕДИ»
13.00, 19.30 «ВНЕ ЗАКОНА»
13.30 Х/Ф «КАРПАТСКОЕ ЗОЛОТО»
15.30, 19.00, 23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
16.00, 20.30 «СУДЕБНЫЕ СТРАСТИ»
17.00 Х/Ф «CSI: МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ НЬЮ-ЙОРК-5»
18.00, 03.55 «БРАЧНОЕ ЧТИВО»
22.30, 03.30 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
00.30 Х/Ф «ХЭЛЛОУИН: ВОСКРЕШЕНИЕ»

Вторник, 31

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.50 «ЖКХ»
12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20, 05.25 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 Т/С «СЛЕД»
20.00 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
21.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ГРУППА СЧАСТЬЯ»
23.30 «СВИДЕТЕЛИ»
00.30 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
00.50 Т/С «СЛЕДСТВИЕ ПО ТЕЛУ»
01.45 Х/Ф «ГОРОД ПРИЗРАКОВ»
03.40 Х/Ф «КАЖЕТСЯ, Я ЛЮБЛЮ СВОЮ ЖЕНУ»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО»
10.05 «ТАЙЗАН»
10.25 «УЛГУР»
10.40 «САГАЙ СУУРЯАН»
11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ БУРЯТИЯ»
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50 «НЕ СПОРЬ С БОГОМ. АНАТОЛИЙ РОМАШИН»
13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.05 Т/С «ЕФРОСИНЬЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»

17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
19.55 «ПРЯМОЙ ЭФИР»
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «БРИГАДА»
00.05 «РУССКАЯ АЛЯСКА. ПРОДАНО! ТАЙНА СДЕЛКИ»
01.00 «ВЕСТИ +»
01.20 «АНДРЕЙ И ЗОЯ»

КУЛЬТУРА

11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15, 20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
11.30, 02.50, 03.50 «ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ»
11.40 Х/Ф «ДОН КИХОТ»
13.10 Д/Ф «МАГИЯ СТЕКЛА»
13.20 «ЭПОХА В КАМНЕ. ЕВГЕНИЙ ВУЧЕТИЧ»
14.00 Д/Ф «ЗАГАДКА ПОМПЕЕВ»
14.50 «МОЙ ЭРМИТАЖ»
15.20 Х/Ф «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
16.40 М/С «ВОЛШЕБНИК ИЗУМУРДУНОГО ГОРОДА»
17.00 М/Ф «38 ПОПУГАЕВ»
17.20 Т/С «ДЕВОЧКА ИЗ ОКЕАНА»
17.45 Д/С «СТРАСТИ ПО НАСЕКОМЫМ»
18.10 Д/Ф «ИЗ ИСТОРИИ КРЫМА. ДРУГОЕ НАСЛЕДИЕ»
18.45 «СИМФОНИЧЕСКИЙ ОРКЕСТР АРТУРО ТОСКАНИНИ»
19.40 Д/Ф «ВСЯ ПРАВДА О ГАННИБАЛЕ»
21.00 «ВЛАСТЬ ФАКТА»
21.40 «БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ»
22.20, 02.55 «ВОСЕМЬ ВЕЧЕРОВ»
23.15 «АПОКРИФ»
00.00 Д/С «ЖИВАЯ ВСЕЛЕННАЯ»
00.50 Х/Ф «ЧЕЛЛИНИ. ПРЕСТУПНАЯ ЖИЗНЬ»
02.25 АРИИЗ ОПЕРЫМ. МУСОРСКОГО «БОРИС ГОДУНОВ»

АРИГУС

07.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
08.00, 09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА»
08.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
09.30 М/С «ТАСМАНСКИЙ ДЬЯВОЛ»
10.25 Т/С «УНИВЕР»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
12.40, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
13.10 КО ДНЮ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ: «ВЗРОСЛЫЕ ДЕТИ»
13.20 МУЛЬТФИЛЬМ
13.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙРОНА»
14.00, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
14.20 «СПОРТИВНЫЙ ЭКСПРЕСС»
14.30 «ДОМ-2. LIVE»
16.15 Х/Ф «МАЛЬЧИК В ДЕВОЧКЕ»
18.00, 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ»
18.30, 20.30 Т/С «ЗАЙЦЕВ+1»
19.20 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ»
19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
21.00 Х/Ф «КРУТАЯ ДЖОРДЖИЯ»
23.35 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
01.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»
06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.35, 12.45, 20.00, 23.30, 02.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
07.35 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ»
08.00, 21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
08.05 «ПРО-НОВОСТИ»
08.35 «В ПОГОНЕ ЗА ДРАГОЦЕННЫМИ КАМНЯМИ»
10.05 МУЛЬТФИЛЬМЫ
10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
13.05 Х/Ф «ДУБЛЕР»
14.50 МУЛЬТФИЛЬМ

ТИВИКОМ

15.00 «КРОКОДИЛ»
16.00 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
16.30 «САМАРСКИЕ СУДЬБЫ»
17.00 Х/Ф «ИЩИТЕ ЖЕНЩИНУ», 2 С.
18.35 «ЗООПАРК. ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ»
19.10 «БОЛЬШИЕ ДЕНЬГИ»
20.25 Т/С «ПОВОРОТ КЛЮЧА»
22.00 Т/С «КОМИССАР»
00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»

СТС «БАЙКАЛ»

06.30 Х/Ф «КАК Я ВСТРЕТИЛ ВАШУ МАМУ», 1 С.
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ МУЛЬТЯШЕК»
07.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
08.00 Т/С «СВЕТОФОР»
08.30 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
09.00, 13.30, 19.30, 00.00 «ДЕТАЛИ»
09.30, 21.00 Т/С «МЕТОД ЛАВРОВОЙ»
10.30 Х/Ф «ИЗО ВСЕХ СИЛ»
12.20 «ЕРАЛАШ»
14.00 М/С «МУМИЯ»
14.30 М/С «ПИНКИ И БРЕЙН»
15.00 М/С «ЧТО НОВЕНЬКОГО, СКУБИ ДУ?»
15.30, 18.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
17.30 «ГАЛИЛЕО»
20.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
22.00 Х/Ф «ВОКРУГ СВЕТА ЗА 80 ДНЕЙ»
00.30 «ИНФОМАНИЯ»

НТВ

05.55 «НТВ УТРОМ»
09.30 «ОЧНАЯ СТАВКА»
10.30, 11.20, 16.30, 19.30 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.15 «СЕГОДНЯ»
11.55, 04.20 «ДО СУДА»
13.00, 03.20 «СУД ПРИСЯЖНЫХ»

14.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА»
15.40 «ДАВАЙТЕ МИРИТЬСЯ!»
17.30 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
20.30 Т/С «МОСКВА. ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОКРУГ»
00.35 «ДЕЛО ТЕМНОЕ»
01.25 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»

5 КАНАЛ

06.00, 07.10 Д/С «ПОДВОДНАЯ ОДИССЕЯ КОМАНДЫ КУСТО»
07.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
08.10 Д/Ф «ОПЕРАЦИЯ «УТКА»»
09.30 «СУД ВРЕМЕНИ»
10.25, 21.00 Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
11.30, 13.30 Т/С «СЫЩИКИ»
14.00 Х/Ф «КОНЕЦ «САТУРНА»»
16.00, 19.00, 21.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00 Т/С «КАПКАН»
22.00 Т/С «ДВОЕ ИЗ ЛАРЦА»
23.30 Т/С «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
00.55 Х/Ф «БРЕГИСЬ АВТОМОБИЛЯ»

ДТВ

06.15 Х/Ф «КАРПАТСКОЕ ЗОЛОТО»
07.45 Х/Ф «ЕЛИСЕЙСКИЕ ПОЛЯ»
09.00 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
11.30, 21.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.30, 20.00 «СОСЕДИ»
13.00, 19.30 «ВНЕ ЗАКОНА»
13.30 Х/Ф «БРАВЫЕ ПАРНИ»
15.30, 19.00, 23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
16.00, 20.30 «СУДЕБНЫЕ СТРАСТИ»
17.00 Т/С «CSI: МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ НЬЮ-ЙОРК-5»
18.00, 04.05 «БРАЧНОЕ ЧТИВО»
22.30 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО»
00.30, 05.35 Х/Ф «ПОДОЗРИТЕЛЬНЫЕ ЛИЦА»

Среда, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.50 «ЖКХ»
12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20, 05.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 Т/С «СЛЕД»
20.00 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
21.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00 «ВРЕМЯ»

22.30 Т/С «ГРУППА СЧАСТЬЯ»
23.30 Д/Ф «ВСЕХ НА СЧЕТЧИК»
00.30 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
00.50 Т/С «БЕЛЫЙ ВОРОТНИЧОК»
01.45 Х/Ф «ДЖЕНТЛЬМЕНЫ ПРЕДПОЧИТАЮТ БЛОНДИНОК»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО»
10.05 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ БУРЯТИЯ»
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

12.50 «СЕРЕЖА ПАРАМОНОВ. СОВЕТСКИЙ РОБЕРТИНО ЛОРЕТТИ»
13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.05 Т/С «ЕФРОСИНЬЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
19.55 «ПРЯМОЙ ЭФИР»
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «БРИГАДА»
00.05 «ЗАВЕЩАНИЕ ЛЕОНАРДО. ИСТОРИЯ ОДНОГО ОГРАБЛЕНИЯ»
01.00 «ВЕСТИ +»
01.20 «АНДРЕЙ И ЗОЯ»
02.20 «ПРОФИЛАКТИКА»

КУЛЬТУРА

11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15, 20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
11.30, 02.50, 03.50 «ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ»
11.40 Х/Ф «СВАДЕБНЫЙ ЗАВТРАК»
13.25 Д/Ф «БОРИС ВОЛЧЕК. РАВНОВЕСИЕ СВЕТА»
14.05, 19.40 Д/Ф «ВСЯ ПРАВДА О ГАННИБАЛЕ»
14.50 «ЛЕГЕНДЫ ЦАРСКОГО СЕЛА»
15.20 Х/Ф «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
16.40 VIII МЕЖДУНАРОДНЫЙ ФЕСТИВАЛЬ «МОСКВА ВСТРЕЧАЕТ ДРУЗЕЙ»
17.30 М/Ф «РАДУГА»
17.45 Д/С «СТРАСТИ ПО НАСЕКОМЫМ»

18.10 Д/Ф «ИЗ ИСТОРИИ КРЫМА. КОНТРАБАНДИСТЫ XVIII-XIX ВЕКОВ»
18.40 Д/Ф «ДЖОРДАНО БРУНО»
18.45 М. БРУНЕЛЛО И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СИМФОНИЧЕСКИЙ ОРКЕСТР «НОВАЯ РОССИЯ»
21.00 «АБСОЛЮТНЫЙ СЛУХ»
21.40 «ВЕЛИКИЕ РОМАНЫ XX ВЕКА»
22.05 Д/Ф «ГИМАЛАИ. ГОРНАЯ ДОРОГА В ДАРДЖИЛИНГ. ПУТЕШЕСТВИЕ В ОБЛАКА»
22.20, 02.55 «ВОСЕМЬ ВЕЧЕРОВ»
23.15 «МАГИЯ КИНО»
00.00 Д/С «ЖИВАЯ ВСЕЛЕННАЯ»
00.50 Х/Ф «ЧЕЛЛИНИ. ПРЕСТУПНАЯ ЖИЗНЬ»
02.05 КОНЦЕРТ «РОЗЫ С ЮГА»

Отдел рекламы: 21-62-62

№ 20 (732)

Буряад үнэн

26.05.2011

Дүжэрнэ

№ 20 (21817)

АРИГ УС

07.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
08.00, 09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
08.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
09.30 М/С «ТАСМАНСКИЙ ДЬЯВОЛ»
10.25 Т/С «УНИВЕР»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
12.40, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
13.10 КО ДНЮ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ: «ВЗРОСЛЫЕ ДЕТИ»
13.20 МУЛЬТФИЛЬМ
13.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙРОНА»
14.00, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
14.20 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ»
14.30 «ДОМ-2. LIVE»
15.55 Х/Ф «КРУТАЯ ДЖОРДЖИЯ»
18.00, 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ»
18.30, 20.30 Т/С «ЗАЙЦЕВ+1»
19.20 «АФИША»
19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
21.00 Х/Ф «СОСЕДКА»
23.35 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
01.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»

06.35, 12.45, 20.00, 23.30, 02.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
07.35 «БОЛЬШИЕ ДЕНЬГИ»
07.55, 21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
08.05 «ПРО-НОВОСТИ»
08.35 Д/Ф «СОБАЧИЙ ПАТРУЛЬ»
10.05 МУЛЬТФИЛЬМЫ
10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
13.05 Х/Ф «СМЕРТЬ ONLINE»
14.50 МУЛЬТФИЛЬМ
15.00 «КРОКОДИЛ»
16.00 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
16.30 «ЗООПАРК. ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ»
17.00 Х/Ф «КАПИТАН НЕМО», 1 С.
18.25 «ГОРОДА МИРА»
19.00 «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ»
20.25 Т/С «ПОВОРОТ КЛЮЧА»
22.00 Т/С «ДЕНЬ КАТАСТРОФЫ»
00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»

СТС «БАЙКАЛ»

06.00 Х/Ф «КАК Я ВСТРЕТИЛ ВАШУ МАМУ», 2 С.
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ МУЛЬТЯШЕК»

07.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
08.00, 00.30 Т/С «СВЕТОФОР»
08.30 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
09.00, 13.30, 19.30, 00.00 «ДЕТАЛИ»
09.30, 21.00 Т/С «МЕТОД ЛАВРОВОЙ»
10.30 Х/Ф «ВОКРУГ СВЕТА ЗА 80 ДНЕЙ»
12.30 «ЕРАЛАШ»
14.00 М/С «МУМИЯ»
14.30 М/С «ПИНКИ И БРЕЙН»
15.00 М/С «ЧТО НОВЕНЬКОГО, СКУБИ ДУ?»
15.30, 18.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
17.30 «ГАЛИЛЕО»
20.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
22.00 Х/Ф «ПАРАЛЛЕЛЬНЫЙ МИР»
01.00 Т/С «ТЕОРИЯ БОЛЬШОГО ВЗРЫВА»
01.30 Т/С «КАСЛ»
03.10 Т/С «РАНЕТКИ»

НТВ

05.55 «НТВ УТРОМ»
09.30 «И СНОВА ЗДРАВСТВУЙТЕ!»
10.30, 16.30, 19.30 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.15 «СЕГОДНЯ»

11.20 «ЖИВУТ ЖЕ ЛЮДИ!»
11.55, 04.25 «ДО СУДА»
13.00, 03.20 «СУД ПРИСЯЖНЫХ»
14.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА»
15.40 «ДАВАЙТЕ МИРИТЬСЯ!»
17.30 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
20.30 Т/С «МОСКВА. ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОКРУГ»
00.35 Д/Ф «НАСТОЯЩИЙ ИТАЛЬЯНЕЦ»
01.25 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»

5 КАНАЛ

06.15, 07.10, 05.40 Д/С «ПОДВОДНАЯ ОДИССЕЯ КОМАНДЫ КУСТО»
07.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
08.00 Д/Ф «ПРАВО НА ДЕТСТВО»
09.30 «СУД ВРЕМЕНИ»
10.25, 21.00 Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
11.30, 13.30 Х/Ф «ДОЖИВЕМ ДО ПОНЕДЕЛЬНИКА»
14.10 Х/Ф «БОЙ ПОСЛЕ ПОБЕДЫ»
16.00, 19.00, 21.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00 Т/С «КАПКАН»
22.00 Т/С «ДВОЕ ИЗ ЛАРЦА»

23.30 Т/С «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
00.50 Х/Ф «А ЕСЛИ ЭТО ЛЮБОВЬ?»
02.55 Х/Ф «ЗА СПИЧКАМИ»
04.50 «ВСТРЕЧИ НА МОХОВОЙ»

ДТВ

07.40 Х/Ф «БРАВЫЕ ПАРНИ»
09.00 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
11.30, 21.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.30, 20.00 «СОСЕДИ»
13.00, 19.30 «ВНЕ ЗАКОНА»
13.30 Х/Ф «КТО СТУЧИТСЯ В ДВЕРЬ КО МНЕ...»
15.30, 19.00, 23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
16.00, 20.30 «СУДЕБНЫЕ СТРАСТИ»
17.00 Т/С «CSI: МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ НЬЮ-ЙОРК-5»
18.00, 04.00 «БРАЧНОЕ ЧТИВО»
22.30 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО»
00.30, 05.30 Х/Ф «ВАМПИРША»
02.30 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
03.30 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
04.30 Т/С «ВЫ ЗАКАЗЫВАЛИ УБИЙСТВО?»

Четверг, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.50 «ЖКХ»
12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 Т/С «СЛЕД»
20.00 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
21.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ГРУППА СЧАСТЬЯ»
23.30 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН»
00.30 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
00.50 «СУДИТЕ САМИ»
01.45 Х/Ф «СЛОМАННАЯ СТРЕЛА»
03.45 Х/Ф «МАРТОВСКИЕ КОТЫ»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО»
10.05 «ТОЛИ»
10.25 «УРОК БУРЯТСКОГО ЯЗЫКА»
10.30 «БУРЯД ОРОН»
11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50 Д/Ф «ПРИДИ И ВИЖДЬ...»
13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.05 Т/С «ЕФРОСИНЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
19.55 «ПРЯМОЙ ЭФИР»
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»

Пятница, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.50 «ЖКХ»
12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
14.20, 05.40 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.50 «ЖДИ МЕНЯ»
19.20 «ПОЛЕ ЧУДЕС»
20.10 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
21.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 КОНЦЕРТ «ВИА ГРА»
23.40 Х/Ф «ДЕВУШКА С ТАТУИРОВКОЙ ДРАКОНА»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО»

Отдел рекламы: 21-62-62

22.00 Т/С «БРИГАДА»
00.05 «ПОЕДИНОК»
01.05 «ВЕСТИ +»
01.25 «АНДРЕЙ И ЗОЯ»

КУЛЬТУРА

11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15, 20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
11.30, 02.50, 03.50 «ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ»
11.40 «ЛЕТО ГОСПОДНЕ»
12.10 Х/Ф «ОТДАТЬ ВСЕ, ЧТО ЕСТЬ У МЕНЯ»
13.55 Д/Ф «ДРЕВО ЖИЗНИ»
14.05 Д/Ф «ВСЯ ПРАВДА О ГАННИБАЛЕ»
14.50 «ТРЕТЬЯКОВКА — ДАР БЕСЦЕННЫЙ!»
15.20 Х/Ф «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
16.40 М/С «ВОЛШЕБНИК ИЗУМУРДНОГО ГОРОДА»
17.00 МУЛЬТФИЛЬМЫ
17.20 Т/С «ДЕВОЧКА ИЗ ОКЕАНА»
17.45 Д/С «СТРАСТИ ПО НАСЕКОМЫМ»
18.10 Д/Ф «ИЗ ИСТОРИИ КРЫМА. ВЗЯТИЕ ПЕРЕКОПА»
18.35 Д/Ф «ШАРЛЬ ПЕРРО»
18.45 КОНЦЕРТ СИМФОНИЧЕСКОГО ОРКЕСТРА MAGGIO MUSICALE FIORENTINO
19.40 Д/Ф «УБИЙСТВО МЕДИЧИ»
21.00 «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА»
21.40 Д/Ф «ИГОРЬ СИКОРСКИЙ. ЧЕРТЕЖИ СУДЬБЫ»
22.20, 02.55 «ВОСЕМЬ ВЕЧЕРОВ»
23.15 «КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ»
00.00 Д/С «ЖИВАЯ ВСЕЛЕННАЯ»
00.50 Х/Ф «ЧЕЛЛИНИ. ПРЕСТУПНАЯ ЖИЗНЬ»

АРИГ УС

07.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
08.00, 09.00, 12.40, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
08.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»

09.30 М/С «ТАСМАНСКИЙ ДЬЯВОЛ»
10.25 Т/С «УНИВЕР»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
13.10 МУЛЬТФИЛЬМ
13.30 «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБОТА-ПОДРОСТКА»
14.00, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»

14.20 «АФИША»
14.30 «ДОМ-2. LIVE»
16.05 Х/Ф «СОРВАНЦЫ ИЗ ТИМБЕЛЬБАХА»
18.00, 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ»
18.30, 20.30 Т/С «ЗАЙЦЕВ+1»
19.20 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ»
19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
21.00 Х/Ф «МИСТЕР КРУТОЙ»
22.35 «КОМЕДИ-КЛАБ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
23.35 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
01.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.35, 12.45, 20.00, 23.30, 02.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
07.35 «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ»
07.55, 21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
08.05 «ПРО-НОВОСТИ»
08.35 Д/Ф «КУЛЬТУРНЫЙ ШОК»
10.05 МУЛЬТФИЛЬМЫ
10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
13.05 Х/Ф «ДВОЙНОЙ ОБГОН»
14.50 МУЛЬТФИЛЬМ
15.00 «КРОКОДИЛ»
16.00 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
16.30 «ГОРОДА МИРА»
17.00 Х/Ф «КАПИТАН НЕМО», 2 С.
18.00 Д/Ф «ЗНАМЕНИТЫЕ ГАЛЕРЕИ МИРА»
19.00 «РАДАР-СПОРТ»
20.25 Т/С «ПОВОРОТ КЛЮЧА»
22.00 Т/С «ДЕНЬ КАТАСТРОФЫ»
00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»

СТС «БАЙКАЛ»

06.00 Х/Ф «КАК Я ВСТРЕТИЛ ВАШУ МАМУ», 2 С.
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ МУЛЬТЯШЕК»
07.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
08.00, 00.30 Т/С «СВЕТОФОР»
08.30 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
09.00, 13.30, 19.30, 00.00 «ДЕТАЛИ»
09.30, 21.00 Т/С «МЕТОД ЛАВРОВОЙ»
10.30 Х/Ф «ПАРАЛЛЕЛЬНЫЙ МИР»
12.25 «ЕРАЛАШ»
14.00 М/С «СОНИК ИКС»
14.30 М/С «ПИНКИ И БРЕЙН»
15.00 М/С «ЧТО НОВЕНЬКОГО, СКУБИ ДУ?»
15.30, 18.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
17.30 «ГАЛИЛЕО»
20.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
22.00 Х/Ф «ДРОЖЬ ЗЕМЛИ-4»
01.00 Т/С «ТЕОРИЯ БОЛЬШОГО ВЗРЫВА»
01.30 Т/С «КАСЛ»
03.10 Т/С «РАНЕТКИ»

НТВ

05.55 «НТВ УТРОМ»
09.30 «РАЗВОД ПО-РУССКИ»
10.30, 16.30, 19.30 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.15 «СЕГОДНЯ»
11.20 «ВНИМАНИЕ: РОЗЫСК!»
11.55, 04.20 «ДО СУДА»
13.00, 03.15 «СУД ПРИСЯЖНЫХ»
14.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА»
15.40 «ДАВАЙТЕ МИРИТЬСЯ!»
17.30 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
20.30 Т/С «МОСКВА. ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОКРУГ»
00.35 «ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД»
01.20 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ»
02.25 Т/С «БЕЗ СЛЕДА»

5 КАНАЛ

07.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 Д/С «ПОДВОДНАЯ ОДИССЕЯ КОМАНДЫ КУСТО»
08.00 Д/Ф «СМЕРТЬ СЕРОГО КАРДИНАЛА»
09.30 «СУД ВРЕМЕНИ»
10.25, 21.00 Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
11.30 Д/Ф «БОЛЬШОЙ СЕКРЕТ МАЛЕНЬКОЙ КОШКИ»
11.55, 13.30 Х/Ф «АВАРИЯ»
14.25 Х/Ф «БОЙ ПОСЛЕ ПОБЕДЫ»
16.00, 19.00, 21.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00 Т/С «КАПКАН»
22.00 Т/С «ДВОЕ ИЗ ЛАРЦА»
23.30 Т/С «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
00.55 Х/Ф «ДОЖИВЕМ ДО ПОНЕДЕЛЬНИКА»
03.00 Х/Ф «ВТОРАЯ ПОПЫТКА ВИКТОРА КРОХИНА»
04.55 «ВСТРЕЧИ НА МОХОВОЙ»
05.40 Д/Ф «ДОИСТОРИЧЕСКИЕ ОХОТНИКИ. КАБАН-УБИЙЦА»

ДТВ

07.30 Х/Ф «КТО СТУЧИТСЯ В ДВЕРЬ КО МНЕ...»
09.00 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
11.30, 21.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.30, 20.00 «СОСЕДИ»
13.00, 19.30 «ВНЕ ЗАКОНА»
13.30 Х/Ф «БЕРЕМ ВСЕ НА СЕБЯ»
15.10, 22.30, 03.55 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
15.30, 19.00, 23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
16.00, 20.30 «СУДЕБНЫЕ СТРАСТИ»
17.00 Т/С «CSI: МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ НЬЮ-ЙОРК-5»
18.00, 04.30 «БРАЧНОЕ ЧТИВО»
00.30 Х/Ф «МЕКСИКАНЕЦ»

Отдел рекламы: 21-62-62

10.05 «МУСУЛЬМАНЕ»
10.15 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
11.10 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР»
13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.05 Т/С «ЕФРОСИНЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 «ФАКТОР А»
23.30 ФЕСТИВАЛЬ «ЮРМАЛА»
01.25 Х/Ф «АНТИДУРЬ»

КУЛЬТУРА

11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
11.30, 02.50, 03.50 «ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ»

11.40 Х/Ф «ДОРОГОЕ СЕРДЦЕ»
13.40 «ЖИЗНЬ И ЛЕГЕНДА. АННА ПАВЛОВА»
14.05 Д/Ф «УБИЙСТВО МЕДИЧИ»
14.50 «ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ»
15.20 Х/Ф «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
16.40 «В МУЗЕЙ — БЕЗ ПОВОДКА»
16.55 М/Ф «ПРИВЕТ МАРТЫШКЕ»
17.20 Т/С «ДЕВОЧКА ИЗ ОКЕАНА»
17.45 Д/С «СТРАСТИ ПО НАСЕКОМЫМ»
18.10 «КТО МЫ?»
18.40 Д/Ф «ДАНТЕ АЛИГЬЕРИ»
18.50 «В ВАШЕМ ДОМЕ»
19.35 Д/Ф «ВЕЛИКИЙ ВЕНЕЦИАНСКИЙ КАРНАВАЛ»
20.50 «СМЕХОНОСТАЛЬГИЯ»
21.15 Х/Ф «РЕЦЕПТЫ АНТОНИИ»
23.05 «ЛИНИЯ ЖИЗНИ»
00.00 Д/С «ЖИВАЯ ВСЕЛЕННАЯ»
00.55 «ПРЕСС-КЛУБ XXI»
01.45 «КТО ТАМ...»
02.15 «ЗАМЕТКИ НАТУРАЛИСТА»
02.45 Д/Ф «АНТОНИО САЛЬЕРИ»

АРИГ УС

07.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
08.00, 09.00, 12.40, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
08.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
09.30 М/С «ТАСМАНСКИЙ ДЬЯВОЛ»
10.25 Т/С «УНИВЕР»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
13.10 «ШАЭГИ И СКУБИ ДУ КЛЮЧ НАЙДУТ!»
13.30 «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБОТА-ПОДРОСТКА»
14.00, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
14.20 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ»
14.30 «ДОМ-2. LIVE»
16.20 Х/Ф «МИСТЕР КРУТОЙ»
18.00 Т/С «ИНТЕРНЫ»
18.30 Т/С «ЗАЙЦЕВ+1»
19.20 «АФИША»
19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
20.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»
21.00, 01.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»
22.00 «НАША RUSSIA»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.35, 12.45, 20.00, 00.10 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 23.40, 02.30 «НОВОСТИ ДНЯ»
07.35 «РАДАР-СПОРТ»
08.00, 21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
08.05 «ПРО-НОВОСТИ»
08.35 Д/Ф «ТАЙНЫ ДРЕВНОСТИ»
10.05 МУЛЬТФИЛЬМЫ
10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
13.05 Х/Ф «МЫ ИЗ ДЖАЗА»
14.45 МУЛЬТФИЛЬМ
15.00 «КРОКОДИЛ»
16.00 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
16.30 «ЗНАМЕНИТЫЕ ГАЛЕРЕИ МИРА»
17.00 Х/Ф «КАПИТАН НЕМО», 3 С.
18.20 «ИНСТРУКТАЖ»
18.40 Д/Ф «ТАЙНЫ БОЛЬШОГО ЗОЛОТОГО КОЛЬЦА РОССИИ»
20.25 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
22.00 Т/С «ДЕНЬ КАТАСТРОФЫ»
00.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»
03.00 «НОЧНОЙ КАНАЛ»

СТС «БАЙКАЛ»

06.00 Х/Ф «КАК Я ВСТРЕТИЛ ВАШУ МАМУ», 2 С.
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ МУЛЬТЯШЕК»
07.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
08.00 Т/С «СВЕТОФОР»
08.30, 22.50 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
09.00, 13.30, 18.30 «ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ»
09.30 Т/С «МЕТОД ЛАВРОВОЙ»
10.30 Х/Ф «ДРОЖЬ ЗЕМЛИ-4»
12.25 «ЕРАЛАШ»
14.00 М/С «СОНИК ИКС»
14.30 М/С «ПИНКИ И БРЕЙН»
15.00 М/С «ЧТО НОВЕНЬКОГО, СКУБИ ДУ?»

15.30, 19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
17.30 «ГАЛИЛЕО»
20.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
21.00 Х/Ф «БАГРОВЫЕ РЕКИ-2»
23.50 Х/Ф «МОНСТРО»
01.20 Т/С «КАСЛ»
03.00 Т/С «РАНЕТКИ»
05.00 Т/С «ХАННА МОНТАНА»

НТВ

05.55 «НТВ УТРОМ»
09.30 «ИСТОРИЯ ВСЕРОССИЙСКОГО ОБМАНА. ВЫХОД ЕСТЬ!»
10.30, 16.30, 19.30, 21.30 « Ч Р Е З В Ы Ч А Й Н О Е ПРОИСШЕСТВИЕ»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «СПАСАТЕЛИ»

11.55 «ДО СУДА»
13.00, 14.30, 05.05 «СУД ПРИСЯЖНЫХ»
17.30 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
20.30 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
21.55 «ВТОРОЕ ПРИШЕСТВИЕ ВАНГИ»
23.50 «ПЕСНЯ ДЛЯ ВАШЕГО СТОЛИКА»
01.00 Х/Ф «ЗА ПРЕДЕЛАМИ ЗАКОНА»
03.00 Х/Ф «ЭТО СТАРОЕ ЧУВСТВО»

5 КАНАЛ

07.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕЙЧАС»
07.10 Д/С «ПОДВОДНАЯ ОДИССЕЯ КОМАНДЫ КУСТО»

08.00 Д/Ф «ЛУННОЕ ШОУ. ПРАВДА ИЛИ ВЫМЫСЕЛ»
09.30 «СУД ВРЕМЕНИ»
10.25, 21.00 Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
11.30 Д/Ф «БЕССМЕРТНАЯ САЛАМАНДРА»
11.50, 13.30 Х/Ф «ЧУЖИЕ ЗДЕСЬ НЕ ХОДЯТ»
13.55 Х/Ф «ЧЕРНЫЙ БИЗНЕС»
16.00, 19.00, 21.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00 Т/С «КАПКАН»
22.00 Т/С «ДВОЕ ИЗ ЛАРЦА»
23.55 Т/С «РОССИЯ МОЛОДАЯ»
01.20 Х/Ф «ГРАФИНА КОССЕЛЬ»
04.15 Х/Ф «АВАРИЯ»

ДТВ

8.15, 22.30, 04.05 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
09.00 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
11.30, 21.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.30, 20.00 «СОСЕДИ»
13.00, 19.30 «ВНЕ ЗАКОНА»
13.30 Х/Ф «ГРУЗ БЕЗ МАРКИРОВКИ»
15.30, 19.00, 23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
16.00, 20.30 «СУДЕБНЫЕ СТРАСТИ»
17.00 Т/С «CSI: МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ НЬЮ-ЙОРК-5»
18.00, 04.40 «БРАЧНОЕ ЧТИВО»
00.30 Х/Ф «ИМПЕРИЯ ВОЛКОВ»

Суббота, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.20, 07.10 Х/Ф «НЕЖДАННО-НЕГАДАННО»
07.00, 11.00, 13.00 «НОВОСТИ»
08.00 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
08.50 «ДИСНЕЙ-КЛУБ»
09.40 «ЮРИЙ ВЯЗЕМСКИЙ. ВОПРОС НА ЗАСЫПКУ»
10.40 «СЛОВО ПАСТЫРЯ»
11.15 «СМАК»
11.55 «АРИНА ШАРАПОВА. УЛЫБКА ДЛЯ МИЛЛИОНОВ»
13.15 К ЮБИЛЕЮ МЭРИЛИН МОНРО. «Я БОЮСЬ...»
14.50 «ТРАГЕДИЯ РУССКОГО ВАТСОНА»
15.30 Т/С «ЗИМНЯЯ ВИШНЯ»
19.20 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
20.20 Х/Ф «АРФА ДЛЯ ЛЮБИМОЙ»
21.50 «КАКИЕ НАШИ ГОДЫ!»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.15 «КАКИЕ НАШИ ГОДЫ!». ПРОДОЛЖЕНИЕ
23.20 «ПРОЖЕКТОРПЕРИСХИЛТОН»
23.55 ФУТБОЛ. ОТБОРОЧНЫЙ МАТЧ ЧЕМПИОНАТА ЕВРОПЫ-2012. РОССИЯ — АРМЕНИЯ. ПРЯМОЙ ЭФИР
02.00 Х/Ф «НЬЮ-ЙОРКСКОЕ ТАКСИ»
03.50 Х/Ф «КОКОН»

«РОССИЯ»

06.05 Х/Ф «ТЫ — МНЕ, Я — ТЕБЕ»
07.45 «ВСЯ РОССИЯ»
07.55 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»
08.25 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
09.10, 12.10, 15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.50 «СУББОТНИК»
10.30 «ГОРОДОК»
11.05 ИТОГИ ЧЕМПИОНАТА РОССИИ ПО ЖЕНСКОЙ ВОЛЬНОЙ БОРЬБЕ
11.20 «ТЕЛЕДОКТОР»

Воскресенье, 5

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 Т/С «СПАСИТЕ ГРЕЙС»
06.40, 07.10 Х/Ф «СЛЕД СОКОЛА»
07.00, 11.00, 13.00 «НОВОСТИ»
08.50 «АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН»
09.20 «ДИСНЕЙ-КЛУБ»
10.10 «ЗДОРОВЬЕ»
11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.30 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
12.25 «ФАЗЕНДА»
13.15 «ИРОНИЯ СУДЬБЫ БАРБАРЫ БРЫЛЬСКОЙ»
14.20 Х/Ф «АНАТОМИЯ ЛЮБВИ»
16.00 КОНЦЕРТ «Я НЕСУ В ЛАДОНЯХ СВЕТ»
17.30 Т/С «ПРЕДЛАГАЕМЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА»
19.30 Х/Ф «КРЕПКИЙ ОРЕШЕК»
22.00 «ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
23.00 «БОЛЬШАЯ РАЗНИЦА»
00.00 «ПОЗНЕР»
01.05 Х/Ф «ТО, ЧТО МЫ ПОТЕРЯЛИ»
03.15 Х/Ф «ВИКТОРИНА»

«РОССИЯ»

06.40 Х/Ф «МЕДОВЫЙ МЕСЯЦ»
08.30 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
09.20 «СМЕХОПАНОРАМА»
09.50 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.30 «СТО К ОДНОМУ»
11.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ»
12.00, 15.00 ВЕСТИ
12.10 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
12.25, 15.30 Т/С «КЛАССНЫЕ МУЖИКИ»
15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
17.05 «АНШЛАГ И КОМПАНИЯ»
19.00 Х/Ф «ЕЕ СЕРДЦЕ»
21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
22.05 Х/Ф «ПАРА ГНЕДЫХ»
00.05 « С П Е Ц И А Л Ь Н Ы Й КОРРЕСПОНДЕНТ»
01.05 Х/Ф «ВКУС ЖИЗНИ»

Отдел рекламы: 21-62-62

11.30 «БУРЯТИЯ. ХРОНИКА ВЕКОВ»
11.40 «ШЭДИТЭ ХАНЗА». МУЛЬТФИЛЬМ НА БУРЯТСКОМ ЯЗЫКЕ
11.45 «ЗДОРОВЬЕ НАЦИИ»
12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.50 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
13.20, 15.30 Т/С «КЛАССНЫЕ МУЖИКИ»
17.00 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
19.00 ШОУ «ДЕСЯТЬ МИЛЛИОНОВ»
20.00, 21.40 Х/Ф «НЕЛЮБИМЫЙ»
21.00 «ВЕСТИ В СУББОТУ»
00.35 «ДЕВЧАТА»
01.10 Х/Ф «КИНОЗВЕЗДА В АРМИИ»
03.10 Х/Ф «СОТНЯ ВОРОВ»

КУЛЬТУРА

11.00, 02.50, 03.50 «ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ»
11.10 «БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ»
11.40 Х/Ф «ВОЛЬНИЦА»
13.20 «ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ». ДЕТСКИЙ СЕАНС
13.50 Х/Ф «ДУБРАВКА»
15.05 М/Ф «БРЕМЕНСКИЕ МУЗЫКАНТЫ»
15.50 «ЗАМЕТКИ НАТУРАЛИСТА»
16.15 «ОЧЕВИДНОЕ-НЕВЕРОЯТНОЕ»
16.45 СПЕКТАКЛЬ «ТАРТЮС»
19.05 «РОМАНТИКА РОМАНСА»
20.00 «НЕИСТОВЫЙ ЛИЦЕДЕЙ». Е. ЛЕБЕДЕВ
20.40 Х/Ф «ДВА КАПИТАНА»
22.15 Д/Ф «БОЖЕСТВЕННЫЙ МИКЕЛАНДЖЕЛО»
00.15 Х/Ф «ТЕОРЕМА»
01.50 «ТОНИ БЕННЕТ — КЛАССИК АМЕРИКАНСКОЙ ПЕСНИ»
02.35 МУЛЬТФИЛЬМ
02.55 «ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ»

АРИГ УС

08.00, 09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»

08.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
08.50 «АФИША»
09.40, 11.00 «ЖЕНСКАЯ ЛИГА»
10.30 «МУНГЭН СЭРГЭ»
11.30 «ШКОЛА РЕМОНТА»
12.30 «ЕШЬ И ХУДЕЙ»
13.00 «СЛЕПАЯ ЛЮБОВЬ»
14.00 «СОМЕДУВОМАН»
15.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»
16.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»
17.00 «ЗОЛОТЫЕ»
19.00 Т/С «УНИВЕР»
19.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
20.00 Х/Ф «ЗОЛОТОЙ КОМПАС»
22.30 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
00.30 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА»
01.00 «ХУ ИЗ ХУ»
01.30 Х/Ф «ЯКАМАСИ-2: ДЕТИ ВЕТРА»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.35, 09.30, 12.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
07.00, 09.00, 12.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
07.35 «БОН АППЕТИТ»
07.50, 16.30 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
08.00 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
10.00 «ПРО-НОВОСТИ»
10.30 Д/Ф «ТАЙНЫ БОЛЬШОГО ЗОЛОТОГО КОЛЬЦА РОССИИ»
11.20 МУЛЬТФИЛЬМ
11.30 «ЗНАМЕНИТЫЕ ГАЛЕРЕИ МИРА»
12.50 Т/С «ПОВОРОТ КЛЮЧА»
16.10 «УТУМАТА»
16.40 Х/Ф «ИДЕАЛЬНЫЙ МУЖ»
18.30 Т/С «КАПРИ»
19.30 «ВКУСНО»
20.00 ЕЖЕГОДНАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ПРЕМИЯ «МУЗ ТВ-2011»

СТС «БАЙКАЛ»

06.00 Т/С «СОБАЧЬЕ ДЕЛО»
07.55 М/Ф «ЦВЕТИК-СЕМИЦВЕТИК»

08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30, 16.00 «ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ»
09.00 «ЕРАЛАШ»
11.00 «СЕМЬЯ ПРОТИВ ВСЕХ»
12.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
14.30 М/С «АЛАДИН»
16.30 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
17.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
18.30 «6 КАДРОВ»
21.00 Х/Ф «НОВЫЕ РОБИНЗОНЫ»
22.55 Х/Ф «ГОЛЫЙ ПИСТОЛЕТ»
00.25 Х/Ф «ОХРАННИК ТЕСС»
02.15 Т/С «РАНЕТКИ»
05.10 Т/С «ХАННА МОНТАНА»

НТВ

06.10 М/Ф «БРЕМЕНСКИЕ МУЗЫКАНТЫ»
06.55 М/Ф
08.25 «СМОТР»
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.20 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ»
09.45 «МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ»
10.20 «ВНИМАНИЕ: РОЗЫСК!»
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА»
11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»
13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»
14.20 Т/С «ЗНАКИ СУДЬБЫ»
16.05 «СВОЯ ИГРА»
17.20 «РАЗВОД ПО-РУССКИ»
18.20 «ОЧНАЯ СТАВКА»
19.20 « Ч Р Е З В Ы Ч А Й Н О Е ПРОИСШЕСТВИЕ»
20.25 «ПРОФЕССИЯ — РЕПОРТЕР»
20.55 «ПРОГРАММА МАКСИМУМ»
22.00 «РУССКИЕ СЕНСАЦИИ»
22.55 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!»
23.50 «ПОСЛЕДНЕЕ СЛОВО»
00.55 «НЕРЕАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА»
01.25 Х/Ф «ХЕЛЛБОЙ-2: ЗОЛОТАЯ АРМИЯ»
03.45 Х/Ф «БУКМЕКЕРСКАЯ ЛИХОРАДКА»
05.45 «ДО СУДА»

5 КАНАЛ

06.10 Д/Ф «БЕССМЕРТНАЯ САЛАМАНДРА»
07.00 МУЛЬТФИЛЬМЫ
09.50 Х/Ф «МАРКА СТРАНЫ ГОНДЕЛУПЫ»
11.00, 19.30 «СЕЙЧАС»
11.10 Х/Ф «КОРОЛЕВСТВО КРИВЫХ ЗЕРКАЛ»
12.45 Х/Ф «ТРИ ТОЛСТЯКА»
14.35 Т/С «ЧЕТЫРЕ ТАНКИСТА И СОБАКА»
18.55 Д/Ф «ВЕЛИКИЕ МОШЕННИКИ: «АРМИЯ» ПОЛКОВНИКА ПАВЛЕНКО»
20.00 Т/С «СЫЩИКИ»
00.00 Т/С «БРАТЯ ПО ОРУЖИЮ»
02.25 Х/Ф «ПЕРЕСТРЕЛКА»
04.15 Х/Ф «ЧУЖИЕ ЗДЕСЬ НЕ ХОДЯТ»
05.50 Д/Ф «ДОИСТОРИЧЕСКИЕ ОХОТНИКИ. ГИЕНОДОН»

ДТВ

06.05 Х/Ф «ИМПЕРИЯ ВОЛКОВ»
08.35, 23.10, 01.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
09.00, 11.30 МУЛЬТФИЛЬМЫ
09.25 Х/Ф «ТОТ САМЫЙ МЮНХГАУЗЕН»
11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
12.30 Х/Ф «ТЕЛОХРАНИТЕЛЬ»
14.30 Т/С «ИВАН ПОДУШКИН. ДЖЕНТЛЬМЕН СЫСКА-2»
16.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
17.30 Т/С «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ»
19.30 Х/Ф «КОСТЮМ АРЛЕКИНО»
21.30 Х/Ф «МУТАНТЫ-3»
23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ. ТОП-20»
00.30 «УГОН»
02.05 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
03.05 «БРАЧНОЕ ЧТИВО»
03.35 Т/С «АНАТОМИЯ СМЕРТИ»
04.35 Т/С «ДНЕВНИКИ «КРАСНОЙ ТУФЕЛЬКИ»
05.10 Х/Ф «МУТАНТЫ-3»

Отдел рекламы: 21-62-62

03.10 ЦЕРЕМОНИЯ ОТКРЫТИЯ XXII КИНОФЕСТИВАЛЯ «КИНОТАВР»

КУЛЬТУРА

11.00, 02.50, 03.50 «ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ»
11.10 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ»
11.40 Х/Ф «ИЩУ ЧЕЛОВЕКА»
13.15 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО. ДЕТСКИЙ СЕАНС»
13.45 МУЛЬТФИЛЬМЫ
15.10, 02.55 Д/С «ПОИСКИ ЯГУАРА С НАЙДЖЕЛОМ МАРВИНОМ»
15.55 «ЧТО ДЕЛАТЬ?»
16.45 «ПРОРОК В СВОЕМ ОТЕЧЕСТВЕ...»
17.15 ОПЕРА «СЕВИЛЬСКИЙ ЦИРЮЛЬНИК»
20.05 «ОСТРОВА»
20.45 Х/Ф «ЛЮБИМАЯ ДЕВУШКА»
22.15 «ДОМ АКТЕРА»
23.00 «КОНТЕКСТ»
23.40 Х/Ф «МЕЧТАТЕЛИ»
01.40 «ДЖЕМ-5»
02.45 М/Ф «НЕВИДАННАЯ, НЕСЛЫХАННАЯ»
03.45 Д/Ф «ПЬЕР СИМОН ЛАПЛАС»

АРИГ УС

08.00 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД!»
08.25 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
08.45 МУЛЬТФИЛЬМ
08.55 «БЭЙБЛЕЙД»
09.25 «МУНГЭН СЭРГЭ»
09.40 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
10.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ (ПОВТОР ОТ 04.06.11)
11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ»
11.30 «ЗАНДАН ЖУУ»
11.45 «СКАМЕЙКА»
12.00 «СУПЕРИНТУИЦИЯ»
13.00 «СУПЕРГЕРОИ»

14.00 «ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ»
15.00 Т/С «УНИВЕР»
16.00 Т/С «ИНТЕРНЫ»
17.00 Х/Ф «ЗОЛОТОЙ КОМПАС»
19.30 «ВСЯ БУРЯТИЯ»
19.50 «ОТКРЫТКИ ИЗ ГЕРМАНИИ: БАВАРЦЫ»
20.00 Х/Ф «ПОСЛЕ ЗАКАТА»
21.55 «КОМЕДИ-КЛАБ»
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА»
00.30 Х/Ф «ГОЛОВА НАД ВОДОЙ»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.35, 10.30 «ВКУСНО»
07.05 Д/Ф «ЧЕЛОВЕК И ВРЕМЯ»
07.55, 21.20 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
08.10 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
09.10 «ИНСТРУКТАЖ»
09.30 «РАДАР-СПОРТ»
10.05 «ХИТ-ПАРАД ИНТЕРЬЕРОВ»
11.05 Т/С «КОМИССАР»
16.30 «10 САМЫХ»
17.00 Д/Ф «ТАЙНЫ ДРЕВНОСТИ»
18.00 «ВАШЕ ПРАВО»
18.30 Т/С «КАПРИ»
19.30 Х/Ф «ВНЕ ИГРЫ»
21.30 Х/Ф «ДЕВУШКА №1»

СТС «БАЙКАЛ»

06.00 Т/С «СОБАЧЬЕ ДЕЛО»
08.00 М/Ф «ДУДОЧКА И КУВШИНЧИК»
08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30, 16.00 «ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ»
09.00 «САМЫЙ УМНЫЙ»
10.45, 13.45, 16.30 «ЕРАЛАШ»
11.00 «ГАЛИЛЕО»
12.00 «СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО»
13.00 «СЪЕЗДЬТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО!»
15.00 Т/С «МОСГОРСМЕХ»

17.40 Х/Ф «НОВЫЕ РОБИНЗОНЫ»
19.35 М/Ф «МУЛАН-2»
21.00 Х/Ф «ИДЕАЛЬНЫЙ НЕЗНАКОМЕЦ»
23.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
00.30 ДНЕВНИК ФЕСТИВАЛЯ «КИНОТАВР»
01.00 Х/Ф «ТАЙНОЕ ОКНО»
02.50 Т/С «РАНЕТКИ»
04.50 Т/С «ХАННА МОНТАНА»

НТВ

06.30 М/Ф «ТАЙНА ТРЕТЬЕЙ ПЛАНЕТЫ»
07.25 М/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЕСПЕРО»
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.20 «РУССКОЕ ЛОТО»
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ЕДИМ ДОМА»
11.20 «ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА»
11.50 «ПИР НА ВЕСЬ МИР»
13.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ»
14.20 Т/С «ЗНАКИ СУДЬБЫ»
16.05 «СВОЯ ИГРА»
17.20 «ИСТОРИЯ ВСЕРОССИЙСКОГО ОБМАНА. ВЫХОД ЕСТЬ!»
18.20 «И СНОВА ЗДРАВСТВУЙТЕ!»
19.20 « Ч Р Е З В Ы Ч А Й Н О Е ПРОИСШЕСТВИЕ»
21.00 «ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ»
21.50 «ЦЕНТРАЛЬНОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ»
23.00 Х/Ф «НАЙДИ МЕНЯ»
00.50 «ИГРА»
01.55 «АВИАТОРЫ»
02.20 Х/Ф «СТРАХ»

5 КАНАЛ

07.00 Д/С «В ПОИСКАХ ЗАТЕРЯННЫХ МИРОВ»
08.00 Д/Ф «НАЕДИНЕ С ПРИРОДОЙ»

09.00 М/Ф «РУСАЛОЧКА»
09.30 Х/Ф «ИВАН ДА МАРЬЯ»
11.00 «СЕЙЧАС»
11.10, 06.05 Д/С «ШАНС НА ВЫЖИВАНИЕ»
12.00 «ШАГИ К УСПЕХУ»
13.05 «ИСТОРИИ ИЗ БУДУЩЕГО»
14.00 «В НАШУ ГАВАНЬ ЗАХОДИЛИ КОРАБЛИ...»
15.00 Х/Ф «ЗИГЗАГ УДАЧИ»
16.40 Х/Ф «ВЛЮБЛЕН ПО СОБСТВЕННОМУ ЖЕЛАНИЮ»
18.30, 02.15 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ. О ГЛАВНОМ»
19.30 «ГЛАВНОЕ»
20.30 Т/С «КАПКАН»
00.15 Х/Ф «ПРОСТО КРОВЬ»
03.15 Х/Ф «ЧЕРНЫЙ БИЗНЕС»
05.15 «ЛИЧНЫЕ ВЕЩИ»

ДТВ

06.45 Х/Ф «КОСТЮМ АРЛЕКИНО»
08.35, 01.00, 08.25 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
09.00, 11.30 МУЛЬТФИЛЬМЫ
09.35 Х/Ф «ТОТ САМЫЙ МЮНХГАУЗЕН»
11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
12.30 Х/Ф «ГРУЗ БЕЗ МАРКИРОВКИ»
14.30 Т/С «ИВАН ПОДУШКИН. ДЖЕНТЛЬМЕН СЫСКА-2»
16.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
17.30 Т/С «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ»
19.30 Х/Ф «ДЕРЗКИЕ ДНИ»
21.30 Х/Ф «ЧЕЛОВЕК-АКУЛА»
23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ. ТОП-20»
00.30 «УГОН»
02.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
03.05 «БРАЧНОЕ ЧТИВО»
03.35 Т/С «АНАТОМИЯ СМЕРТИ»
04.35 Т/С «ДНЕВНИКИ «КРАСНОЙ ТУФЕЛЬКИ»

МҮНГЭНЭЙ ЗАЯА ГОМДОХООНГУЙ ЯБАХА

Хүнэй ажамидаралай хэмжээ тодорхойдог эд хадаа мүн-гэн болоно. Манай гүрэндэ хэр-гэлгэдэжэ байгаа мүнгэнэй нөөсэ эд хэлбэрээр копейкэ, саархан хэлбэрээр түхэриг болоно. Энэ мүнгэн гүрэн түрэн хүлдэ болохо зураг тамгатай байдаг.

Мүнгэн хүнэй гарһаа, банкһаа банкда дамжан, хүнэй гарта орожо саг үргэлжын эрьесэдэ байдаг. Мүнгөөр бидэ эдихэ хоол, эд бараа, салин хүлһөө абана ха юмбиди.

Энэ удааараа болбол мүнгэн хадаа гүрэн түрэн, олон зоной хоорондо эрьесэ гүйсэтэй хүндын хүндэ эд гэшэ.

Тиимэһээ хүн бүхэн гүрэн түрээ яаж хайрлажа, хамгаалжа байдаг бэ, тэрээн мэтэ мүнгэндөө ариг гамтайгаар, арьбалан хамгаалжа, тэгшэ тэнюунээр хандажа байха ёһотой юм.

Эд мүнгэн 1, 5, 10, 50 мүнгөөр, 1, 2, 5, 10 түхэригөөр, саархан мүнгэн 10, 50, 100, 500, 1000, 5000 тэмдэгтэйгээр гарана.

Эдэ мүнгыг бүтээхын тула ехэ хүдэлмэри ябуулагдана. Гаранхан тэмдэгтэ мүнгэн банкнуудай болон хүнэй хоорондын эрьесэдэ байжа, зондоо туһа хүргэжэ байха ёһотой. 1 түхэриг мүнгэн тэмдэгтэ, жэшээлбэл, хэды удаан эрьесэдэ байнаб – тэды шэнээн аша туһа хүргэдэг.

Бидэ нэгэ мүнгэн тэмдэгые олон дахин эрьелдүүлжэ шадана гүбди, үгы гү? Танда орожо ерэнэн мүнгэ буриие нөөргөн бусаажа, худалдаанда оруулжа байха ушартай. 1 копейкые тоонгүй хаяад гү, али гэзгээд

байгаа наа, юон болохоб? Хүн бүхэн 1 копейка гэзгээд байгаа наа, гүрэнэй хэмжээндэ горитойхон гарза гараха бшуу. Иигэжэ бодоходо, 1 копейкэ өөрын үнэтэй эд болонол даа гэжэ бодохо ёһотойбди.

Буряад зон эртын сагһаа эхилээд дабаан гэзэрэ, харгын барисада, бурхан тахилдаа, сүм дуган, субарга тахилгадаа, тайлганда тахихадаа, эд мүнгэ, эдээ, будаа үргэдэг гуримтай байһан гэшэ.

Энэ хадаа өөртэнэй байһан үнэ сэнтэй зүйлөө үргэдэг заншал байгаа. Аян замдаа, ажал хэрэгтээ, ажамидаралдаа һайн байхын түлөө дээдэ тэнгэридэ, бурхадта, харгы замай барисада үргэдэг үргэл ха юм. Үргэнэн үргэл бүри хүн амитанай туһын тулада байха ёһотой бшуу. Эдээ хоолой дээжые үргэбэл, шубуу шонхор, амитад абажа эдихэ жэшээтэй. Мүнгэн үргэл тэндээ үлдэг ха юм. Энэ мүнгэн үргэл тэндэ үргэгдөөд байха бэшэ, хүнэй туһада ошохо ёһотой гэжэ һананаб. Тиимын тулада эндэ зохидоор оролдолго хэхэ хэрэгтэй байна.

4 хабтагай дуталдаа һэн гү даа, тэбхытэр хадаад, гоёр шэрдээд, харгы зам, дабаа гүбээнэй бариса, сүмэ, дуган, субарга, тахил тайлганай газарта табяад, тэндэ мүнгэн үргэлөө хэхэ һураха хэрэгтэй.

Үргэхэ хаяха гэжэ хоёр үгын удхые абаад үзэе.

Үргэхэ гэшэмнай өөрын һайн байхын түлөө, тэнгэри, бурхадтаа зальбаржа, эдэй дээжэ болгожо, мүнгөө зориулагдан газартаа табихые хэлэнэ.

Зориулагдан газар гэшэмнай тэндэ табигдан хайрсаг, тэбшы хэлэнэ ха юм. Эндэ нотагай уран дархашуул, эрхэтэд сүмэ дуганай ламанар оролдолго хэхэ ёһотой.

Энэ зориулагдан газарһаа өөрэ газар, хада, шулуун дээрэ табиха, ябадал дундаа үргөөбди гэд шэдэхэ бүхэ үйлэдэлые ХАЯХА гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. Энэ хадаа иматгал мүнгэн үргэлэй тухай хэлэнэб.

Харин эдээ хоолой зүйл, тарья

будаа үргэхэдэ, шубууд, амитад эдижэ баярлана ха юм. Аян замда ябахандаа, уула уһа, дабаа гүбээ, харгын барисада үргэхэ тарья будаа абажа ябаад үргэдэг болоо наа, эгээл таарамжатай гэд һанагдана.

Мүнөө үедэ харгы зам, дабаанай бариса дээрэ хаяһан мүнгэ суглуулдаг зон олон болоо. Эндэ хадаа хаяһаншые хүн, суглуулжа абанан хунииншые - хоюулаа нэгэ адли нүгэл абана ха юм. Энэ нүгэлһөө боложо, хүн усал аварида орохо, ажал хэрэгын бутарха, бүтэхэ юумэниинь бүтэхгүй болоно. Энэ ушарые һайн ойлгожо, хадужа абаха хэрэгтэй.

Уулын дабаа, харгын бариса, сүмэ дуган, субаргын хажуугаар хаягдан мүнгэн соохортожо, тэрэ мүнгэн дээгүүрээ хүн зон гэшхэхэ ябана. Энэ хадаа гүрэн түрэнгөө мүнгэн тэмдэгтэ һулдые даража, доромжолжо байна ха юмбиди. Харин тиэхэдэ сүмэ, дуган, субаргын хажууда үргэл суглуулханда зориулһан хайрсагууд табяатай, тодхоотой байдаг - тон зохид шуу.

Тэндэ мүнгэн үргэлөө үргэжэ һураха шухала байна. Эндэ хүн бүрийн өөһэдын оролдолго ехэ түһатай байна. Үри хүүгэдтээ заажа һургаха хэрэгтэй. Эндэ үргэдэһэн мүнгэн зүб харгыда орожо, хүн зоной туһын тулада зориулагдаа наа, һайн байгаа. Энэ талаар сүмэ, дуган дасанай санаартан ехэ ажал ябуулна. Гэшые наа, хаа яагүй иимэ гуримтай гэхын аргагүй.

Юумэн бүхэндэ эхи, адаг гэжэ байдаг ха юм. Саархан мүнгэндэ

баһа үбэр тала, ара тала гэжэ байдаг.

Мүнгэн үргэл хүндэ барихадаа, табихадаа, зүб табиха ехэ шу-хала. Саархан мүнгэнэй бүүдэг талань дотор, тодо талань ара тала болоно ха юм.

Хүндэ бэлэг барихадаа, үргэл табихадаа, дотор талынь дээшэнэ харуулжа дэлгээд, зүб талаарны табиха ёһотой. Саархан мүнгыг үнгэнгүй, үрингүй, хэбтэбшэ (кошелек) соогоо тоо, тоогоорны нэгэ тала руу харуулжа, хадагалаад ябахэ юм.

Мүнгэнэй заяа гэнэн ойл-госоо бии. Мүнгэнэй заяа гом-дохоонгүй, хайрлажа ябаа наа, баймга мүнгэтэй, баян, элбэг дэлбэг болохо жэшээтэй. Саар-хан мүнгыг хайша яшань эбхэн бажуужа нугалаад, халаһандаа шэхээд ябаа наа, мүнгэнэй заяа гомдодог гэлсэдэг.

Мүнгэтэй байхын тулада мүнгөө гамнажа, хайрлажа, элдэб гэмтэл ушаруулангүй ябахэ ёһотой. Иигэжэ хүн бүхэн мүнгэнтэй зүб харилсаад ябаа наа, манай ажамидаралда ехэ нэмэри түһатай байха һэн.

Мүнгэн тухай ойлгосо гүйсэд дэлгэрэнгыгээр тайлбарилла-шыггүй наа, хүн бүри дотороо бодожо, тобшолол хэхэ ябаг лэ гэжэ һананан хүсэлөө бэшэбэб.

Һайн хэрэг дэлгэрхэ болтогой!
Валентина БАЛДАХИНОВА,
Буряадай дуурисха удаган,
арадай эмшэн.

«АЙЛШАЛУУЛААРАЙ»

Буряадай арадай суута дуушан Буда-Ханда Дашиевада зориулга

...Аяар холо зорижо,
Арбан дабаа дабажа,
Ага нотагаа ерээбэб,
Алханаая хүрээбэб.
Ага нотаг һайхан даа.
Алаг зурхым татанал даа,
Аажам тэнюун тоонтонни -
Аглаг арюун дайдамни
Дом-аршаан сүршэжэ,
Амин голыем һэргээнэ.
Гүнэй нотагаа ерэхэдэм,
Ажалша дорюун нүхэдни
Аһан ехээр баярлан,
Аяг зугаа татадаг,
Нютагайм олон бурхад
Угтан намайгаа абадаг.
Аяар холо аяншалхадам,
Угайм үндэр заяшад
Үдэшэн намай харадаг.
Сагаан баабай,

Сагаан эдээ үргэн,
Сагаан сэдхэл һанан
Сэхэ харгы хүсэдэг.
Сагаа суурхуулан
таабайнууд
Сэгэрхэн шарайтай,
Сагай үеын нүхэдтэй,
Сэхэ ерэнэн хүнтэй
Сэдхэл үгөөр золгоод,
Саашаа ошонон хүндэ
Сагаан ханаа ханаад,
Холо һуудаг үетэндөө
Халуун амар хүргэдэг
Мүшэн шэнги ялагархан,
Һара шэнги мүнгэнхэн,
Наран шэнги алтанхан
Алдар солотой дуушамнай
Ага нотагаймнай басаган
Арад зондоо хүндэтэй.
Үбэл шэнги даасатай,
Намар шэнги натуухан,
Нажар шэнги халуухан,

Хабар шэнги дулаахан,
Хонгёо хоолойнь
Һайхан даа!

Хори, Яруунаар
ханхинаал даа!
Арбаадхан наһатайһаа
«Айлшалуулаарай»

дууень шагнааб,
Арбан табанай һараар
Аһан ехээр гуниглааб,
Ухаатайхан дуунһаань
Гүнээгы бодол түрөө,
Газар дэлхэйн гашуудал
Гансата сохом мартагдаа.
Үнэн сэдхэлэйн аялга
Үбсүү үргэн болгооно,
Дорюун омог дуунһаань
Досоом сэсэг һалбарна.
Ольһотойхон дуунуудынь
Орьёлой оройгоор

Орон тэнгэрийн сахюусад
Одоол ехээр баясана,
Омог жаргал хүсэнэ.
Олон жэлдэ үрэнэ.
Сэрэг нарһан шэбэнэн,
Шэхээ табин анхараа,
Уян аялгын дуунһаа
Уяран, хайлан намилзаа.
Дахаад дуушаниие

зүдхэнэ,
Дам хойноһоон тэгүүлнэ,
Дэгдэхэ ханаад даллана,
Дахин ерэхыень хүлээнэ.
Аглаг талаар сууряатаа,
Алхана хадаар эдэлээ,
Ага нотагаа магтаа даа,
Аян замдаа дуулаа даа.
Ногоон тала долгилоо,
Намарай тарьяан хүхэлзее,
Набша намаа нарбалзаа,
Нангин аялга салгидаа.
Хонгёо хоолойнь ольһон
Хүнһөөл наа ондоотой,
Хамагай сэдхэл абанан
Халуун дуранай аягтай.
Илдамхан аялгаар
Ирагуу дуугаа дуулана,

Энэл һайхан дэлхэй дээр
Инаг дураая магтана.
Үглөөнэй манан тараад,
Үүлэн болон дэгдэнэ.
Үүрэй толон ялараад,
Үргэн Онониим эльбэнэ.
Хизааргүй таладаа
Хонгёо дуугаа дуулаалта,
«Утахан Ононо»

татахадатнай,
Үнжэн-хонон шагнаалби.
Алтан намарай элшээр
Арюун агаар миралзаа,
Аалин тэрюун нэбшээн
Амяа татан үлээгээ.
Тарбын басаган

талаантай,
Торгон урин хоолойтой,
Түрэнэн тоонто нотагаа,
Түрэлхи арад зоноо,
Түүхэтэ Буряад ороноо
Түмэн жэлээр магтаал даа.
«Хададаа модониинь!...»

гээд,
Хадуугдаа минии
сэдхэлдэ.
Хонгёо алтан хоолойтнай
Ханхинаал даа шэхэндэм.
Амтатайхан булагһаань
Ама хүрэн ундалнам,
Аялга, хүгжэм дуунһаань
Аргагүйхэн уярнам.

Табар, табар хатартай
Тарган хара моримни
Түмэр булад тахаараа
Талын хатуу харгыгаар
Түргэн, түргэн оодорыш!
Ямар һайхан аялга
Яһан холоһоо ерэнэб?
Яагаад энэ дуушантай
Яаран ошожо уулзахаб?
Хахасаагүй нүхэрэйм
Халуун сэдхэл харуулна,
Ханилаагүй инагайм
Халуун дура хануулна.
Уян дуунай абяанһаа
Эльгэ сэдхэл уярана.
Ушараадүй инагаа

Ухаан соогоо хайрланаб.
Гайхалтайхан дуушан даа,
Уяран хайлан

шагнааб даа!
Аашалжа байһан үхибүүд
Абьягүй болошодог,
Шууяжа байһан хүүгэд
Шэмээгүй болодог.

Арадайнгаа дуунуудаар
Ажалша зоноо жаргуулаат,
Алтан хонгёо аялгаар
Арад зондоо магтуулаат!
Оёоргүй гүнээгы далай руу
Айнгүй шунгаад абанам,
Сэнхир хүхэ хадагтал
Сэгээн ногоон долгин соо
Сэбэр арюун уһан соо
Сэнгэн умбан жарганам!
Ямар һонин дуушан бэ?
Яагаад зориг оруулнаб?
Холшор залуу

заншалһаань
Хүхин байжа сэнгэнэм,
Хонгёо хоолойнь маягые
Хойноһоонь дахаад
татуулнам.
Яагаа һайхан дуушан бэ?
Ядан, ядан нажаанаб.
Хүйхэр бага наһанайм
Хүхын дууе хануулна,
Хүрин алаг зурхыем
Хайлуулан тамална.
Хорёод наһанайм

нүхэдые
«Харыт наашаа! - гэнэм:
Нэбхезн хэдын оройгоор
Һалхи шуурган эшхэрнэ.
Буряад ороной гургалдайн
Бэлигтэй уянганы»

дэлгэрнэ!»
Буряадай радиогоор
Баян талын аялгаар
Буда-Хандын дуулахада,
Булта хүн зон нэр-мэр:
«Бу шууяйт!
Буда-Ханда Дашиеваал» -
гээд,
Амяа татан шагнадаг.

Магтаал соло

Ажалша Буда-Ханда Дашиевада зориулга

Танигаа магтажа
Түхэрээн дэлхэй

тойроном,
Танайнгаа аялгые
Түби талаар тараанам.
Түхэлтэйл хүндэ хэлэнэм
Түрэнэн үхибүүдтээ

захинам.
Тиимэ һайхан дуушаниие
Түмэн жэлдэ бү мартыт!
Һайхан дуушанай

сэдхэлһээ
Һэшхэл зориг ороһон
Нэбихэ дали урһанан
Хүсэтэй өөдөө ниидэнэм,
Үүлэн дээгүүр дэгдэнэм,
Орьёл хада уулын
Орой дээрэ гаранам,
Сэнхир хүхэ тэнгэрээр
Хүнгэн хоёр далъяараа
Хүхин сэнгэн элинэм.

Ямар шэдитэй хоолой бэ?
Яагаад иимэ хонгёо бэ?
Ябан, ябан гайханам!
Ямбатай бэлиг талаантай
Ялагас гэнэн мүшэн лэ!
Оньһон шэди хоолойтой
Одоол арадай дуушан лэ!
Ябан, ябан гайханам,
Ямар шэдитэй хоолой бэ?
Яагаад иимэ хонгёо бэ?
Буряад зоноо баясуулан

Буряад арадай дуушан
Боди сада сэдхэлтэй
Буда-Ханда Дашиевадаа,
Буда-Ханда

Тарбаевнадаа,
Буда-Ханда абгайдаа,
Буда-Ханда эжыдээ
Үндэр наһа, удаан жаргал
хүсөөд,

Иимэл зандаа
Хүнгэн, шэнгэн, согтой,
шогтой

Урагшаа ханаатай ябыт!
Аша гушанараа хаража,
Амгалан тэнюун байгыт!
Ажалша зондоо хүндэтэй,
Бидэнээ баясуулжа,
Аяга дуугаа ханхинуулжа,
Аяга сайгаа барижа,
Үрээл магтаал тогтоожо,
Байхыетнай хүсөөд,
Сагаан дайдын үнгэтэй,
Сагаан хэдын үндэртэй,
Сагаан саһан мүндэртэй,
Саб сагаан үнгэтэй
Сагаан Дара Эхын

ханаатай
Сагаан торгон хадагаа
Саб байса барюулаа!

Дулгар ДАМДИНОВА,
багша.

Түрэл нюотагтаа түрүү зэргэтэй ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛТЭЙ БАГША,

Даши-Нима Доржиев

АЛХАНА буурал баабайнаа түшлэгтэй, Онон хатан эхэнээ үргэлтэй, аршаан булагар харьялхан, алим жэмсээр халбархан, адуу малаар баяжхан, ажалша малша ардтай, аглаг найхан Ага нюотаг оюун бэлгит хүнүүдээрээ алдаршанхай.

Алхана уулахаа Адуун-Шулуун хүрэтэр хабтайн нэмжидэг Агын тойрогой Ага-Хангил нюотаг шүтэлгэ эхэтэй Ендон уулахаа үршөөлтэй суута Хилгэндэн аршаанай хүндыдэ тоонтотой, лиглид Хүбдүүд угай Дамбын Доржо Очирой Сэбжэд хоёрой бүлэдэ 1928 оной шара шорой Луу жэлэй хабарай эхин эхэ боргон харын 28-да хүбүүнэй мүнделхэдэнэ, энэ бүлэдэ эхэ найр болоо хэн ха: «Хүбүүн түрөө, хүбүүн! Хүлэгые шэжэдэжэ, номо годлийн хүбшэргэй татаха, хүнэй ухаан бодолые тайлбарилан тааха, хуули шийдхэхэ, угаа залгуулха хүбүүн түрөө!» - гэжэ Доржотонхой түрэлхид, аяа хайрата нүхэд, нюотагхид урма баяраа мэдүүлэн юм. Эбтэй эетэй залуу бүлэ эрхэ тангилхан хүбүүндэ «Даши-Нима» гэжэ нэрэ үгөө хэн. Энэнь түбэдөөр «Жаргалта наран» гэнэн удхатай байгаа. Доржын инаг найхан ариухан Сэбжэд хоёр хээли болоож, басагаяа Нама бурханай хүлдэ заяатайгаар нэрлэнэн юм гэжэ.

Аба эжынгээ урдаа хараха Даши-Нима хүбүүхэн хүдэр шамбайгаар, нонюуша хүбэлгэнөөр, ухамай долонгироор, жорхой бэрхээр, али бүхы юумэндэ түбхэндэ шадамараар ургажа, уданшөгүг гэртэжинэнгээ гар үзүүрэй тунамаршан боложо, тугал буруугаа, хони хурьгадаа харалсадаг болоо хэн ха. Тиигэжэ тэрэ ажалша бэрхээр, боро бодолтойгоор үндынэн намтартай.

Гараха түрэхэнөө ухамай хүбэлгэн, нураха абьяан эхэтэй хүбүүхэн найма нахатайдаа Ага-Хангилай эхин, 1940 ондо Агын дунда нургуулинуудта нураба. 1946 ондо Советскэ Союзай Герой Базар Ринчиногой нэрэмжэтэ Агын багшанарай училищи дүүргэнэнгээ хүүлээр хоёр жэлэй туршада Урда-Ага болон Аргали нюотагуудай эхин нургуулинуудта багшалаа хэн.

1948 ондо Даши-Нима Доржиев Буряадай гүрэнэй Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институттай түүхын хэлэ бэшгэй факультедэй буряад хэлэ бэшгэй ба литературын таагта нурахаа ороод, 1953 ондо шалгаранай тэмдэгтэйгээр дүүргэнэн байгаа. Нуралсалайнгаа жэлнүүдтэ тэрэ онсо шалгаржа, сталинска стипенди абадаг байхан юм. Дээдэ нургуулиа дүүргэмсээрээ, тэрэ СССР-эй Эрдэмэй академиин Дурна зүгые шэнжэлгын Москвадаа институттай дэргэдэхэ аспирантурада нурахаа оробо. Мэдээжэ эрдэмтэн - хэлэ бэшгэй эрдэмэй доктор, профессор Гарма Данцарунович Санжеев тэрэнэй эрдэмтэ хүтэлбэрлэгшэн болоо хэн.

Хорин арбан нэгэн эсэгийн үри надахад болохо Ага найман эсэгийн буряадуудай ажагуудай Агын тойрогые үльгэр домогуудай хизаар нюотаг гэжэ нэрлэдэг юм. XVII зуун жэлэй тэн багта Россиин гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной хамжан орохоор 350 жэлэй ой 2011 оной зун найндэрлэгдэхээ байна.

Агуу дуулгата Алхана ууламнай,
Аршаан булагта Онон мүрэмнай,
Энхэ найхан тоонтоннай –
Элдин хонгор Агамнай!

Урда тээнэ, 1950-дахи онуудай эхиндэ, хэлэ бэшгэ шэнжэлэлгын асуудалнуудаар оронойнгоо элитэ эхэ эрдэмтэдтэй Иосиф Виссарионович Сталиной үгэ буляалдаата үргэн эхэ хөөрэлдөө эмхидхэхэдэнэ, Гарма Данцарунович Санжеев Коммунист парти болон Совет гүрэнэй хүтэлбэрлэгшэнөө үндэр сэгнэлтэдэ хүртэжэ, иимэ харюу абаа хэн: «Эрхим хүндэтэ профессор Санжеев! Хэлэ бэшгэй асуудалнуудые шэнжэлхэ талаар минии хараа бодолые Та зүбөөр тайлбарилнат. Энээнэйтэй түлөө Танда баярые хүргэнэб...»

Парти, правительствын ударидагшын магтаал найшаалда хүртэнэн багшынгаа үндэр нэрэдэ хүрэмэ байха гэжэ шаби бүхэнэй нангин уялга ха юм даа. Хубисхалай урда тээхи үеын буряадуудай хэлэндэ, бэшгэтэ зориулагдахан кандидаттай диссертаци 1955 ондо амжалтаттайгаар хамгаалаа хэн. Тэрэ үеын буряадууд өөхэдэн уран зохёолой хэлэ, бэшгэгүг байхан гэжэ гэжэ хэлсэдэг ёхо гуримые эрид буруушаажа, хуушан монгол бэшгые нягта

диссертаци хамгаалаа бэлэй. Хэлэ бэшгэй эрдэмэй докторой, профессорэй нэрэ зэргэ олгогдохон байгаа. Үргэн эхэ шэнжэлгэнүүдэй дүнгүүдээр «Хуушан буряад хэлэн» гэнэн гүнзэгы удхатай хүдэлмэринь хэлбэгдэн гараба.

Дурсагдахан номой теоретическэ удха, эрдэм ухаанай шэнэ зүйл юун бэ гэбэл, буряад хэлэнэй онсо илгаа маягтай байхан тухай, Октябриин хубисхалай холо урда тээ хуушан буряад хэлэндэ уран зохёолой ёхо гуримай хэм хэмжээнэй бии байхан тухай тобшолол профессор Д.Н.Д.Доржиев монгол хэлэ бэшгэ шэнжэлэлгэдэ түрүүлэн хэнэн юм. Тусхай оппонентүүд – эрдэмэй докторнууд А.Г.Митрошкина (Эрхүү), Г.Ц.Пюрбеев (Москва), Л.Д.Шагдаров (Улаан-Үдэ), мүн эрдэмэй эмхи зургаануудай болон нуралсалай газарнуудай, тэрэ тоодо Новосибирскын гүрэнэй университетэй элитэ мэдээжэ мэргэжэлтэд Даши-Нима Доржиевич Доржиевай диссертацида үндэр сэгнэлтэ үгөө хэн.

Хуушан монгол хэлэнэй ба бэшгэй гайхамшагта зохёолнуудые шэнжэлхээ автор Москва, Ленинград хотонуудай, Монголой архивуудта, хадгаламжын уутануудта хүдэлхээ нэгэнтэ бэшэ тишэ ошодог байгаа. Монголдо XVII-XX зуун жэлнүүдэй урдын дүрбэн хан түрэнүүдэй: Сэсэн хаанай, Түшээтэ хаанай, Засагта хаанай, Сайн-Ноён хаанай аймагуудай архивуудта ажаллаха золтой байба. Буряадууд монгол угсаата арадуудай хубинь байгаагүй, амяараа бээе даагаад хүгжэнэн түүхэтэй. «Юрдеөөл, буряад арадай гол хубинь хадаа Хойто-Монголхоо

Цыпилма Дондуковна, Даши-Нима Доржиевич Доржиевтан аша, эзэнэрэйнгэ дунда

бинуудай хэлэнэй талаар харилсаанинь таһалдашахан байха юм. Эхирэдүүд, булгадууд Байгал шадарай оршон тойрон ба Монгол руу нюотагаа урилхан, Хори буряадууд түмэдүүдэй хизаар нюотаг – Түбэдэй хойто зүг руу хаягдашахан, баргадууд өөхэдөө Хүлэн, Бүйр нуурнуудай оршондо нюотагжахан, харин ара хорчинууд гэжэ гү, али хорчинууд Зүүн Манжуурай хажуугаар байрлахан гэжэ. Эдэ бүгэдэнөө уламжалан, буряад хэлэндэ олон нюотаг хэлэн бии, харин монгол хэлэндэ энэ ушар үзэгдэдэггүй гэжэ. Монгол угсаата арадууд таһалгаряагүй нюотагаа урилжа, иишэ тишээ нүүжэ, угсаатад болон отогүүд хоорондоо харилсажа ябаһанай ашаар хэлэнинь нэгэн адли байна. Бүхы монгол угсаатад, отогүүдэ хангадаг байхан ниитэ монгол хэлэ, бэшгэй бии бололго нэгэн ниитэ монгол арад үндэһэтэнэй соёл ба уран зохёолые нэгдүүлээ хэн. Тиммэнээ Аргасан-хурчин «Нюуса тобшо» гэжэ гайхамшагта зохёол хадаа мүнөөнэй монгол туургата арадуудай хамтын үнэтэ шухаг баялиг, хүшөө болоно гэжэ тоолохо үндэһэ баримтатыйди», - гэжэ автор саашаадаа бэшэнэ.

МОНГОЛОЙ хан түрын XIV зуун жэлдэ хандаран уналга зарим буряад угсаатад болон отогүүдэй Байгал нуурые тойроһон эртэ урдынгаа эхэ нюотаг руу бусажа, угсаата арадаа нэгдүүлхэ арга олгоо хэн ха. XIV зуун жэлэй үлүү багһаа, XV зуун жэлэй эхиндэ эхирэд, булгадай отогүүд, харин XVI зуун жэлэй эсэстэ Хори буряадууд түрэл нюотагаа бусажа ерэнэн байгаа. Энэ үеһөө тэдэ хамтаараа ажагуужа, эдэбхитэйгээр харилсажа эхилхэн юм. Буряад арадай аман зохёол эгээл энэ үеһөө илангаяа үргэнөөр хүгжөөгдэжэ захалаа бэлэй. Имагтал энэ үедэ Барга баатарай гурбан хүбүүд – Буряадай, Үлээдэй, Хоридой мэргэшүүл тухай үльгэр домог тараһан гэжэ. Эдэмнай буряад арад үндэһэтэнэй бата нэгдэлэй хүлдэ, гэршэ жэшээ болоһон юм.

XVII зуун жэлэй тэн үедэ Россиин гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной хамжан оролготой буряад арадай болон тэрэнэй хэлэнэй хүгжэлтэ сэхэ холбоотой. Хитадай гү, али Манжуурай хан түрын бүридэлдэ монголнуудай, Россиин хан түрын бүридэлдэ буряадуудай хамжан оролго монголнууд ба буряадуудай хуби заяае, тэдэнэй хэлэ, бэшгэй хүгжэлтые үндэһөөрн хубилгаа хэн.

Энэ хэлэн уг үндэһөөрөө, шэнжэ шанараараа монгол бэшэ, харин үзэг бэшгэй, мүн уран зохёолой үгүүлбэри хэлэлгын талаар буряад уг изагуртай байна гэнэн залан шууд тобшолол шэнжэлэгшэ хуушан

буряад болон хуушан монгол хэрэг ябуулгын, хуули ёноной, түүхын ба уран найханай данса бэшгүүдые олон жэл соо шэнжэлхэнэй дүнгүүдээр хэнэн байна. Юуб гэбэл, хуушан буряад бэшгүүдэй абяанай байгуулга, грамматическа байгууламжа, гол толийн жаса, толийн бүридэл шанар шэнжээрээ буряад байна. Авторай тобшололнуудай ёһоор, энэ хэлэн хадаа хубисхалай урда тээхи буряад арад үндэһэтэнэй хуушан буряад уран зохёолой бэшгэй хэлэн болоно. Иимэ баримта буряад арадай бэшгэй, хэлэнэй ба литературын түүхэ шэнжэлхын тула саашаадаа эрдэм ухаанай бэдэрлэгэнүүдые хэхэ арга олгоно, элбэг баян материал түхөөнэ гэжэ.

ХЭЛЭ бэшгэй эрдэмэй доктор, профессор Даши-Нима Доржиевич Доржиев эрдэмэй 100 гаран зохёол хүдэлмэри, хорёод монографы бэшэжэ, хэблүүлэн гаргуулан байна. Ажалайнгаа түрүүшын үедэ тэрэ «Буряад үзэг бэшгэй эртын дурсалга хүшөөнүүд» (1964), «Буряадай хэрэг эрхилэлгын хуушанай саарна дансанууд» (1964), «Буряадуудай хэрэг ябуулгын хуушанай дансануудай синтаксисэй онсо илгаанууд тухай» (1966), «Буряад хэлэнэй причастна болон дее-причастна обородууд тухай» (1969), «Буряад хэлэнэй тусгаарлалгын асуудалнууд», «Буряад хэлэнэй модальна үгэнүүд, тэдэнэй илгарал», «Буряад хэлэн. Синтаксис. Багшын дунда нургуулида үзэхэ ном» (1966), «Буряад хэлэн. Багшын дунда нургуулида үзэхэ ном» (1989), «Буряад хэлэн. Синтаксис. Дунда нургуулин VIII-IX классуудта үзэхэ ном» (1974, 1993), «IX-X классуудай буряад хэлэнэй программа» (1972, 1981), «Буряад хэлэнэй синтаксис зааха методическа хүтэлбэри» (1980), «7-дохи класта хэрэглэхэ дидактическа материал» (1985, 1993), «8-дахи класта хэрэглэхэ дидактическа материал» (1984, 1994) болон бусад.

Нүүлэй 15-һаа дээшэ жэлэй хугасаа соо Даши-Нима Доржиевич эрдэм-шэнжэлгын хүдэлмэри илангаяа үргэн дэлгисэтэйгээр, далайса ехэтэйгээр хэжэ, хоёр монографическа хүдэлмэри: «Мүнөөнэй буряад хэлэн. Морфетика», «Мүнөөнэй буряад хэлэн. Синтаксис» бэшэжэ дүүргээд, 2002 ондо «Бэлиг» хэблэлээр барлуулан гаргаа хэн. 2005 ондо эдэ номуудын дахинаа хэблэгдэнэн байгаа. Эдэ хударнуудын дээдэ, тусхай дунда нургуулинуудай оюутайдай үзэхэ, буряад хэлэ заадаг багшанарай, хэлэ бэшгэй эрдэмтэдэй хэрэглэхэ номууд гэжэ. Тус монографинуудые бэшхын түлөө эрдэмтэ-шэнжэлэгшэ дэлхэйн, илан-

Үндэр баян бүлэ үхибүүдтээ байна

наринаар шэнжэлхэнэй ашаар тэдэ өөхэдэн зохёолой хэлэтэй, бэшгэтэй байгаа гэжэ автор гэршэлэн харуулаа бэлэй.

ТЭРЭЛ жэлдэ Даши-Нима Доржиевич түрэл институтдаа бусажа, буряад хэлэнэй ба литературын багшаар хүдэлхэдөө, монгол хэлэ шэнжэлэлгын, буряад хэлэнэй түүхын асуудалнуудаар лекци-нүүдые уншадаг байгаа. 1965 онһоо 1972 он болотор буряад хэлэ бэшгэй кафедрые даагшаар хүдэлбэ. Удаань 1972 онһоо 1989 он хүрэтэр Даши-Нима Доржиевич Агын багшанарай училищида буряад хэлэ, литература зааһан байгаа. Тийн 1989 ондо Д.Н.Д. Доржиев Буряадай багшанарай институттай буряад хэлэнэй кафедратаа бусажа эрээ хэн. 1994 ондо тэрэ Россиин Эрдэмэй академиин Сибириин таһагай Буряадай Ниитын эрдэмэй институтта докторой

гарбалтай зон, түбхын түрүүлэн Байгалые тойрожо байрладаг баргад угсаатад гэжэ гү, али эртэ урда сагта Баргажанай голдо, Ойхон арал дээрэ ба хажуудахи нюотагуудтан ажагуудай ойн монгол хэлэтэ угсаатад болодог байһанинь арсашагүй, - гэжэ автор бэшэнэ. – Баргадуудһаа гадна, тэдэнһээ таһархан хори, ара хорчин, түмэд, эхирэд, булгад болон бусаад угсаатад, отогүүд уг гарбалаараа баргадууд байхан гэжэ».

«...XIII зуун жэлдэ Монголой хан түрын байгуулагдаха үедэ буряад угсаатад, отогүүд ниитэ нэгэн монгол арад үндэһэтэнэй бүридэлдэ оруулагдашахан байгаа. Тэдэ хан түрын зах үзүүрээр таһаржа тараагдашоо хэн. Дээрэ дурсагдахан угсаатад болон отогүүдэй холбоонуудһаа нэгэн ниитэ буряад арад үндэһэтэнэе байгуулга зогсоодошоо бэлэй. Ерээдүйн буряад арад үндэһэтэнэй зарим ху-

аха нүхэрнай алдар солотойл

ОЮУН БЭЛИГТЭЙ ЭРДЭМТЭ

Буряад дэгэлээ үмдэхэдөө баатартай адли байна даа

гаяа Россиин мэдээжэ монголшо эрдэмтэдэй зохёол бүтээлнүүдые, хүдэлмэриие гүнзэгыгөөр шудалжа үзээн байна.

Дээдэ хургуулида хүдэлхэн жэлнүүдтээ Д-Н.Д.Доржиев оюутад болон багшанарта зориулжа, хуралсалай ба эрдэмэй-методическа олон тухаламжа хэблүүлэн гаргуулаа хэн. Даши-Нима Доржиевичай эрдэмэй хүдэлмэринүүд хадаа тэрэнэй ехэ ажалса бүхэриг байлгын, саг үргэлжын зохёохы бэдэрэлгэ хэлгын үр дүн болоно. Тэрэнэй олонхи хүдэлмэри хургуулинуудта, дээдэ хургуулида буряад хэлэнэй бэшэгэй дүрим заалгын, зүбөөр дуугаржа хуралгын, багшалагын методикын асуудалнуудта зориулагдана.

Даши-Нима Доржиевич олон жэлэй туршада уласхоорондын, могой нотагаудай, республиканска эрдэмэй-ажал ябуулгын хуралдаануудта, багшанарай мэргэжэл дээшлүүлгын курсуудта хабаадахадаа, хургуулида буряад хэлэ болон тэрэнэй методико заалгын гол шухала асуудалнуудад лекцинуудые уншадаг, элидхэлнүүдые хэдэг байгаа.

ПРОФЕССОР Даши-Нима Доржиев эрдэмэй-багшын мэргэжэлтэдые хурган бэлдэхэ, аспирантнууд болон эрдэмтын нэрэ зэргэ хамгаалагшадые хургаха хэрэгүүдтэ ехэ хубитаяа оруулдаг, кандидат ба докторой диссертацинуудые хамгаалгада оппонент болодог байгаа. Монгол хэлэнүүдэй теори болон хуралсалай методико зааха талаар кандидатай, докторой диссертацинуудые хамгаалгын диссертационно соведэй гэшүүн юм.

Олон тоото шабинарнуудайн дундааа Россиин Федерациин габыята багшанар Е.Д.Цыбикова, Д.Ш.Будаев, Б.Б.Бадмаев, Д-Н.Ц.Доржиев, Я.Ц.Ивахинова, Б.Б.Бологов, Б-С.Ц.Цыденов болон бусад ургажа гаранхай. Уран зохёолшод болон поэдүүд Цырендулма Дондогой, Виссарион Бильдушкинов, Ким Цыденов, Цырен-Дондог Хамаев, Лопсон Талхаев, Владимир Тулаев, Балдан Ябжанов, Георгий Дашибылов, Булат Жанчиков, Галина Базаржапова-Дашеева, журналистууд Ревомир Гармаев, Бата Цырендыльков, Бадма-Дари Найдоров, Дондог Бальжинимаев, Цыдып Цырендоржиев, Цыден Оборов болон бусад мэдээжэ багшын шабинар болон. Эрдэм-шэн-жэлэлгын талаар тухаламжа абажа, хэлэ бэшэгэй ба бусад мэргэжэлэй эрдэмэй докторнууд, кандидатууд олон гарахан байна: докторнууд Ш-Н.Р.Цыденжапов, Б.Д.Баяртуев, Д.Д.Санжина, М.Д.Зомонов болон бусад; хэлэ бэшэгэй болон педагогикын эрдэмэй кандидатууд В.Ж.Хамаганов, Д.Д.Башинов, С.Д.Бабуев, Д.Ц.Жапова, Д.А.Райцанова болон бусад Даши-Нима Доржиевичай шабинар болоно шуу.

Жараад жэлдэ багшаар хүдэлхэдөө, Даши-Нима Доржиевич эрдэмэй-багшын ажалы мэргэжэлтэдые хурган бэлдэлгэдэ ехэ хубитаяа оруулан байна. Эрдэм ухаанай, хуралсалай талаар аймагтар ехэ габыятай байһанайнгаа түлөө Д-Н.Д.Доржиев РСФСР-эй Гэгээрэлэй министрствын болон РСФСР-эй дээдэ хургуулин ба эрдэм ухаанай эмихи зургаануудай гэгээрэлэй хү-

дэлмэрилэгшэдэй профсоюзай республиканска комитэдэй Хүндэлэлэй грамотануудаар, Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотануудаар, «1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ шэн габыята ажалай түлөө», «1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда туйлагдаһан Илалтын 50 жэлэй ой», «Советскэ Союзай Маршал Жуковай», «Агуухэ Октябриин Социалис революциин 80 жэлэй ой», «Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай ветеран» болон бусад ойн баярай медальнуудаар шагнагданхай.

ЭРДЭМ ухаанай ба хуралсалай талаар онсо габыятай байһанайнгаа

наринаар бэшэхэдэ, оюутан ухаан бодолоо зүбөөр бисалгажа хурадаг, гараа нугалдаг гээшэ. Бидэнэй, 60-аад хүнэй, зузаан дэбтэрнүүдые нара бүхэндэ суглуулаад, гэртээ абаашажа, шалгадаг заншалтай байгаа. Тиигээд конспектүүдэймнай найн, муу талые заажа, хэлэжэ үгэдэг бэлэй, - гэжэ 1990-дэхи онуудай хүүл багта Бурядай гүрэнэй университет дүүргэһэн Бадмажаб Гындынцыренов хөөрэнэ.

ИИМЭ ехэ зам гаталжа, эрдэмэй орьёл үндэртэ хүрэнэн хүн гансаараа энээнине туйлаа гэбэл, хэн этигэхэ гээшэ?! Ара таладань бата найдамтай түшэг тулгуурин болоһон, ходоодо ээмые нэн-гэжэ, гарһаань дүнгэжэ ябаһан

түлөө 1998 ондо Даши-Нима Доржиевич Доржиев «Россиин Федерациин дээдэ мэргэжэлэй хуралсалай хүндэтэ хүдэлмэрилэгшэ» гэнэн энгэртээ зүүхэ тэмдэгээр шагнагдан, 2005 ондо Буряад Республикын академик П.Р.Атутовай нэрэмжэтэ Гүрэнэй шангай лауреат болоһон, 2007 ондо «Буряад Республикын эрдэмэй габыята жал ябуулагша» гэнэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэнэн байха юм.

Шэтэ можын Агын Бурядай автономито тойрогой Могойтын районой «Победа» колхозой правлениин, партбюрогой ба профкомой 1980 оной декабриин 30-най шиидхэбээрээр мэдээжэ эрдэмтэн Д-Н.Д.Доржиевта тус ажахын «Хүндэтэ колхозник» гэнэн нэрэ зэргэ олгогдоо хэн.

50-дахи онуудай хүүл багта Бурядай багшанарай институтта хуража гараад, түрэл Шандалингаа хургуулида багшлан, завучаар, директорээр хүдэлхэн нотагайм үүри нүхэр Цыдыб Жамбалович Жамбалдоржиев иигэжэ хөөрэдэг хэн: «Эмээлтэ хазартые досоого багтаама тэнюун зохид зантай, сагаан сэдхэлтэй, гүнзэгы эрдэм мэдэсэтэй залуу багша Даши-Нима Доржиевчта буряад хэлэ заалгаха золтой байһандаа бүхы наһан соогоо баярлажа ябадагби. Лекцие ямар гоёр, нонирхолтойгоор уншадаг, хөөрэдэг гээшэ нэм! Оюутан ябахадаа мүнгеер дуталдаха саг гараал нааб даа. Тиин багшадаа хандахадаш мүнгэ үгөөд, хүүлдэнэ бусааха гэхэдэ, «орхи, байг» гээд лэ абахагүй. Энэнь дэлгэр найхан сэдхэлтэй хүнэй зан ха юм даа».

- Даши-Нима Доржиевич үнэн сэхэ зантай, сагаан ханаатай, һанал бодолоо сэхэ руунь хэлэжэрхидэг дүрбэн тэгшэ хүн юм. Лекциүүдээ уншахадаа, хөөрүүгээр хэлэбэл, жажалжа үгэхэнөө нааша болодог, лекцие хүн бүхэндэ аржыса бэшүүлхые оролдодог хэн. Үнэхөөрөөшье, али бүхы темээр ойлгоһоноо

наһанайн нүхэр Цыпилма Сандановагай аймагтар ехэ габыае, ашата буянгые эндэ тэмдэглэнгүй байжа болохогүй. Али бүхы юумэ досоого багтааха дэл-гэр баян сэдхэлтэй, эльгэ нимгэнтэй, зулгы зохид зантай, олон үгэгүй, дангина хүүхэндэл мэтэ сэбэр найхан шарайтай

Д-Н.Д.Доржиев нотагаархидайнгаа дунда (1970-80-дахи онууд)

Цыпилма Дондуковна Даши-Нима Доржиевич нүхэрэингөө хии мориень дээрэ үргэжэ, зол зааеань урма баяраар халгажа ябаал даа. Эбтэй зетэй энэ бүлхы багшанарай бүлэ гэжэ нэрлэхэдэ, алдуу болохогүй.

Мухар-Шэбэрэй аймагай Агшанга нотагай мүнгэшэ дархан Дондогой Сандан Жигмидэй Дарима хоёрой бүлэдэ Цыпилма гэжэ нэрэтэй гурбадахи, одхон басаганинь түрэнэн намтартай. Дайнай үеын хүшэр хүндэ сагта эжынь почто зөөдэг байһан юм. Цыпилма Санданова хажуудань дүтэхэнэ оршодог нутаг нотагай хургуулида долоодохи класс дүүргээд, Улаан-Үдэн багшанарай училищида ороһон байгаа.

- Манай аба, эжы 1951 ондо Улаан-Үдэ хотын библиотекэ соо номоо үзэдэг байхадаа танилсан ха. Эжы багшанарай училищид дүүргэжэ, аба багшанарай институтта хуража байба. Эжын хургуулиа дүүргээд, Сэлэнгын аймагай Ноёхон нотаг багшалахаа ошоходонь, аба хэды сүлөө тухагүйшье наа, холье холо гэнгүй, арга олоод

лэ, ердэг байгаа гэжэ эжы хөөрэдэг хэн, - гэжэ ехэ хубүүниинь дурсана.

Даши-Нима Цыпилма хоёр инаг дуранай охиндо абтажа, гэр бүлэ болоо хэн. 1952 ондо хубүүтэй болоходоо, абань Хоца Намсараевай туужын гол героин нэрээр Цыремпил гэжэ нэрлэнэн юм. Саашадаа Цыремжит, Түмэн, Түмэр, Сэсэгма, Баатар, Дарима, Дашиба гэжэ нэрэнүүдтэй үхибүүд хубариба. Теэд бүхы юумэнэй жэгдэ найн байдаггүйнь харамтай. Гай тодхор газар дороһоо гэдэг гээшэ. Ушар иимэхэ найман үхибүүдэйнгээ хоёр хубүүдые алдахадаа, эхэ, эсэгэн туйлай ехэ гуниг гашуудалда абтаа хэн...

ҮХИ БҮҮДЭЙНГЭЭ баганууд байхада, эсэгэн гансаараа хүдэлдэг, эхэнэ үргэжэ нойргүйгөөр хүүгэдэе харадаг нааб даа. Мүнгэ тангаар дуталдахадаа, үхибүүдэе пионерэй лагерята эльгээхы аргагүйдэхэ ушарше тохёолдодог хэн. Тиимэхэ Улаан-Үдэнэе холо бэшэ оршодог үзэхэлэн найхан Дабата нотагта гэр худалдажа абаһан юм. Үхибүүдынэ зунай амаралтаяа тэндэ үнгэргэдэг байгаа. Багахан огород тариха. Багашуул эндэ хүдэлхэдөө, хара ажалда дүршэдэг, сэбэр агаарта бээе хатуужуулдаг, найнаар амардаг, эхэ-байгаалидаа дүмүүхэнээр хандажа хурадаг хэн ха. Бага хубүүнэйнгээ томохо болоходо, эжынь Агын багшанарай училищида, республикын радиотелевизионно дамжуулгын түбтэ хүдэлхэн байгаа. Ажалдаа анхаралтайгаар хандажа, зоной дунда хүндэтэй ябаал даа.

Үнэхөөрөөшье, хүн үхибүүдээрэ жаргалтай гэжэ хэлсэдэгынэ зүб даа. Даши-Нима Доржиевич үхибүүдтэ эрдэм хургуули олгохо хэрэгтэ ехэ анхаралаа хандуулдаг байгаа. Буряад арадайнгаа хэлэндэ, түүхэдэ, соёлдо, ёһо заншалда дуратайгаар, ойлгодоогоор үхибүүдэе хүмүүжүүлхые оролдодог байһан юм. Хотодо үндыһэн маанадаа түрэл хэлэндэе хурахыемнай хүдөө нотаг түрэлхидтөө эльгээдэг хэн.

Даши-Нима Доржиевичтанай үхибүүд бултадаа дээдэ хургуули дүүргэжэ, гол түлэб багшанар болонхой. Цыремпил - Сибириин телекоммуникациин университетэй Бурядай филиалда, Түмэн - ВСГТУ-гай информатикын факультеттэ, Дарима БГУ-гай Зүүн зүгэй факультеттэ багшалаг, Сэсэгма Зүүн зүгэй хатарай «Айсара» гэжэ телестудиие хүтэлбэрилдэг, Цыремжит - Ивалгын дасанай жаганай жама, Дашиба - ТГК-14-нэй оператор. Энэ үнэр баян бүлэдэ 15 ашанар, зээнэр, 7 гушанар, зээнсэрнүүд ургажа,

үндыжэ байна. Аша басаган Оюунань үбгэн абынгаа ажал хэрэгые үргэлжэлүүлхэ байха гэжэ найдамаар. Юундэб гэхэдэ, Бурядай гүрэнэй университетэй хари хэлэнүүдэй факультеттэ хитад-монгол хэлэ шудалһан Оюна Цыремпиловна Улаан-Баатар хотын юрэнхы эрдэмэй дунда хургуулида багшалдаг юм.

- Бидэнэй бага байхада, элдэб юумэн дуталдадаг нааб даа. Эжынгээ басагадаа дахуулаад, магазин ошоходонь, гоё плати хаража эрихэдэмнай, үглөөдэрнын арбаад метр ситец абажа, тон магазинай шэнгээр платинуудые оёжо үгэхэ. Бидэ газар гараад, нүхэд басагадтаа эрьелдэжэ байжа найрхадагаа мартагшагүйбди. Эжымнай мааньдые оёдолдо хургад хэн, - гэжэ басагадэинь нэрэн хөөрэнэ.

- 1975 оной ааяма халуун зунай дунда нарада Агын тойрогой Догой нотагһаа Улаан-Үдэ хото хадамда гаража, хүргүүлээ бэлэйб. Тиигэжэ Даши-Нима Доржиевичтанай ехэ хубүүн Цыремпилэй намган болохо, үнэр баян булын гэшүүн болоһон хүм. Юрэдөөл, хадам эхэ хурьгэн хоёрой гү, али хадам эхэ бэри хоёрой хоорондохы харилсаан элдэб янза байдаг гээшэ. Орожо ерэхэдэ, хадам эжымни намайе уриханаар угтаа хэн. Хадам эжымни хада шэнги тэнюун хүн байгаал даа. Тэрэ гэнхэнхэ хойшо 35 жэл соо хадам эжытээе ехэ эжэлшэжэ, бэе бээдэе дуратай, хойулан нүхэд басагад шэнги бүхыгөө хөөрэлдэдэг хэмди. Энэрхы найхан сэдхэлтэй, хүн бүхэндэ ханаагаа зободог, айлшанай орожо ерэхэдэ, амтатхайхан шара сайгаар угтадаг бэлэй. Иигэжэ энэ дэлхэй дээрэ иимэ найхан хадам эжытэй байһандаа жаргалтайб. Нёдондо жэлэй хабарай эхиндэ эжымнай 81-нэйнгээ дабан дээрэ гараад ябатараа, хүндөөр үбдэжэ, наһа бараа хэн. Сэхыень хэлэхэдэ, эжы мандаа үргүүлээ бэшэ, харин маанадаа үргэжэ хуудга байгаал даа. Мүнөө болоходо, бидэ, үнэхөөрөөшье, хадаа түшэжэ хуудга байгаалди даа. Хадам эжынгээ мордошоодо, тулгагүй шэнги болошонхойб. Теэд хүн мүнхэ бэшэ даа. Тиимэл хадын эхэ, эсэгээ найханаар, гурбан зөөлэнөөр үргэжэ, хойнонь гараха гээшэ бултанаймнай нангин уялга болоно, - гэжэ Батын Очирой Лариса бэринь дулааханаар дурсана.

Аржуон найхан ажабайдалдаа, абыас ехэтэй ажал ябуулгадаа олоной үршөөл хайрада хүртэжэ, алтан дэлхэйн ашата буян эдлэжэ хуугыт даа гэжэ энэрхы сэдхэлтэй багша, оюун бэлигтэй, алдар суута эрдэмтэ Даши-Нима Доржиевич Доржиевта үрэл табиха байнабди.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист, Россиин соёллой габыята хүдэлмэрилэгшэ.

Здоровье

КАК СОХРАНИТЬ
СЕРДЦЕ ЗДОРОВЫМ?

Сердечно-сосудистые заболевания, наравне с онкологическими заболеваниями и диабетом, прочно удерживают первенство среди самых распространенных и опасных болезней XX, а теперь уже и XXI века. Хотя в последние годы наблюдается прекращение роста и даже некоторое снижение смертности населения России, однако в целом ее уровень продолжает оставаться одним из самых высоких в Европе и все еще значительно превосходит уровень смертности в России начала 90-х годов. Особую тревогу медиков вызывает рост преждевременной смертности среди населения трудоспособного возраста. Отмечается существенное увеличение смертности от сердечно-сосудистых заболеваний, доля которых в структуре преждевременной смертности увеличилась у мужчин с 53 до 61 процента, а у женщин - с 61 до 70.

Почему же именно эти болезни получили столь широкое распространение? Учеными всего мира проводятся многолетние исследования данной проблемы. На сегодняшний день Всемирной организацией здравоохранения выделены основные причины - факторы риска, ведущие к развитию сердечно-сосудистых заболеваний. Это немодифицируемые, то есть неизменяемые - мужской пол, возраст, отягощенность по сердечно-сосудистым заболеваниям (наличие подобных заболеваний у близких родственников), и модифицируемые - это курение, гиподинамия, избыточная масса тела, ожирение, повышенный холестерин, артериальная гипертония, диабет, злоупотребление алкоголем, стрессы, недостаточное потребление овощей и фруктов. Основная причина болезней, как убедительно показывают эти исследования, - это наш нездоровый образ жизни плюс перегрузки и стрессы, которые приводят к заболеваниям в молодом возрасте. Это серьезные заболевания - ишемическая болезнь сердца, инфаркт миокарда, мозговой инсульт, атеросклероз периферических артерий.

Материальная основа сердечно-сосудистых заболеваний - обычно атеросклероз. Атеросклероз - это образование холестериновых бляшек на стенках сосудов, ухудшающих кровоток. Процесс этот незаметно и постепенно развивается на протяжении многих лет и к моменту появления симптомов болезни обычно находится в далеко зашедшей стадии. Писатель Ю.Олеша образно описал его: «Атеросклероз - это туман жизни, оседающий на древе наших сосудов».

Научно доказано, что лица, уже имеющие сердечно-сосудистое заболевание, имеют наивысший риск получить осложнения и умереть от инфаркта или инсульта. Среди лиц без симптомов этих заболеваний, но с сочетающимися факторами риска, риск этот также значительно повышается.

Эти заболевания можно предотвратить, изменив стиль жизни и соблюдая простые правила:

- Обязательно нужно прекратить курение.
- Следует ограничить потребление поваренной соли до 6 г в сутки. Не держите солонку на столе, старайтесь готовить пищу без соли, ешьте свежие овощи и фрукты, от-

кажитесь от консервированных или имеющих соленый вкус продуктов. Уменьшите потребление жирных и сладких продуктов (печенье, конфеты, шоколад, мороженое). Продукты следует готовить на пару, отваривать или запекать. При приготовлении пищи нужно использовать растительные жиры (оливковое, подсолнечное, кукурузное масло).

● Нормализуйте массу тела. Каждый лишний килограмм сопровождается повышением артериального давления на 2 мм. ртутного столба. Индекс массы тела должен составлять менее 25. Его определяют по формуле: масса тела (кг), разделенная на рост, выраженный в метрах и возведенный в квадрат (м²).

● Необходимо регулярно выполнять физические упражнения. Для нормального функционирования сосудов и сердца, например, человек должен проходить не менее 5-6 км в день, или 40 минут, и это ежедневно! Необходим самоконтроль нагрузки: она не должна приводить к учащению пульса выше возрастного предела, который определяется как "180 - возраст в годах". Появление одышки служит сигналом для уменьшения интенсивности нагрузки.

● Необходимо контролировать уровень АД под контролем врача. Добейтесь, чтобы АД было нормальным - менее 140/90 мм рт.ст.

● Обязательно нужно ограничить употребление алкоголя или отказаться от его приема.

● Периодически проверяйте уровень глюкозы (сахар) и холестерина крови. Уровень глюкозы натощак утром должен быть менее 5,5 ммоль/л, общего холестерина - менее 5,0 ммоль/л.

● И последнее - научитесь справляться со стрессом. Успешная деятельность, какой бы она ни была напряженной, оставляет сравнительно мало рубцов. Удручают лишь неудачи. Неуверенность в себе, бесцельность существования - самые вредоносные стрессоры. Главным фактором стресса становится не столько вызвавшее его событие или ситуация, сколько связанные с этим эмоциональное состояние, наша реакция на стресс.

Здоровья вам!

Дарима АНГАРХАЕВА,
врач-кардиолог городской
поликлиники №1 г.Улан-Удэ.

«ТЕЛЕФОН ДОВЕРИЯ»!

Современный школьник находится под огромным влиянием негативных сторон жизни. Это неблагоприятная экологическая обстановка, высокая учебная нагрузка, подкрепленные страхом получения низкой оценки по ЕМЭ или ЕГЭ и множество других факторов.

КРОМЕ того, неблагоприятное влияние на психику ребенка оказывают мобильные телефоны, телевидение, компьютер, Интернет. Потому сегодня медики, физиологи и психологи активно поднимают вопрос не только о физическом состоянии учащихся, но и об их психологическом здоровье.

Как показывают исследования, наибольшему воздействию негативных факторов подвержены подростки и старшие школьники, что в свою очередь отражается на их поведении. Зачастую в среде подростков мы наблюдаем рост агрессивности, склонность к девиантному поведению, повышенную тревожность, беспричинное депрессивное состояние, увеличение случаев суицида. Особую актуальность эти проблемы приобретают в весенне-летний период.

Легче заниматься профилактикой, чем лечением. Поэтому лучше предупредить негативные последствия. Одно из действенных профилактических средств по решению психологических проблем - это служба «телефона доверия».

На базе Республиканского информационно-методического центра с сентября 2009 года круглосуточно работают «телефоны доверия»: **8-800-350-25-25, 8-800-2000-122**. Напомним, что все звонки как со стационарных, так и с мобильных телефонов бесплатные и потому доступны каждому. Это стало возможным благодаря реализации республиканской программы «Тоонто нютаг: традиция жива», направленной на профилактику социального сиротства и организацию семейного устройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, а также за счет грантовых средств Фонда поддержки детей, находящихся в трудной жизненной ситуации.

На звонки отвечают квалифицированные специалисты с высшим педагогическим, социально-психологическим, юридическим образованием, имеющие опыт работы в об-

разовательных и социальных учреждениях, и потому они могут дать консультации и взрослым, и детям разных возрастов. Каждый позвонивший может выбрать псевдоним, ведь «телефон доверия» работает по принципам анонимности, доверительности и конфиденциальности. Как показала практика, этот метод работы наиболее эффективен.

Ведь зачастую ребенок по каким-либо причинам не может или не желает рассказывать о своих проблемах ни родителям, ни учителю. Он выбирает «телефон доверия», по которому его не только внимательно выслушают, но и обязательно помогут найти выход из

сложившейся ситуации.

За период действия «телефона доверия» возросло количество звонков, связанных с одиночеством, физическим насилием, алкогольной зависимостью, сексуальными и многими другими вопросами. Из числа абонентов 12 процентов затронули проблему подросткового возраста, 5 - отношения между детьми и родителями, и при этом каждый пятый-шестой звонок поступал от подростка. Отметим, что «телефоном доверия» в равной степени воспользовались как городские, так и сельские жители республики. Принцип работы сотрудников экстренной телефонной помощи - доброжелательность и открытость.

Результаты мониторинга показывают, что специалисты службы «телефона доверия» в основном работают с первичной консультацией. В то же время каждый пятнадцатый звонок - это повторное обращение со словами благодарности за оказанную консультацию, что можно рассматривать как положительный результат работы службы «телефона доверия».

«Давайте будем более внимательными друг к другу и расскажем всем близким и знакомым о «телефоне доверия», - обращаются к читателям «Бурятии» профессиональные консультанты. - Может быть, вы спасете кого-нибудь из своего окружения, для кого звонок на «телефон доверия» станет последней надеждой, возможностью изменить жизнь в лучшую сторону».

Сэрэгма ДОНДОКОВА.

«Телефоны доверия»: 8 800 2000 122 и 8-800-350-25-25. Круглосуточно, анонимно, бесплатно.

ГЕРПЕС – ЭТО ПРИГОВОР?

Генитальный герпес - это хроническое инфекционное заболевание, которое вызывает вирусы простого герпеса, проявляется оно сменой обострений и ремиссий.

- Как заражаются им?

- Генитальный герпес передается при незащищенных половых контактах, в том числе орально-генитальных и анально-генитальных. Зараженный человек может не знать о своей инфекции, но при этом быть источником инфекции.

- Чем опасен и можно ли планировать беременность и роды,

будучи зараженной этим вирусом?

- У многих герпетическая инфекция протекает без всяких проявлений; у небольшой части выявляются симптомы и жалобы. При правильно подобранном лечении (а лечение обязательно должно рекомендовать врач!) рецидивы редки и беременность можно планировать. Если обострение произошло во время беременности, совместно с врачом акушером-гинекологом подбирается специфическое лечение, способ родоразрешения и меры профилактики герпетической инфекции новорожденного.

- Как проявляется инфекция?

- В типичных случаях это характерные болезненные высыпания на слизистой половых органов, которые могут сопровождаться повышением температуры, слабостью, головной болью. При атипичных проявлениях герпеса для подтверждения диагноза требуется лабораторное обследование мазка и крови.

- Что может привести к обострениям генитального герпеса?

- Пусковым фактором обострений могут стать смена климата, длительное пребывание на солнце, простудные заболевания, стрессовые ситуации, менструация, смена полового партнера.

- Как можно защититься от этого заболевания?

- Важный фактор профилактики - правильно назначенное лечение, при котором снижается не только риск рецидива, но вероятность заражения вашего партнера. Средства барьерной контрацепции (презерватив) снижают риск инфицирования, но не полностью.

Помните, что стабильные отношения - залог вашего здоровья!

- Герпес - это приговор?

- Ни в коем случае! Современные лекарственные средства, к сожалению, полностью не уничтожают вирусы в организме, но они существенно уменьшают негативные

последствия инфекции, ее симптоматику. Важно, при появлении первых симптомов (дискомфорт в области половых органов: покалывание, жжение) как можно раньше обратиться к врачу и начать лечение.

Помните: хорошее настроение, положительные эмоции - это существенный фактор влияния на многие заболевания, в том числе и на генитальный герпес.

Анна СЫБЫКОВА,
дерматовенеролог

Республиканского кожно-венерологического диспансера, врач высшей категории.

ТҮРҮҮШЫН БУРЯАД ГЕНЕРАЛ УРЖИН ГАРМАЕВ

(Үргэлжлэл. Эхнийн майн 12, 19-эй дугаарнуудта).

Шэнэхээн нютаг хадаа хүн амитанай байгаагүй, атар талын үбнэ ногоониинь моритой хүнэй эмээлэй дүрөө хүрэмэ үндэр, гол, горхониинь бүтүү бургаага, модотой, зүүн талаараа Хинган уулын ара хормой - эндэ хулгай дээрмэ элбэг байһан ха. 1929 ондо Мижэд гурдаа Мүкдэн хото хүрэтэр ошоожо, зүүн хойто хизаарай бүхы сэрэгэй жанжан Чжан Цолин гэгшье бараалхахаддаа, ород уластахи үймөөнөө зайсажа, нэгэ бүлэг буряад зон Хүлэн Бээрэдэ ерэжэ, нютагдан хууча болоһоноо мэдүүлээд, бага зэргэ буу зэбсэгэй болон талха таряанай туһаламжа оложо, хөөргөө бусаһан байна. Нютагийнгаа амгалан байдалье хамгаалгада буу зэбсэгтэй, хоёр һэеи гэртэй, мори эмээл, хубсаһа хунартай хорёод гаран хүн арбан табан хоногоор ээлжэлжэ, хулгай дээрмэнээ нэргылхэ уялга дүүргэдэг болоһон юм. Энэ ажалын гурдаа ноёной захиралтаар ябуулагдадаг байгаа. Ламажабай Содном, Дабаагай Гүлгэн, Ашатын Гомбожаб гэгшэд ээлжэлжэ, бүлэгэй дарганар ябагшад хэн.

1929 оной намар Хитадай зүүн хойнохи сэрэгэй ноён ба зүблэлтэ уласай түлөөлэгшын хоорондо түмэр замай асуудалнуудаар зүрилдөөн гаража, зүблэлтэ сэрэг тэрэ жэлэй октябрь нараһаа эхилэн, Манжууртахи түмэр замаа дахажа, Хайлаар хүрэтэр ошоһон байгаа. Хитадай Хинганай арын сэрэгэй жанжан Су Чжен Пин ород сэрэгэй түлөөлэгшэдөөр хэлсээ хэжэ, зүрилдөөе зүблэрүүлхэдэнь, зүблэлтын сэрэг тэхэриһэн юм. Энэ үйлэ хэрэгын шэнэхээн буряадые айлгажа, тэдэнэр баһал ородой улаантан ерэбэ гээд, айлнууд бүгдэ Хинган уула руу зөөжэ ошоо хэн. Һүүлдэнь ород сэрэгэй ошоһон хойно буряадууд нютагаа бусаа бэлэй. Гэбшье, Сэрэнжабай Ринчин нэгэ бүлэг айлые дахуулан, Хинган уулые дабажа, Шэлын гол аймагай нютаг зөөжэ ошоод, тэндэ нуурижаһан байгаа. Энэ нютагта үбэлын дулаан, саһан багаар ородог, үбнэ сабшаха хэрэггүй, мал найнаар таргалдаг газар байһан ха. Эдэниие Бодонгын буряад гү, али Ринчинэй буряадууд гээд хэлэдэг байгаа. Тэрэ Сэрэнжабай Ринчин болбол Петербургын дээдэ нургуули дүүргэнэн хүн юм хэн.

1929 оной үе. Сэдэнэй Жамбал, Гармаев Уржин мэтын хэдэн хүнүүдэй үдэшлэн адуундаа ябажа байхада, дүрбэн моритой, буу зэбсэгтэй ородууд ерэжэ, «Эндэ Уржин Гармаев байна

гү?» гэжэ асуухадань, Жамбал тэрэ дороо Уржиние барихаая ерэһыень ойлгоод: «Уржин һаяхан баруун урагшаа ошоо хэн» гэжэ худалаар хэлээдхибэ. Мэхэлүүлһэн тэдэ ородууд тишээ гүйлгэлдэжэ, далда орошоо хэн. Харин Уржин Гармаев баригдангүй үлэһэн юм. Талааниинь болоходоо, тэдэ ородууд Уржиние танихагүй байгаа.

Сэдэнэй Жамбал гуша гаран ондо Гурбан-Голдо Манжа уласай сагдаагай ажал хэжэ байхадаа, япон сэрэгшэдтэ баригдаад, Хайлаарай түрмэдэ байхадань, Гармаев тэрэниие бээдээ дааж абаад, түрмэһөө гаргуулан юм. Сэдэнэй Жамбал хадаа хорёод ондо Бооржодо сагдаагаар ажаллажа байһанаа, Оршыдоон Аюша һамгаа дахуулан, сагаантан гэнэн нэрэ зүүжэ, урагшаа Шэнэхээн гарашоо бэлэй. Тэрэ ород хэлэ бэшэг һайн мэдэдэг байһан хүн хэн.

1932 ондо Миндэгэй Мижэд гурдаа һаһа баража, орондонь Гармаев Уржин дахин гурдаа болоһон юм. Энэ үедэ Япон гүрэн Манжуур гүрэн руу орохоёо байгаа. 1933 оной февраль нарада амбан ноён Лин Чен Гармаевые дуудажэ, Манжа уласын сэрэг байгуулха ажалда оро гэжэ дурадхаа хэн. Уржин тэрэ гэнээр Манжа уласай сэрэгтэ хурандаа (полковник) зэргэтэйгээр сэрэгэй дарга болоһон юм. Энэ саһаа хойшо Хинганай хойто Можын сэрэгэй тойрогто алба хэжэ эхилбэ. Тэрэл хабарһаа эхилэн монгол бэшэг мэдэхэ барга, буряад хүбүүдые элсүүлэн, сэрэгэй дарганарай курсада абажа, намарын дүүргүүлжэ табья хэн. 1933 оной сентябрь нараһаа 20-һоо 35 һаһатай барга-буряад хүбүүдые сэрэгэй албанд татажа эхилбэ.

Тэрэ жэлэй ноябрь нарада Абидын Дамба даргатай 7-дугаар хороон, барга Бүхэгол даргатай 8-дугаар хороонуудые байгуулжа, баһа түмэр зам хамгаалха сэрэг үшөө нэмэри байгуулан юм. Түрүүшын хоёр хороониинь морито сэрэг байһан юм. «Гармаев Уржин сэрэгэй ехэ ноён байгаашье һаа, хүнэй зобохо, тулихые мэдэхэ үршөөлтэй хүн байһан гээд, Борын Бата гэжэ хүн хэлһэн юм. 1933 оной хабар Гармаев намайе дуудажэ ерүүлээд, сэрэгэй дарганарай болбосоролдо оро гэжэ дурадхадань, би һаяхан Бооржодо һамган хүбүүн хоёроо орхёод, хазаар моритой, ханха эмээлтэй хилэ нэбтэрэн, энэ Шэнэхээн нютаг ерээд, гэртэй, зөөритэй болохо шухала байжа, даргын хургуулида орохо дураггүйгөө мэдүүлээ хэм. Тиэхэдэни Уржин дарга: «Намтай сэрэгэй алба хэбэлшин һайн байгаа, гэбшье, дурагүй хадаа ябаха болоол бээш», - гэжэ бэлэй. Бооржодо байхадаа, Гармаев мини багша байһан юм. Тиимэһээ бидэнэр бэе бээе мэдэлсэхэ байгаабди. Мүн Арьягай Ханда-Сэрэн, Доржын Наһан хоёр гуйлта барижа, сэрэгэй албанһаа мултаржа шаданан юм. Би түмэр харгын Жарантайн вокзал ошоожо, ородой хони хараа бэлэйб».

1934 оной апрель нарада Уржин Гармаев генерал-майорой зэргэдэ хүртэһэн байна. Тиигэжэ Гармаев хадаа буряад зоной дундаһаа тон түрүүшын генерал боложо гараһан юм.

Уржин Гармаевай оршуулагшаар алба хэнэн Ока Мото гэшэ дарга тухайгаа иигэжэ бэшэнхэй хэн: «Уржин болбол орос Сагаан хаанда үнэн ябажа

алба хэхэ гэнэн тангариг амалһан, хоёр метр үндэр, зуун кило хүндэ бээтэй, дүрсэ байдалын агуу томо, Чингис хаан мэтэ хүсэл эрмэлзэлээр билтарһан генерал байһан юм».

МАНЖУУРАЙ ХЭЛСЭЭН

1935 оной эхиндэ "Халха хүмын хэрэг" гэнэн ушарал бии болоһон юм. Энэ хэрэгэй шалтаг хадаа: "Халха хүмэ" гэжэ нэрэтэй дасан Монгол Манжа хоёрой хоорондо бодхоогдоһон аад, хилын шугамай тодорхой бэшэ дээрэнһэ тэндэхи хилын харуулшад хоёр талаһаа дасанаа буляалдажа, буудалдан байгаа. Энэ ушарһаа уламжалан, хоёр гүрэнэй хилые элирхэйлэн тогтоохоор болоходонь, тэдэнэй түлөөлэгшэд 1935 оной зун

һүүлээр Японой Квантун армиин талаһаа Лин Чен болон хэдэн хүниие Хинганай хойто можые Манжа уласһаа һалгаажэ, Монголтой ниилүүлхэ һэдэлгэтэй гэжэ һэжэглээд, можын дарга Лин Чен, тэрэнэй дүү Пу Лин, Лин Ченэй дүү хүрэгэн Сун Дэ, Манжуурай Хуралдаанда ороһон Хо Линтэй хамта дүрбэн хүниие барижа, Гадаада Монголтой барисаатай байбат гэжэ гэмнээд, Квантун сэрэгэй ноёдой хуралдаанай тогтоолоор Чанчунь хотын урда дабаанай оройдо буудажэ алаһан юм.

Лин Чен гэшэ буудуулхынгаа урда тээ: "Намда нэгэшье гэм байхагүй", - гэжэ хэлээд, үхэнэн байна. Харин энэ ушар тухай Уржин Гармаевай хажууда оршуулагшаар алба хэжэ байһан

4-дугаар шатын Одон можын дарга Лин Чендэ баруулагдаһан юм.

Энэ ушараар тухайлхада, Квантунай арми Лин Чендэ дурагүй, найдадагүй байһаниинь эли болоно. Лин Чен дарга хадаа японой нүүдэл таряашадые өөрынгөө нютагта хуурижуулха дурагүй хэн.

Гэнтэ Чанчунь хотын Квантун сэрэгэй тон ехэ ноёнһоо «Гармаев Уржиние шалгаха, харахамнай, тэрэниие асарагты» гэнэн захиралта Тирада ноёндэ буугаа хэн. Уржин генерал Чанчунь мордохо болобо. Тирада ноён Уржин генералда хандажа: «Та хамагай дүтэ хүнүүдые абаад, Чанчунь хото ябагты» гэнэн юм. Генералье дахажа ошоһон зон гэхэдэ: Кунума ноён (япон хүн), Ока Мото - хэлэмэршэ, хамтадаа, гурбан хүн боложо, Чанчунь хото ерэхэдэмнай, хонохо, амарха байра бэлэн байгаа хэн. Үглөөдэрын Квантун сэрэгэй хамагай ехэ Сасаки ноёной таһагта Ока Мото хэлэмэршэнтэй ороходомнай, ноён гансаараа хуугаа хэн. Байдалые тухайлхада, тэрэ дарга Тирада ноёной утаһаар хөөрэлдөөд, мэдэхэ болоһон янзатай байгаа бэлэй. Ороходоо бидэнэр сэрэгэй дүримөөр ёһошолон элидхэхэдэмнай, "һуугты" гэжэ тэрэ зангаа хэн. Һуумсаарнай, дээдэ ноён манда хандажа: «Гараһан энэ ушар хадаа гэмшэлтэй байна, гэбшье, танда Лин Ченэй тушаалһан шалтагтай адли зэмэлтэтэй ушарай бии, үгынь сэхээ хэлэжэ үгэты» гэнэн асуудал табья хэн.

Тиэхэдэнь Уржин Гармаев харюусахадаа: «Энэ үдэр хүрэтэр мини намтар хадаа улаантанһаа зоболон эдлэжэ, улаантантай тэмсэжэ, Манжын жаргалта орон тухай бодожо, Байгалайнгаа орон нютаһаа тэрэедэжэ гараһан хүн аад, би юундэ Коммунист хүрээлэгтэй байһан улаан Гадаада Монголтой холбоо барисаатай байха болоноби?» гэжэ урдаһаан асуугаа хэн. «Би Манжа уласта, Манжа хаанда шударгы оролдохоб гэжэ бурхандаа тангариглаа һэмби» гэжэ тэрэнэй харюусахадань, Сасаки ноён: «Би һайн ойлгобоб, энэһнээ хойшо Манжа уласай түлөө үнэн сэхэ сэдхэлтэй оролдоо нааш, ехэ таарасатай байна. Манжа хаан энээн тухай һанаагаа зобоно, тэрэниие бараалхажэ, һанаа зобохо хэрэггүй гэжэ ойлгуулагты», - гэжэ хэлээ хэн.

Сэрэгэй дээдэ ноёндэ орожо, шалгуулан хэдэн ярилдаамнай имагтал тон богони таба минутын хугасаа соо үнгэрөө бэлэй. Гармаев генералай шарай баяраар гэрэлтээд, Хаанай ордон тээшэ бидэ алхалалдан ошоо һэмди.

Пу И хааниие бараалхахаддаа, Уржин Гармаевай: «Багахан хүнэй түлөө сэдхэлээ зобонгүй, һанаа амар байгыт», - гэжэ гуйхадань, хаан: «Бээе гамнажа, шударгы ябадал гүйсэдхэн, оролдолго гаргажа ябагты», - гэжэ зарлиг буулгаа хэн. Энэһэн зуура генералай досоохи зоболонһоо һалажа, баясхалангаар сэдхэлээ эзэлэгдэн байһаниинь намда элээр һанаандам ороно.

Уржин Гармаевай Чанчунь хото дуудуулаад, мордохо үедэнь, тэрэнэй гэр бүлынхид, танил зонийн дунда юунэй болоһон тухай Дашын Жаргал гэжэ хүн мэдэхэ байжа, хараһанаа иимэрхүүгээр хөөрэнэн юм.

Гарма-Доди ДАМБАЕВ.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Шэнэхэндэ Раднадазын арбан хүүгэдэй уулзалга 2007 он.

Манжа болон Монгол Арад уласай хоорондо хэлсээ баталжа, хилын хөморол шиидхэхын тула Манжуур хотодо сулгарһан юм. Энэниие тэрэ үедэ "Манжуурай хуралдаан" гэлсэдэг болоо хэн.

Гадаада Монголтой талаһаа түрүү түлөөлэгшэ Дамба, гэшүүдээр Тогсом, Самба мэтынхид томилогдоһон юм. Самбуунь хадаа тэрэ үедэ 36 һаһатай залуу түрүүлэгшэ байгаа хэн. Эдэнэй хонохо байрые тагнуулай зүгһөө нэргылхэ болон Зүблэлтын заабари хүлээхэ гэнэн шалтагаантай Манжуур хотын түмэр замай станциин хажууда онсогой түргэн вагон соо зорюута бэлдэһэн байрада хонуулжа, тэдэнэй нэргылэлтыень хинам-жалан шангадхажэ, орохо гараха зай забһаргүй болгоод, гансал хуралда ошохоһоо бэшээр хайшаашье ябахыень зүбшөөдэггүй байгаа хэн.

Манжа уласай талаһаа түрүү түлөөлэгшөөр Хинганай хойто можын дарга Лин Чен, гэшүүдээр Хинганай хойто можын нэргылэн хамгаалха сэрэгэй жанжан Гармаев Уржин, Японой Гадаада яаманай засагай захирагша Ками Ёси ноён, Хайлаар хотын Японой Хуурай замай сэрэгэй онгосой яаманай дарга дид хурандаа Сайто гэгшэд томилогдожо, хэдэн удаа хуралданан болобошье, һанал нэгэдэн, шиидхэбэри гаргажа шадгагүй хэн. Тэдэнэр оло дахин забһарлажа, хуралдаагаа таһалха болоод, хуралдаха үедөө гэшүүдээ хэдэн дахин нэлгэнһэншые байха юм. Энэ хуралдаанһаа ямаршые үрэ гараагүй бэлэй. Тиигээд эгээн һүүлдэ "Халха хүмын хэрэг" Номон хаанай байлдаанай (Халхын голой дайн) һүүлдэ шиидхэгдэжэ, аяар 1941 ондо хилын шугам тогтоогдоо хэн.

Манжуурай хуралдаанай

Ока Мото гэшэ хожомын ном соогоо баһал Лин Ченэй гэмтэйнь мэдэхэгүй байһанаа тодорхойлоо хэн.

Нэгэ талаар, тэрээндэ Монголтой ниилэхэ һэдэлгэтэй байһаниинь мэдэгдэнэгүй, хоёрдохоор, сэрэгэй ямаршые эрхэ, тушаалгүй хүн аад, Манжын сэрэгые хүтэлжэ, хүдэлгэхэ аргатай байһаниинь огто мэдэгдээгүй юм, гэхэтэй хамта Монгол уласһаа дэмжэлгэ абаха, болихонь баһал элирхэйлэгдээгүй байһан даа. Энэ ушарын бата бэхи һууритай болоһон Манжа улас дотор бүтэшгүй хэрэг юм хэн.

Лин Чен гэшэ эдэ бүгэдые ойлгожо ядахагүй, бодолтойшые, ухаатайшые хүн хэн.

Саашан Уржин Гармаев тухай дээрэ дурсагдагша Ока Мото бэшэгээ иигэжэ үргэлжэлүүлһэн байна. «Манжуурай хуралдаанда гэшүүнээр оролсоһон Гармаев Уржин Лин Чентэй адли хэрэгээр холбоотой, тэрэниие гансал бариха сагай асуудал үлөө. Япон хуулиин сагдаагай газарһаа Гармаевай хууча гэрые тойрон, ото ажаглажа байхаш гэжэ Манжын сэрэгэй зүблэгшэ ноён Тирада намда заабари үгөө хэн.

Япон сэрэгэй сагдаагай Гармаев Уржиние нэгэтэ бариха сагайн болотор, ши генералье хамгаалжа, байдалыень ажаглажа, һүниндөө гэртэнь хоножо, хэрбээ ушар ябадалай гарбал, намда хонходон мэдүүлхэш гэжэ даабари тэрэ үгэнэн юм.

Би үдэрын сэрэгэй штабта генералтай хамта ажалдаа гараад, һүниинь гэртэнь ажаглан һахижа, хонохо уялгатай байгаа.

Манжа улас байгуулха габыа жүдхэлэйн түлөө газар талаһаа ерэнэн Уржин 3-дугаар шатын Одондо хүртөөгдөө хэн. Харин

РАСПИСАНИЕ ХУРАЛОВ ИВОЛГИНСКОГО ДАЦАНА

СОГЧЕН ДУГАН

Чт. 26 Мая (24) - Доржо Жодбо. Начало в 9:00.
 Пт. 27 Мая (25) - Юм, Нити, Додигалсан. Начало в 9:00.
 Сб. 28 Мая (26) - Табан Харюулга. Начало в 9:00.
 Вс. 29 Мая (27) - Сундуй. Начало в 9:00.
 Пн. 30 Мая (28) - Пуга намши (за ушедших). Начало в 9:00.
 Вт. 31 Мая (29) - Арбан Хангал (Гомбо, Гонгор, Шагдар, Шойжал, Лхамо, Сэндэма, Шалши, Намсарай, Жамсаран, Цанба Сахюусан). Начало в 8:00.
 Ср. 1 Июня (30) - Мандал Шива. Начало в 9:00
 Чт. 2 Июня (1) - Жадамба. Начало в 9:00
 Пт. 3 Июня (2) - Лхарзай. Начало в 8:00
 Пт. 3 Июня (2) - Табан Хаан. Начало в 13:00
 Сб. 4 Июня (3) - Саган Убгэн (за домашний скот). Начало в 9:00
 Вс. 5 Июня (4) - Цэдо (за долголетие). Начало в 9:00
 Вс. 5 Июня (4) - Лусад (почитание хозяина воды). Начало в 11:00

САХЮУСАН ДУГАН

Ежедневно с 8:00 в Сахюусан дугане проводится служба «Балдан Лхамо ба Жамсаран Сахюусан».

ЖУД ДУГАН

Пт. 27 Мая (25) - Сандуйва Зажуд. Начало в 9:00.
 Вс. 29 Мая (27) - Жинсриг (огненная пуджа). Начало в 9:00 и 14:00.
 Вт. 31 Мая (29) Сундуй (собрание сутр). Начало в 9:00.
 Вт. 31 Мая (29) - Цэдо (за долголетие). Начало в 14:00.
 «Лусанда тахиха удэрнууд»: 17; 30 мая Начало в 11:00.
 (молоко белой козы или красной коровы).

ГУНРИГ ДУГАН

Ежедневно проводится служба «Гунриг хурал». Начало в 10:30. (в Дари Эхын Сумэ).
 Будде Вайрочана (бур. Гунриг, тиб. Нампар Нангдээ, букв. Солнечный), «Лучезарный») - один из пяти Дхьяни-Будд, Будда Самбхогакаан, символизировавший изначальную мудрость абсолютного пространства.
 Гунригай Пого намши - служба за ушедших. Основной целью её проведения является помощь ушедшему в достижении чистых измерений Будд или же обретение им благоприятного рождения.

ЧОЙРА ДУГАН

Ежедневно проводится служба, посвященная Защитникам Учения Гомбо и Гонгор Сахюусанам. Начало в 9:00.
 Гомбо Сахюусан (Шестирукий Махакала) - проявление Бодхисаттвы Авалокитешвары в гневной форме.
 Гонгор Сахюусан (Белый Махакала) считается не только подателем богатств, но и силы, знания и духовности.
 С понедельника по субботу проводится хурал на бурятском языке: «Табан харюулга» (Сагаан Шухэртэй, Хамчу нагбо, Доржо Намжом, Шэрнин, Нагоон ба Сагаан Дари Эхэ). Начало в 14:00.
 Можно заказывать обряд: «Шэрнин Дуйдод», «Мандал Шива».

МААНИН ДУГАН

Чт. 26 Мая (24) - Юроол. Начало в 14:00.
 Пт. 27 Мая (25) - Юроол. Начало в 14:00.
 Сб. 28 Мая (26) - Табан харюулга (Сагаан Шухэртэй, Хамчу нагбо, Доржо Намжом, Шэрнин, Ногоон ба Сагаан Дари Эхэ). Начало в 14:00.
 Вс. 29 Мая (27) - Цэдо (за долголетие). Начало в 14:00.
 Пн. 30 Мая (28) - Зургаан юроол. Начало в 14:00.
 Вт. 31 Мая (29) - Юроол. Начало в 14:00.

«НИОНЭЙ ХУРАЛ»

Ежемесячно в Маанин дугане Иволгинского дацана проводится ретрит Арья Баалын маани (Нионэй хурал).
 Это - трехдневный ретрит по Авалокитешваре. Его проводят для устранения различных препятствий и преград в жизни, в делах, для обретения спокойствия в семье и в душе, в особенности для накопления благодетели. Также очень эффективен этот молебен для усопших. Здесь можно помолиться о прощении грехов. Для обретения благополучного перерождения усопших здесь проводят специальный обряд подношения 108 зула (лампад) и читают юроолы (благопожелания) за усопших.
 1 день - Гомбо сахюусан. Начало в 18:00.
 2 день - Сожон (принятие обетов). Начало в 6:00.
 Маани чога (первая сессия) С 9:00 до 11:00.
 Маани чога (дневная сессия). С 13:00 до 15:00.
 Маани чога (вечерняя сессия). С 17:00 до 20:00.
 Ритуал подношения 108 зула (лампад). Начало в 19:00.
 3 день - Сожон (принятие обетов). Начало в 6:00.
 Маани чога (первая сессия). С 9:00 до 11:00.
 Маани чога (дневная сессия). С 13:00 до 15:00.
 Маани чога (вечерняя сессия). С 17:00 до 20:00.
 4 день - Маани чога (хуралтай тараал - заключительная сессия), (Юроол, сан, сэргэм, даллага). Начало с 5:00 до 8:00.

ЭТИГЭЛЭЙ ХАМБЫН ОРДОН

Ежедневно проводится «Шалши Сахюусан». Начало в 8:00.
 Шалши Сахюусан - это Четырехликий Махакала.

ДАРА ЭХЫН СҮМЭ

Ежедневно проводится служба «21 Дари Эхэ». Начало в 9:00.
 Практика Зеленой Гары помогает преодолеть страх и беспокойство; почитающие ее также верят, что она способна исполнять желания, устранять все виды страдания и приносить счастье. Когда к Таре обращаются с призывом, она немедленно спасает от восьми видов бедствий: 1) львов и гордыни, 2) диких словен и заблуждений, 3) лесных пожаров и ненависти, 4) змей и зависти, 5) грабителей и фанатизма, 6) тюрьмы и алчности, 7) наводнений и похоти, 8) демонов и сомнений.

Телефон горячей линии: 8-800-100-3-108 (По России бесплатно).

АФИША

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
 БУРЯТСКИЙ
 ДРАМАТИЧЕСКИЙ
 АКАДЕМИЧЕСКИЙ
 ТЕАТР ДРАМЫ
 ИМ. Х. НАМСАРАЕВА

28, суббота 18:00

Г. Башкуев «ВОЗДУШНЫЙ
 ПОЦЕЛУЙ»
 спектакль идет на русском языке
 комедия
 Колледж искусств им. П.И. Чайковского
 Справки по тел.: 22-25-37, 66-80-41

БУРЯТСКАЯ
 ГОСУДАРСТВЕННАЯ
 ФИЛАРМОНИЯ

Справки по тел.: 21-51-27

БУРЯТСКИЙ РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ТЕАТР КУКОЛ
 «УЛЬГЭР»

26, четверг 14:00

Г.-Х. Андерсен «РУСАЛОЧКА»
 /для детей дошкольного и младшего школьного возраста/

27, пятница 14:00

Г.-Х. Андерсен «РУСАЛОЧКА»
 /для детей дошкольного и младшего школьного возраста/

28, суббота 14:00

«СКАЗКА О РУКОДЕЛЬНИЦЕ И ЛЕНИВИЦЕ»
 По мотивам русской народной сказки «Морозко»
 /для детей младшего и среднего возраста/

29, воскресенье 14:00

«ЗАЯЦ, ЛИСА И ПЕТУХ»
 Белорусская народная сказка
 Справки по тел.: 21-37-64, 66-80-20

Бурятский Государственный академический театр драмы им. Хоца Намсараева представляет новую актерскую студию и приглашает с 11 по 13 июня на дипломные спектакли выпускников Санкт-Петербургской академии театрального искусства:

11 июня

Русский драматический театр им. Н.Бестужева
 15:00 и 19:00
 Спектакль-композиция
 «БЕЛОЕ ОБЛАКО ЧИНГИСХАНА»
 по произведениям Ч.Айтматова и И.Калашникова
 (Бурятская и русская актерские студии СПГАТИ)

12 июня

Театр кукол «Ульгэр»
 16:00
 Шутки А.П. Чехова:
 «МЕДВЕДЬ»,
 «ПРЕДЛОЖЕНИЕ»
 (Бурятская актерская студия СПГАТИ)

Русский драматический театр им. Н.Бестужева

19:00

В. Шекспир «БЛИЗНЕЦЫ»
 (русская группа СПГАТИ)

13 июня

Русский драматический театр им. Н.Бестужева
 18:00

В.Шекспир
 «КОМЕДИЯ ОШИБОК»
 (Бурятская актерская студия СПГАТИ), Церемония вручения дипломов.

Заявки на билеты принимаются по телефону: 66-80-41, 21-33-16, 23-50-10
 Предоставляется гибкая система скидок.

«АЯ ГАНГА» КОНЦЕРТ ХАРУУЛАА

2011 оной майн 20-до Улаан-Удын хүгжэмэй колледжын байшан соо Зэдын аймагай Дээд-Үшөөтэй нютагай Буряад Республика соогоо мэдээжэ дуу болон хатарай «Ая ганга» гэхэн арадай бүлгэмэй концерт-наада харуулаа.

1933 ондо бии болоһон тус ансамбль олонинтэдэ мэдээжэ болонхой. Энэ ансамбльдэ 50-60 -аад үхибүүд жэл бүри хабаадалсадаг.

Ансамблин гэшүүд Зэдын, Сэлэнгын, Захаамнай аймагуудай, мүн жэл бүри Буряадай гүрэнэй драматическа театрай тайзан дээрэ бэлиг шадабарияа харуулдаг гээшэ. Ансамблин дуушад болон хатаршад Буряад Республикын регион хоорондын, Россин конкурс болон фестивальнуудта эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, лауреат болон дипломантнуудай нэрэ зэргэдэ нэгэнтэ бэшэ хүртэһэн байха.

Тус ансамбль Пуралсалай болон эрдэмэй, Социальна хамгаалгын болон Соёлой министрствэнүүдэй Хүндэлэлэй грамотануудта болон амаршалгын бэшэгүүдтэ хүртэһэн байна.

18 жэлэй турша соо тус ансамбль олон тоото шабинараа зуб харгьдань гаргаһан байна. Ансамбльдэ хабаадалсаһан олонхи шабинанынь Улаан-Үдэ, Москва, Санкт-Петербург хотонуудта хурана, амжалтатайгаар ажаллана.

1996 ондо арад зониие эстетическэ талаар хүмүүжүүлхэ, ирагуу хайхан дуунуудые болон ялас гэмэ хатарнуудые гүйсэдхэхэ талаар горитой ажал ябуулһанай түлөө «Буряад Республикын жэшээтэ ансамбль», 2001 ондо «Россин Федерациин жэшээтэ ансамбль», 2008 ондо – «Буряад Республикын арадай ансамбль» гэхэн үндэр нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн юм.

Энэ гайхамшагта коллективые, талаан бэлигтэй, ажалдаа урагшатай, түрүү бодолтой «Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ», «Россин Федерациин эрдэм хуралсалай хүндэтэ ажалшан» гэхэн нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн Дарима Константиновна Доржиева олон жэлдэ ударидажа ябана.

Зинаида МИХАЙЛОВА.

УРДАНАЙ ДУУНУУД ЗЭДЭЛХЭНЬ

Байгалай баруун бэын нютагуудай буряадуудай дуунуудые буулгаһан шэнэ компакт-диск Россин габьяата артистнууд Саян болон Эржена Жамбаловтан бүтээбэ. Тэрээн соо бэшгэдэһэн урданай дуунуудтай танилсуулһан концерт майн 31-дэ үдэһын 18 саг 30 минутта филармонийн байшанда үнгэргэгдэхэ.

Габьяата артистнууд 1980-яад онуудһаа эхилжэ, эхирид, булагад гарбалтай буряадуудай урданай 100 дуунуудые бэшэжэ абаһан байна. Энэ ехэ хүдэлмэрийн дүнгөөр компакт-диск бэлдэгдэбэ.

«Урагшаа» гэхэн хүгжэмтэ театр-студии, «Ангара» гэхэн арадай аман зохёолой ансамбль болон бусад энэ концертдэ хабаадаха.

Эльвира ДАМБАЕВА,
 манай корр.

АЯНШАЛГЫН ТАЛААР ХЭЛСЭЭН

Һаяхана Улаан-Үдэдэ «Интурист» гэхэн компаниин түлөөлэгшэд ержэ, Буряад Республикын аяншалгын агентствэтэй болон «Сибирь-тур» гэхэн фирмын хүтэлбэрлэгшэдтэй хэлсээн баталагдаа.

Тус харилсаанай гол зорилго хадаа Буряад Республикада аяншалга хүгжөөлгэ, аяншалгын шэнэ харгьнуудые байгуулга, гарай бэлгүүдые худалдалга болон Байгал далайн эрье дээрэ инвестиционно проектнуудые бэлүүлгэ мүн болоно.

Тус хэмжээ ябуулгада Буряад Республикын аяншалгын агентствын хүтэлбэрлэгшэ Л.Б. Максимова, «Сибирь-Тур» ЗАО-гой генеральна директор Д.И. Тугутова, «Интурист» гэхэн компаниин дотоодын аяншалгын директор О.Т. Шешеня гэгшэд хабаадаа.

«Интурист» Росси дотор ехэ мэдээжэ, баян түүхэтэй компани юм. 80-яад онуудта тус компаниин хүсөөр олон хүнүүд хилын саана гү, али гүрэн дотороо амардаг байгаа. Тийн мүнөө болотор тус фирмэ аяншалгын эгээл мэдээжэ компанинуудай тоодо ородог. Буряад орондо филиал байгуулагдаһаар хорёод жэл үнгэрөө», - гэжэ Буряад Республикын аяншалгын агентствын хүтэлбэрлэгшэ Л.Б. Максимова тэмдэглэнэ.

«Бидэнэр үнинэй Буряад Республикын аяншалга тухай мэдэдэг байгаабди. Эндэ олондо мэдээжэ болохо аяншалгын харгьнуудые байгуулаа һаа, ехэ хайн байгаа. Тийн Түбэд медицинэ тухай олон хүн мэдэнгүй. Энэниие баһал хүгжөөхэ гэжэ оролдохобди», - гэжэ «Интурист» гэхэн компаниин дотоодын аяншалгын директор О.Т. Шешеня хэлэнэ.

Эржена БАТОРОВА.

ТАМХИНТАЙ ТЭМСЭГТЫ!

Майн 26-да Улаан-Үдэдэ Исая Калашниковой нэрэмжэтэ хотын номой сан соо «Осторожно!Яд» гэхэн хэмжээ ябуулга үнгэрөө. Тус үйлэ ябуулга тамхинтай тэмсэлгын Бүхэдэлхэйн үдэртэ зориулагданхай.

Номой сангай мэдээсэлээр, эндэ Улаан-Удын 4-дэхи хургуулин хурагшад, лесопромышленна колледжын, торгово-экономическа техникумэй оюутад, «Ротари» гэхэн клубай гэшүүд, эмшэд хабаадаа.

Хэмжээ ябуулгада хабаадагшад тамхи таталгатай яажа тэмсэхэ, яагад залуушуулые тамхи татахыень боллоулха хэрэгтэйб гэжэ хөөрөлдөө. Оюутад «Что уносит дым сигарет?» гэхэн сценкэ харуулжа, тус орёо асуудалда анхарал хандуулаа.

«Ротари» гэхэн клубай хүтэлбэрлэгшэ Владимир Пермяков тамхинай хохидол тухай хөөрөжэ үгөө. Тийн торгово-экономическа техникумэй оюутад «Табак-шоу» гэхэн багахан зүжэг табья.

Эржена БАТОРОВА.

Нохойн гүлгэдые (2 харатай, ганса эмэ гүлгэд) хайн айлда үгэхэбди.
 Тел.: 21-68-08, 64-36-47.

Продаю, меняю 2-комнатную квартиру. Рассмотрю варианты.
 Тел.: 42-10-73.

XVII ЖАРАНАЙ САГААГШАН ТУУЛАЙ ЖЭЛ

**ЗУНАЙ ЭХИН ХАРАГШАН МОГОЙ НАРА,
ЗУНАЙ ДУНДА ХҮХЭ МОРИН НАРА**

Буряад лунта	28	29	30	1	2	3Б	4Д
Гэдрэлэн лунта	30	31	1	2	3	4	5
Гэдрос Нэрс Удэр	Дабба Нара Ночей	Агемар Марс Бтарчик	Нарба Меркури Среда	Нурба Киситар Четверг	Бнасан Залбаи Пятница	Бумба Сатурн Суббота	Няма Наран Воскр.
Үнэз Үдэр	хүхэгшэн Тажяа	улаан Нохой	улаагшан Гахай	шара Хулгана	шарагшан Үхэр	сагаан Бар	сагаагшан Туулай
Мэнгэ Хуудал	1 сагаан шорой	9 улаан түмэр	8 сагаан огторгой	7 улаан уһан	6 сагаан уула	5 шара модон	4 ногоон хии

Гарагай 2-то зунай эхин харагшан Могой нарын майн 30 (хуушанай 28).

Хүхэгшэн Тажяа, 1 сагаан мэнгын, шоройдо хуудалтай үдэр.

Бурханда, лусуудта, тэнгэридэ зальбарха, тахиха, үзэл үзэхэ, хэшэг даллага абаха, дасан хийд бодхохо, сан тахиха, эм найруулха, замда мур гаргаха, гэр байшан бариха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, таряа тариха, тангариг үгэхэ, наад тодхор дараха, угаал үйлэдэхэ хэрэгүүдтэ найн. Холын замда ябаха, эхилжэ ном соносохо, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд юумэ үгэхэ, шарил шатааха үйлэнүүдтэ муу.

Хүнэй үнэ абахада, таарамжагүй.

Гарагай 3-да майн 31 (хуушанай 29).

Улаан Нохой, 9 улаан мэнгын, түмэртэ хуудалтай үдэр. Арбан хангал тахиха.

Бурханда зальбарха, хэшэг даллага абхуулха, хэлсээнэй ажалшание абаха, урлага үйлэдэ нуралсаха, ном заалгаха, худалдаа хэхэ, шэнэ ноёниие тахиха, захирхы ажал бүтээхэ, тангариг үгэхэ, модо отолхо, дайсание номгодхохо, дараха үйлэнүүдтэ найн. Эм найруулха, замда гараха, бэриин үйлэнүүдые бүтээхэ, аралжаа наймаа хэхэ, нүүхэ, хүүгэдые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, сэргэ хүдэлгэхэ, хүүр түлихэ хэрэгүүдтэ бүтэмжгүй.

Хүнэй үнэ абабал, бэе махабадта муу.

Гарагай 4-дэ июнин 1 (хуушанай 30). Дүйсэн үдэр.

Улаагшан Гахай, 8 сагаан мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарал үйлэдэхэ, лама хубараг болохо, сан табиюулха, бэшэг зурхай зураха, дасан хийдэй тахил зааха, хангал тахиюулха, нахиюуһанда үгэлгэ үгэхэ, гүрэм саһал хүүлэхэ, огторгой үүдэ сахиха, буянай үйлэ бүтээхэ, эхэ хүнтэй уулзаха, бэриин үйлэ бүтээхэ, ном заалгаха, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, өөрын амидаралда тунхатай ажал бүтээхэ, хүрэнгэ тахиха хэрэгүүдтэ найн. Хатуу үйлэ ажал хэхэ, ном соносохо, газашань үгэхэ, модо отолхо, худаг малтаха, үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан дуганай нуури тахиха, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэ, худалдаа наймаа эрхилхэ, нохой абаха, хүншүү хёрбоһо гаргаха үйлэнүүдые тэбшэгтэ.

Хүнэй үнэ абабал, таарамжагүй.

Гарагай 5-да июнин 2 (шэнын 1).

Шара Хулгана, 7 улаан мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, лусууд тахиха, бэшэг зурхай зураха, санаар олгохо, дасан шүтээн бодхохо, эрдэмдэ нураха, харюулга хэхэ, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, номын хурал байгуулха, замда гараха, эм найруулха,

модо тариха, түмэрээр урлага, хүрэнгэ эһээхэ, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, шэнэ барилга ашаглалгада оруулха, худалдаа хэхэ, гэрлэхэ, тунхатай үйлэ бүтээхэ, худаг малтаха үйлэнүүдтэ найн. Үзэл үзэхэ, хүүгэдые үргэжэ абаха, мори урилдуулха, эхэ гол гаталха, зааһа бариха, хубаг татаха, тангариг үгэхэ, улай гаргаха, хүншүү хёрбоһо гутуулха хэрэгүүд таарамжагүй.

Хүнэй үнэ абахань хорюултай.

Гарагай 6-да июнин 3 (шэнын 2).

Шарагшан Үхэр, 6 сагаан мэнгын, уулада хуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, тахиха, хэшэг даллага абхуулха, лама болохо, эм найруулха, замда гараха, эрдэмдэ нураха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, бэри буулгаха, хурим хэхэ, мал худалдаха, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, мори, үхэр нургаха, байшан гэрэй нуури тахиха, гэр бүрихэ, угаал үйлэдэхэ, наһа барагшын хүүлшын ябадал бүтээхэдэ бүтэмжтэй. Нэхэхэ, нүүдэл хэхэ, урлан бүтээхэ, дархалха, эрдэм ухаанда нуралсаха, сэргэ хүдэлгэхэ, эхэ хэрэг үүдэхэхэ, ном уншаха, худалдаа хэхэдэ таарамжагүй.

Хүнэй үнэ абахада, бэе махабадта муу.

Гарагай 7-до июнин 4 (шэнын 3).

Сагаан Бар, 5 шара мэнгын, модондо хуудалтай үдэр.

Бальжиниматай үдэр.

Бурхан, тэнгэри, лусууд тахиха, «Чавдор», «Уһан балин», «Лудор», «Лусын балин» үргэхэ, дасан дуган нэргэхэ, арамнайла, лама болохо, замда гараха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо тариха, нэеы гэр бодхохо, наһанай буян бүтээхэ, мал абаха, худаг малтаха, модо нуулгаха, таряа тариха, худалдаа наймаа хэхэ хэрэгүүдтэ найн. Бэри буулгажа, хурьгэ оруулжа болохогүй, газар хахалха, нохой абаха, наймаа хэхэ, тангариг үгэхэ үйлэнүүдтэ таарамжагүй.

Хүнэй үнэ абабал, эд зөөри элбэгжэхэ, үхэр мал үдэхэ.

Гарагай 1-дэ июнин 5 (шэнын 4).

Сагаагшан Туулай, 4 ногоон мэнгын, хийдэ хуудалтай үдэр. Дахиниматай үдэр.

Бурханда зальбарха, 8 лусууд тахиха, лама болохо, тахилда үгэлгэ үгэхэ, ханаха, тарни уншаха, харюулга хэхэ, эм найруулха, эрдэм номдо нургаха, буянай үйлэ бүтээхэ, адууһа мал нургаха, эхэ хүндэ бараалхаха, ном заалгаха, хони малтай холбоотой үйлэ хэрэгүүдые бэелүүлхэдэ найн. Байшан гэрэй нуури тахиха, шэнэ гэр бариха, хүн, мал намнаха, ханаха, төөнэхэ, бэри буулгаха, шэнэ дэгэл эсхэхэ, наһа барагшын үйлэ бүтээхэ, тээрмэ бодхохо, шууяа гаргаха үйлэнүүд таарамжагүй.

Хүнэй үнэ абабал, хангалтагүй.

**Хүндэтэ
Алексей Шойжилжапович**

Сэсэг набшаар надхаһан Сэлгээ Захааминай хойморто Сэлезн нютаг Хуртагадамнай Сэлмэг наранай элшэ доро Эжы баабайн үршөөлөөр, Захагүй эхэ Захааминдаа Залан түрэжэ ерээлта маанадтаа.

Майн нарын эхиндэ, Ургы сэсэгэй хэнзэлхэ үедэ, Тэрэнги нөөгүүдэй ягаарха үедэ, Унгын гэрэл холонгоор Үлгы болон бадархан Үлзы нютаг – Хуртагадаа Үнэржэн түрөөлта ахаймнай Хүндэтэ манай

Алексей абгаймнай!
Эрэ хүнэй хүлын дүрөөдэ, Гарын ганзагада гэдэгтэл Түрэл нютагтаа түбхинэжэл, Валя-Валентина нүхэртээ Эбтэй зетэй нууналта. Хоёр үхибүүдээ – Ринчин Бадма хоёроо

Айл болгожо, аша зээнэрээр баян,

Арза хорзын элшэтэй, Алтан Самсаал аршаанай хүшэтэй,

Арад зондоо тунхатай, Ашатай буянтай ажаһууналта!

Амаршалга

Далан жэлэй дардам харгы урдатнай,

Далан хабарай уһа уужа, Далан үбэлэй саһа хаража, Далан нажарай элшэ даажа, Далан намарай улаан набшаһанда баярлажа ябанат! Үшөөл олон жэлнүүдтэ Үнэр баян нуугуйт! Зууншье жэлдэ хүгшэрэнгүй, Зуун найхан наһа наһалыт, Зон жаргалтай дууһашагүй, Заяа хубитай, хүхюун солбон ябахатнай болтогой!

Энэ шүлэг Даша Гэрэлма хоёрой гуйлтаар танай 70 наһанай ойдо зориулжа, бэлэг болгон баринаб!

Нина АРТУГАЕВА.

Хандиб үргэе!

**БҮРГЭДЭ СУБАРГА
БОДХООГДОХОНЬ**

Захааминай газар дайдын тэг дундань шахуу дошхон солгон ураскалтай Хамни гол Зэдэ голтой нийлэдэг. Эндэ Бүргэ, Хамни, Хасууртай голнуудай уулаур дээрэ Бүргэ нуурин оршодог.

Үнгэрһэн зуун жэлэй хахадаар Бүргэ Хамнин совхозой бригада болоһон байна. Манай нютаг маша найхан байгаалтай. Мойһото, Түмэртэ, Хяагта, Хитад дабаан, Могойто толгой, Хурмаста, Хужарта, Булгаһата, Баян Сагаан, Сагаан Саб гэхэн нютагаймнай нэрэнүүд баян найхан байгаалитай, арюун тунгалаг аршаан булгагуудтай, хуша жодоо ой тайгатай, арса зээрһэнын, араата жэгүүртын орон байһаниие гэршэлнэ.

Бургын Байса хангай орой дээрээ Дамжан сахюусанай обоотой. Байсын зуун талаада Шулуутын сарамда лабрадорит гэжэ ашагта малтамал үнэтэ шулуунай эхэ уурхай олдоһон байна. Бүргэдэ тэрэниие хара хаша шулуун гэжэ нэрлэдэг. Хамнин хүүргын хойтохи Бата Сагаанай халюурһа «Малый Хамар Дабан» гэжэ карта дээрэ бэшгэдэгдэг нюрган эхилдэг. Мүн эндэһээ Захааминай дунда нюрган гэхэ гү, али «хребет Ключевской» гэшээ эхилдэг. Магад, энэ ушарнуудһаа боложо, Хулзаргын үндэрье «далан дабаанай ама хаанан уула» гэжэ нэрлэдэг.

Хасууртай гол Зэдын урда бээдэ Монголой хилдэ дүтэ оршодог юм. Хасууртай голой эхин адаг хоёрын эхэ хабшуу хабсагайтай, тиммэхээ энэ эхэ баян, баяллага үлөөжэ абаһан нютаг гэхэн домоготой.

Нүүлшын жэлнүүдтэ Захааминда олон субарганууд тодхоогдоно. Уран найхан барилгатай, үндэр сагаан бурханай субарганууд нютагай нангин шүтээн, хада уулын, гол горхоной эрдэнитэ шэмэг болонхой. Захаамин нютагнай эхэ найханаар харагдадаг, сэдьхэл зүрхэнэй уярма дулааханаар үзэгдэдэг болоо. Дэлхэй юртэмсэ дээрэ тоогоороо дүрбэдхэй, Росси дотор түрүүшын Дуйнхор субарга Санагын дасанай дэргэдэ оршоно. Сагаан Мориндошье, Михайловкын хойто Бордошын хүтэлэй субаргадашье үдэр хүнигүй, хаа хаанагүй зула бадаржа байдаг.

Мүнөө манай Бүргэдэ «Бурханай Чигуулган суглаан» гэжэ гү. «Лхаб ба субарга» бодхоогдожо байна. Наяхан субаргын нуурида бумбэ нюужа, Бургалтайн дасанай шэрээтэ лама хүндэтэ манай Дэнзэн ламхай түрүүтэй ламанар сахюуса хуража, эхэ хэрэг бүтээжэ, жиндагуудаа баярлуулба. Субарга бодхоолгодо хүн зон баяртай эдэбхитэйгээр хандажа, али болохоор туһа хүргэнэ.

Бүргэ - заахан нуурин. Хүн зон эндэһээ иишэ тишээ таран, ондоо газар нютагуудаар нуурижаһан. Хамни, Сэхир, Захаамин, Улаан-Үдэ хотонуудаар Бүргэһөө уг гарбалтай олон зон ажаһуудаг: багшанар, врачууд, алба хаагшад болон олон тоото мэргэжэлтэд эхэ олон. Сагаан нарын баярта, зунай найхан сагта тэдэнэр эжы абадаа, таабай тээбидэ, түрэнхэн тоонто нютагтаа ерэжэ, нютагаа золгодог, обоо ууладаа бараалхаад, сэдьхэлээ баясуулжа ханаад бусдаг.

Мүнөө субарга бүтээлгын ажал түлэг дундаа ябажа байна. Хүндэтэ хайрата нютагаархид, аха дүүнэр, эрын эрхим хүүбүүд, дэлхэйн шэмэг басагданай, би таанартаа ханданаб! Бүргэдээ субарга бүтээлгын үйлэ хэрэгүүдтэ сүм оролсожо, али болохо туһа хайраа, хандиб хургыт. Субаргын арамнай найр дээрэ бултадаа сугларжа, буян үйлэдэебди.

Субарга бүтээлгын бүхы асуудалнуудаар Бүргэ нууриной захиргаанда, тэрэнэй гулваа Зоригто Александрович Батуевта хандажа болоно.

Аюр-Зана ТУДУНОВ,
Захааминай аймагай Ветерануудай совэдэй түрүүлэгшэ.

Учредители: Президент, Народный Хурал, Правительство Республики Бурятия

Ген.директор-гл. редактор - Э.Д.ДАГБАЕВ

Редактор - Г.Х.ДАШЕЕВА

Редакционная коллегия:

И.М.Егоров, Б.Г.Бальжиров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), Т.В.Самбялова (I зам. ген.директора-гл. редактора), Д.Б.Гуродармаева (зам. редактора), С.Б.Байминова (ответсекретарь), Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, А.А.Фадеева, В.Г.Гомбоева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

АДРЕС:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23.
ГУП «Издательский дом «Буряад унэн».
Учредитель - Правительство Республики Бурятия

Подписной индекс 73877
Газета зарегистрирована ФГУ «Восточно-Сибирское межрегиональное территориальное управление».
Регистрационный №50079
e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад унэн». Отпечатано с готовых диалитивов в ОАО «Республиканская типография» тиражом 4500 экз. Объем 6 п.л. Заказ №812. 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 24.02.2011 в 17.00
Общий тираж изданий ИД «Буряад унэн» - 18000 экз. Цена свободная.

ТЕЛЕФОНЫ: 21-54-54 - приемная, 21-68-08 - первый замгендиректора, 21-64-36 - редактор, 21-60-21 - замредактора, 21-60-21 - ответсекретарь, секретариат, 21-66-76 - компьютерный центр, 21-54-93 - отдел культуры и истории, 21-54-93 - отдел молодежи, 21-23-67 - бухгалтерия, 21-54-93- отдел социальных проблем, 21-63-86 - отдел экономики и политики, 21-55-97 - издательский отдел, 21-54-93 - редакция журнала «Одон», 21-50-52 - подписка и распространение.

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

* Материалы на платной основе.
ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж),
Тел.: 21-62-62, тел./факс: 21-54-54

Молор найхан Монгол орондо

«БАЙГАЛ ДАЛАЙН ГҮН РУУ» ФИЛЬМТЭЙ ТАНИЛСАЛГА

Суута Чингис хааны хүнөө

«Байгал далайн гүн руу» Рос-
сиин шэнжлэлгын институтуудай
эрдэм ухаанай арга боломжые,
гэдэнэй туйлалтануудые гэр-
шлжэ, бүхэдэлхэйн зондо
харуулха зорилготойгоор
«Байгал далайн гүн руу» гэнэн
баримтата фильм буулгагдан
байна. Энэ фильм Бүхэроссиин
гүрэнэй телерадиокомпаниин
студида Монголой телевидениин
хабаадалгатайгаар бүтээгдэнэн
юм. Баяр ёһололой оршон бай-
далда «Байгал далайн гүн руу»
гэнэн баримтата фильм Монгол
гүрэндэ тон түрүүшынхэе
харуулагдаба.

Хоёр жэлэй туршада Байгал
далайн гүн оёор шэнэ «Мирь»
гэнэн аппаратаудай хүсөөр гүй-
сэд дүүрэн, хайн шанартайгаар
шэнжэлэн үзэгдэнэн байна. Ти-
хэдэе энэ экспедицидэ Россиин
түрүү эрдэмтэд, мүн хари гүрэн-
эй байгаали хамгаалгын эмхи
зургаануудай мэдээж эрдэмтэд
хабаадаа юм. Далайн гүн оё-
рой ажамидаралтай танилсангаа,
ариг сэбэр байдалыень үзэжэ;
энэ шэнжэлэлгын экспедицидэ
Россиин премьер-министр
Владимир Путин, Монголой пре-
зидент Цахиагийн Элбэгдорж
болон бусад Байгал далайн гүн
руу ороһон байна.

Энэ хэмжээ ябуулгын урда тээ
Монголой Президент Цахиагийн
ЭЛБЭГДОРЖ Россиин олондо
мэдээсэлтараадаг хэрэгсэлнүүдтэй
уулзаа. Хүршэ гүрэнэй Президент
байгша оной зунай эхиндэ Рос-
сиин Президент Д.Медведевэй
урилгаар Москва ерэхэ түсэбтэй.
Тиимэхэе журналистнуудтай уул-
захадаа, хоёр хүршэ гүрэнүүдэй
хоорондо үнинэй нягта харилсаа
тогтонхой, онсо илгаатай хани
харилсаан байгуулагданхай гэ-
жэ тэмдэглээ. Үнгэрэгшэ зуун
жэлэй хорёод онһоо эхилжэ,
Монголой оюутад Россиин дээдэ

хургуулинуудта хуралсал гара-
хан байна. Өөрөөшье Цахиагийн
Элбэгдорж Львовско сэрэгэй
политическэ училищиин «Сэрэгэй
журналистика» гэнэн мэргэжэлээр
хургуули гарахан намтартай.
Гадна Монголой түүхэдэ Хал-
хын голой шадархи дайралдаан
Россиин, Монголой хамтын
хүсөөр илалта туйлагдахан гэжэ
хэлэлтэй. Советскэ Союзай
сэрэгшэдэй баатаршалгада зо-
рюулагдахан хүсөө Зайсан ха-
дын оройдо олоной анхарал
татамаар байгуулагданхай. Нё-
дондо жэл Москвада болоһон
Илалтын 65 жэлэй ойн баярай
хэмжээ ябуулгануудта Монголой
Президент Элбэгдорж хабаадахан.
Улаан-Баатарта Г.К.Жуковта зо-
рюулагдахан музей бии юм.

90 жэлэй саана хоёр гүрэнэй
хоорондо дипломатическа харил-
саанай хэлсээн тогтоогдоһон
түүхэтэй. Советскэ космонавт
Владимир Джанибековэй Мон-
голой космонавт Жүгдэрдэ-
мидийн Гуррагчаа хоёрой
замбуулин руу ниидэнэй саһаа
30 жэл үнгэрөө. Энэ ушараар
Монголдэ үргэн дэлсэтэйгээр
хэмжээ ябуулганууд үнгэрэгдэнэн
гэжэ Монголой Президент
уулзалгын үедэ хэлээ.

Россиин Президенттэй уулза-
хадаа, ямар гол асуудалнуудые
хэлсэхэ байһан тухайнь асуу-
хадамнай, тодорхойлбол, эк-
спортнэ эд зөөри гаргахын ябадал
хүнгэдхэхэ, визгүйгөөр хилэ
гараха ушарые түргэдхэхэ тухай
мэдүүлээ.

Москвагай гүрэнэй универси-
тетдэй географическа факультетдэ
президент Элбэгдорж оюутадта
экологийн асуудалаар лекци
уншаха түсэбтэй. Энэл фа-
культет анхан сагта дүүргэнэн
«Метрополь» компаниин хү-
тэлбэрлэгшэ Михаил Слипенчук
энэ уулзалгада хабаадаа.

Президентдэ олон асуу-
далнуудай нэгэн олоной хо-
нирхол татаа. Монголдэ үйлсэ
гудамжануудаар афишанууд,
соносхолнууд англи хэлэн дээрэ
олоор бэшээтэй гэжэ Россиин
журналистнууд обёороо. Тии-
мэхэе Монголой залуушуул хэр
түрэл хэлэе хайнаар шудална
гээшэб, хари хэлэнүүдые ямар
аргаар хургуулинуудта заанаб
гэжэ асуудал Президентдэ та-
бигданан байна. Тиихэдэнь
Цахиагийн Элбэгдорж түрэл
арадайнгаа онсо нюур, заншал,
хэлэ заатагүй мартахагүй, үргэхэ,
энэ талаар залуушуулай үүсхэнэн
хэрэг ябадал дэмжэхэ ёһотойбди
гэжэ хэлээ. Совет үедэ Монголой
70 процент шахуу ажаһуугшад
ород хэлэ мэдэхэ, ярижа шадха
байгаа. «Мүнөөнэгэ бага хуладаад
байжа магад, тиибэшье манай
хурагшад түрэл хэлэнэйнгэе ха-
жуугаар үшөө хоёр хари хэлэ
заатагүй мэдэхэ ёһотой гэжэ
эрилтэ табинхайбди, зүгөөр ямар
хэлэ шэлэнэб - өөһэдын дуран,
ород хэлэ үзэхэ залуушуул баһал
байха» гэжэ Президент тэмдэглээ.
Байгша оной июнь нараһаа
Монгол гүрэндэ шэнэ хуули ба-
талагдаха. Тэрэнэй ёһоор гүрэн
түрын дээдэ засагай ажалшад
хуушан монголой бэшэг шудалха
ёһотой. Хууша монголоор ун-
шажэ, бэшэжэ шадха ёһотой
гэжэ эрилтэ табигдаа. Ерээдүй
сагта энэ шэнэ хуулиин бээлүүлгэ
заабол шэнжэлэн хаража үзэхэ
хэрэгтэй.

Түүхын олон жэлэй туршада
Россиин, Монголой эрдэмтэд
хамта шэнжэлэлгын, эрдэм
ухаанай ажал ябуулга сугтаа
хэдэг байгаа. Пржевальскиин
экспедициһээ эхилээд, мүнөөшье
болотор хамтын үрэ дүнтэй эрхим
ажалнууд олон юм. Гэдэнэй тоодо
үнгэрэгшэ жэл Байгал далай руу
«Мир» гэнэн аппаратай аргаар
далайн ариг сэбэрэй байдал
шэнжэлэн үзэнэн ябадал болоно.
«Сансарын орон руу ниидээ бэшэ
хадаа, далайн гүн руу шунгажа
үзэнэн мэдэрэлни космосто
ниидэнэндэл адли», - гэжэ Ца-
хиагийн Элбэгдорж Байгал
руу шунгаад гарахадаа хэлэнэн
юм. Тиигэжэ дэлхэйн гүрэнэй
толгойлогшодой дундаһаа анха
түрүүн «Эрхим гидронавт» гэжэ
медальда Монголой Президент
хүртэнэн түүхэтэй.

Монголой Президент Ц.Элбэгдорж конференциин үедэ

«XIII зуун жэл» гэнэн аяншалгын комплексо

«Бүрээд үнэн» газетын журналист Н.Намсараев

Бүрээдэй телевидениин журналист Б.Раднаева, оператор Д.Чойдолов

«БАЙГАЛ - БҮХЭДЭЛХЭЙН ЭРДЭНИ»

«Байгал - бүхэдэлхэйн эрдэни» гэнэн
эрдэмэй конференци «Байгал далайн гүн
руу» гэнэн фильмтэй танилсалгын урда
тээ үнгэрэгдөө. Тэндэ экологиин асууда-
лаар олон хонирхолтой элидхэлнүүдые
Монголой, Россиин эрдэмтэд уншаа. Хоёр
гүрэнэй ехэ хоёр нуурнуудай ариг сэбэрэй
шэнжэлэлгын дүнгүүд эндэ тодорхойлогдоо
болоно. Улаан-Баатарай түб гудамжаар
оршодог Россиин соёлой болон эр-
дэмэй түбэй фойе соо Байгал далайн
ажамидаралай фото-зурагуудые, «Мирь»

на Байкале» гэнэн экспедици ажалай үсын
зурагуудые хүн зон ехэ анхаралтайгаар
хараа. Энэ хэмжээ ябуулга гүрэн түрын
хэмжээн дээрэ, олоной хабаадалгатайгаар
үнгэрөө гэжэ тэмдэглэлтэй. «Метрополь»
компани энэ уулзалга эмхидхэн байгуулжа,
үндэр хэмжээн дээрэ үнгэргөө. Москвагай
арба гаран журналистнууд, гэдэнэй
тоодо «Интерфакс», «Роскосмос», «Газета.
ру», «Аргументы и факты» болон бусад
газетэнүүдэй сурбалжалагшад Монгол
ерэнэн байна. Монгол хэлэн дээрэ

бэлдэгдэнэн «Байгал далайн гүн руу» гэнэн
шэнэ баримтата фильм соо «Мирь» на
Байкале» гэнэн экспедици ямар аргаар, ямар
түхээрлэгнүүдые хэрэглэн ябуулагдахан
байнаб, шэнжэлэлгын үрэ дүнгүүдые
согсолон харуулһан, Байгал далайн гүн
оёорые өөһэдын нүдөөр харахан зоной
ханамжанууд энэ фильм соо бии.

Байгал далай хараха, энэ суута далай
тухай дэлгэрэнгы мэдээ дуулаха хүсэлтэй
зон дэлхэй дээрэ олон. Тиимэхэе энэ шэнэ
баримтата фильм Монголой телевиденидэ

харуулагдаад, саашадаа Америкэдэ, хүүл-
дэнь Монакода, Парижда энэ фильмтэй
танилсалга болохо байна. Байгал
далайе тэрэ зандан ариг сэбэрээр абаад
байха, сахиха талаар гансашье Россиин
эрдэмтэдэй бэшэ, бүхэдэлхэйн олонийтын
анхарал татаһамнай энэ экспедициин гол
шухала дүн гэжэ «Метрополь» компани
нн хүтэлбэрлэгшэ Михаил Слипенчук
хэлэнэн байна.

Ечигма ЦЫБЕНОВА.
Авторай фото-зурагууд.